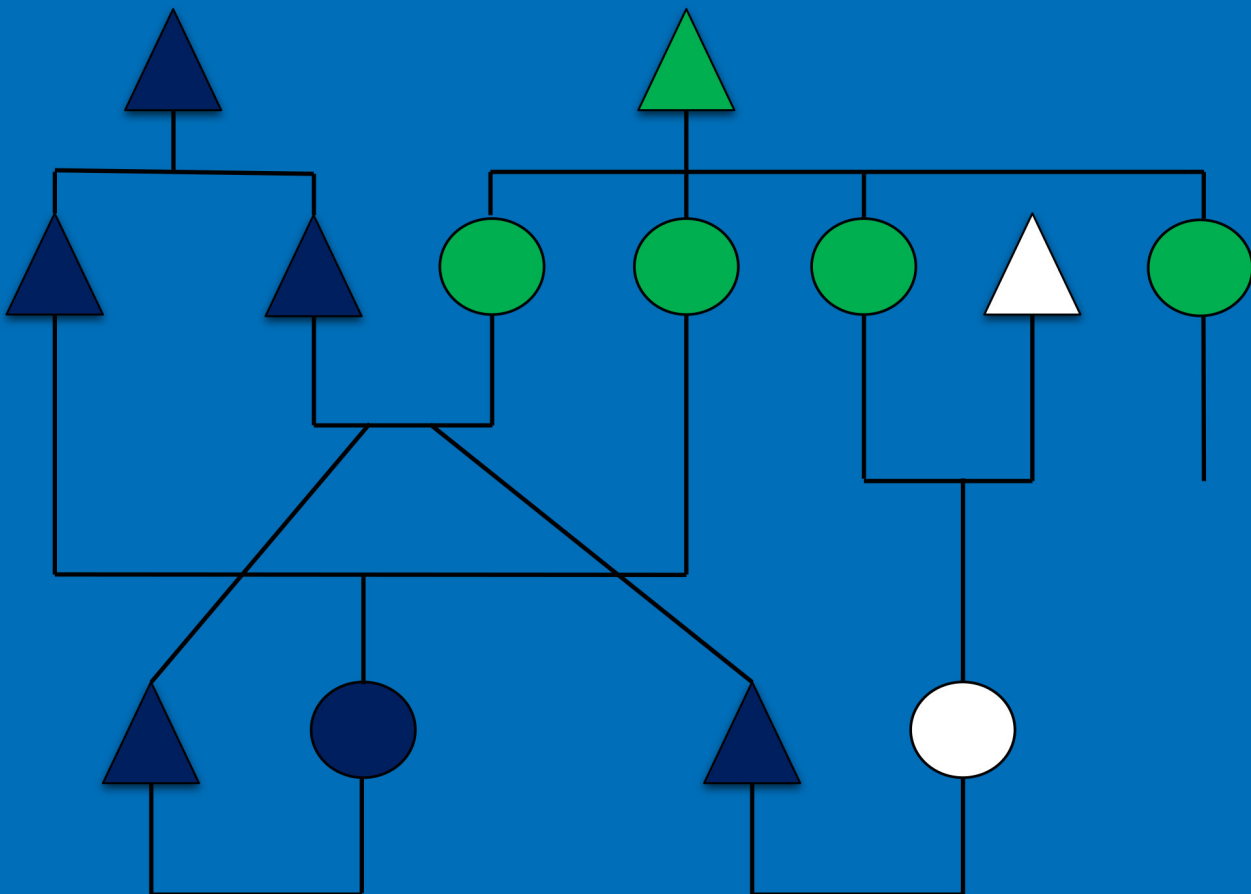

VELFERDSFORSKNINGSINSTITUTTET NOVA

Ekteskap i nær slekt

En kunnskapsgjennomgang

MONICA FIVE AARSET, ASLAUG GOTEHUS & SIRI BERG TVEITO

OSLO METROPOLITAN UNIVERSITY
STORBYUNIVERSITETET

Ekteskap i nær slekt

En kunnskaps gjennomgang

Monica Five Aarset, Aslaug Gotehus
& Siri Berg Tveito

Velferdsforskningsinstituttet NOVA
Rapport 4/2020

Velferdsforskningsinstituttet NOVA er et institutt på Senter for velferds- og arbeidslivsforskning på OsloMet – storbyuniversitetet.

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferdssamfunnets tiltak og tjenester.

© Velferdsforskningsinstituttet NOVA
OsloMet – storbyuniversitetet 2020

ISBN (trykt utgave) 978-82-7894-728-9

ISBN (elektronisk utgave) 978-82-7894-729-6

ISSN 0808-5013 (trykt)

ISSN 1893-9503 (online)

Illustrasjonsfoto: Siri Berg Tveito
Desktop: Hussein Monfared
Trykk: Byråservice

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:

NOVA, OsloMet
Stensberggata 26 · Postboks 4, St. Olavs plass, 0130 Oslo
Telefon: 67 23 50 00
Nettadresse: www.oslomet.no/om/nova

Forord

På oppdrag fra Kunnskapsdepartementet har Velferdsforskningsinstituttet NOVA ved OsloMet – storbyuniversitetet utarbeidet en kunnskapsgjennomgang om forskning på ekteskap i nær slekt sett i lys av retten til å bestemme over eget liv. Kunnskapsgjennomgangen oppsummerer, analyserer og systematiserer foreliggende norsk og europeisk forskning om ekteskap i nær slekt samt forskning om tiltak som har til formål å forebygge ekteskap i nær slekt. Videre identifiserer rapporten sentrale forskningsmiljøer på feltet samt peker på områder hvor det er behov for mer kunnskap.

Prosjektgruppen har bestått av Aslaug Gotehus, Siri Berg Tveito og Monica Five Aarset (prosjektleder). Bibliotekar Tordis Korvald har bistått i arbeidet med litteratursøkene. Takk til Anja Bredal og til Seksjon for forskning om barndom, familie og barnevern ved NOVA for diskusjon og kommentarer underveis, og til Ada Engebriqtsen for gjennomlesning og kommentarer på enkeltkapitler. En særlig takk til Anne Solberg og Marie Louise Seeberg som har lest og kommentert hele rapporten. Vi vil også takke Kunnskapsdepartementet for godt samarbeid.

Oslo, februar 2020

Monica Five Aarset, Aslaug Gotehus og Siri Berg Tveito

– Ekteskap i nær slekt–

Innhold

Sammendrag	7
Om rapporten.....	7
Omfang og bakgrunn.....	7
En praksis i endring.....	9
Videre forskning.....	10
1 Innledning	11
Innledning.....	11
Bakgrunn.....	12
Begrepsbruk.....	13
Analytiske perspektiver.....	15
Rapportens oppbygging.....	18
2 Metode, datamateriale og sentrale forskningsmiljøer	19
Innledning.....	19
Metodisk fremgangsmåte.....	19
Oversikt over datamaterialet.....	22
Oversikt over sentrale forskningsmiljøer/forskere.....	26
Oppsummering.....	30
3 Slektskap, ekteskap og retten til å bestemme over eget liv	31
Slektskap og ekteskap.....	31
Retten til å bestemme over eget liv.....	36
4 Utbredelse og omfang	38
Utbredelse og omfang – historisk og globalt.....	38
Dagens situasjon.....	39
Oppsummering.....	42
5 Motivasjoner og konsekvenser	43
Transnasjonale familierelasjoner.....	43
Betydning av nærhet og distanse.....	50
Transnasjonale ekteskap i nær slekt og integrering.....	51
Mulighetene for og konsekvenser av å avslutte ekteskap.....	53
Ekteskap i nær slekt i andre minoritetsgrupper.....	56
Oppsummering.....	57
6 Særlig om tvang og ufrivillighet	58
Sammenheng mellom innflytelse på valg av ektefelle og ekteskap i nær slekt.....	58
Et tvangs-, barne- og søskenbarneekteskap.....	61
Ekteskap i nær slekt i litteraturen om tvangsekteskap og negativ sosial kontroll.....	62
Oppsummering.....	63

7 Endringer i ekteskapsmønstre og forekomst	65
Endringer over tid og generasjoner.....	65
Betydning av utdanning.....	68
Holdningsendringer	69
Oppsummering	70
8 Tiltak	71
Lovgivning.....	71
Et genetisk perspektiv	77
Oppsummering	83
9 Avslutning	84
Transnasjonal praksis med komplekse motivasjoner	84
Nedadgående trend i Norge	84
Ekteskap i nær slekt, tvangsekteskap og innvandringsregulering	85
Kjønnede og generasjonelle maktgeografier	85
Geografisk kontekst.....	86
Behov for kunnskap og videre forskning.....	87
Summary	89
Litteratur	91
Vedlegg 1: Søkeord og søkestrenger	99

Sammendrag

Om rapporten

Denne rapporten systematiserer og analyserer norsk, skandinavisk og europeisk forskning på ekteskap i nær slekt. Fokuset er det samfunnsfaglige perspektivet på fenomenet ekteskap i nær slekt slik det fremstår i lys av retten til å bestemme over eget liv. De siste 20 årene har det vært stadig økende oppmerksomhet rundt tema som tvangsekteskap, æresrelatert vold og negativ sosial kontroll. Søskenbarnekteskap ble forholdsvis tidlig trukket fram i debatten om tvangsekteskap, og flere har pekt på at søskenbarnekteskap som en tradisjonelt ønsket ekteskapsform kan gå ut over unges mulighet til å bestemme over eget liv.

I denne rapporten har vi valgt å forholde oss også til litteratur som omhandler ekteskap i nær slekt i videre forstand enn kun søskenbarn. Hvilke begreper som brukes i forskningslitteraturen, varierer. Dette handler blant annet om 1) forskjeller mellom ulike fagretninger, tematikk og «felt», 2) at de ulike språkene forskningslitteraturen er skrevet på, bruker ulike begreper og uttrykk med noe ulik betydning, samt 3) at slektskapsforståelser og slektskapsbetegnelser varierer i de ulike samfunn/grupper hvor ekteskap i nær slekt er en utbredt praksis. Dette betyr at litteraturen vi har gjennomgått omfatter ekteskap mellom (biologiske) fettere og kusiner samt tremenninger i tillegg til andre former for slektskap.

Kunnskapsgjennomgangen bygger på et omfattende litteratursøk av publikasjoner publisert fra og med år 2000. Publikasjonene som er tatt med i gjennomgangen er valgt ut gjennom systematiske litteratursøk, samtaler med norske, danske og britiske kollegaer samt forskernes egne kunnskaper om feltet. Geografisk er det flest publikasjoner fra Norge og Storbritannia i vårt materiale, og studier som omfatter personer med bakgrunn fra Pakistan, er i klart flertall.

Vi har i denne rapporten identifisert tre ulike og til dels overlappende felt hvor fenomenet ekteskap i nær slekt diskuteres: tvangsekteskapsfeltet, det medisinske eller helserelevante feltet og innvandrings- og integreringsfeltet. Det at ekteskap i nær slekt synes å være et fenomen som diskuteres innen ulike felt, kan også synes å føre til at temaet *ekteskap i nær slekt sett i lys av retten til å bestemme over eget liv* faller mellom flere stoler i forskningslitteraturen.

Omfang og bakgrunn

Ekteskap i nær slekt (eller konsangvine ekteskap) er en kulturell praksis som er utbredt i en rekke befolkningsgrupper i store deler av verden. I en global kontekst er likevel andelen slike ekteskap nedadgående. Mens konsangvine ekteskap utgjør 20–55 % av ekteskapene i Midtøsten, Nord-Afrika og Sentral-Asia, forekommer ekteskap i nær slekt sjelden blant majoritetsbefolkningen i Europa, Nord-Amerika og Australia. Av innvandrede grupper til Norge er ekteskap i nær slekt mest utbredt blant personer som har innvandret fra Pakistan, men det praktiseres

også blant innvandrere fra Marokko, Irak, Somalia, Iran, Tyrkia, Afghanistan og Sri Lanka. Det generelle bildet for alle gruppene i Norge ser ut til å være en nedgang i antall ekteskap i nær slekt, både blant de som selv har innvandret, og blant deres barn.

Basert på forskningen vi har gjennomgått ser det ut til å være en tydelig sammenheng mellom andelen ekteskap i nær slekt og andelen transnasjonale ekteskap. Det er en klar tendens til at ekteskapene i nær slekt blant etniske minoriteter i Europa er transnasjonale, og at de i all hovedsak inngås mellom borgere i et europeisk land og borgere i et land utenfor Europa, og da som oftest opprinnelseslandet. Forskningslitteraturen handler i all hovedsak om praksisen med ekteskap i nær slekt i etniske minoritetsgrupper i Europa. Det er gjennomgående for den litteraturen vi har gjennomgått, at den legger vekt på at dette ikke innebærer en uendret fortsettelse av en «hjemlandspraksis». Praksisen er ikke bestemt av kulturelle regler eller preferanser, men må forstås i lys av et videre politisk, økonomisk og sosialt rammeverk – og her er selve migrasjonskonteksten helt sentral. Det er i all hovedsak tre aspekter som trekkes frem i forskningslitteraturen for å forklare hva som motiverer transnasjonale ekteskap i nær slekt: 1) økonomiske og strategiske valg, 2) ønske om kulturell kontinuitet og kontakt med hjemland og 3) risikoreduksjon. Dette beskrives ikke som forklaringsmodeller som utelukker hverandre, men snarere som elementer som spiller sammen.

Forpliktelser til familien i hjemlandet kombinert med innstramminger i innvandringsreguleringer trekkes frem som viktige faktorer for å forklare forekomsten av transnasjonale søskenbarneekteskap. Flere av forskningsbidragene vi har gjennomgått, trekker frem at for mange er ekteskapsmigrasjon en av få muligheter for lovlig innvandring til Europa, og at dette er med på å forklare opprettholdelsen og i noen tilfeller økningen i andelen ekteskap i nær slekt. Når det gjelder ekteskap i nær slekt som innvandringsstrategi, beskriver forskningslitteraturen dette først og fremst som motivasjon hos foreldre og andre voksne familiemedlemmer, og i liten grad noe som trekkes frem av den yngre generasjonen i Europa. Litteraturen ser i stor grad ut til å være samstemte om at praksisen med transnasjonale ekteskap i nær slekt ikke kan forklares ut fra innvandringsstrategiske motivasjoner alene.

Ønsket om å opprettholde kontakt med familie og slekt i hjemlandet og om kulturell og religiøs kontinuitet blir også trukket frem som viktige grunner til transnasjonale ekteskap i nær slekt. Ønsket om kulturell kontinuitet og kontakt med hjemlandet blir vektlagt både i foreldregenerasjonen og blant unge. Det trekkes også frem at transnasjonale ekteskap (som i stor grad er søskenbarneekteskap) må ses som del av forhandlingen om risiko i ekteskap i en transnasjonal kontekst. Antakelsen er at ekteskap med en nær slektning vil redusere risikoen ekteskap innebærer, særlig for kvinnen.

Transnasjonale ekteskap generelt – ikke bare de som er slektsbaserte – har blitt presentert som et hinder for vellykket integrering, en begrunnelse som også har blitt brukt av land i Vest-Europa som har innført økte restriksjoner på ekteskaps-

migrasjon. I litteraturen finner vi forskningsbidrag som både utfordrer og underbygger argumentasjonen om at transnasjonale ekteskap i nær slekt hindrer eller forsinker integreringsprosesser.

Når det gjelder sammenhengen mellom ekteskap i nær slekt og tvang, er dataene mangelfulle. Vi har funnet svært få studier som eksplisitt undersøker sammenhengen mellom innflytelse på valg av hvem de skal gifte seg med, og det å gifte seg med en i nær slekt. Blant bidragene i forskningslitteraturen som undersøker denne sammenhengen finner vi at ekteskap i nær slekt i all hovedsak er arrangerte ekteskap, men at det også finnes ekteskap mellom nære slektninger hvor de unge har funnet hverandre selv, og hvor ekteskapet er basert på forestillinger om romantisk kjærlighet. Vi finner videre studier som viser ekteskap mellom nære slektninger som er inngått med tvang og press. Det er også slik at ekteskap i nær slekt forekommer og er vanlig i grupper/miljøer hvor vi også finner de høyeste forekomstene av tvangsekteskap. Vi har derimot ikke funnet studier som gir oversikt over omfanget av tvang og ufrivillighet i ekteskapene som er inngått mellom nære slektninger. Forskningslitteraturen viser imidlertid at aspekter som er fremtredende i saker som involverer tvang og ufrivillighet, kan bli satt på spissen i miljøer hvor ekteskap mellom nære slektninger er utbredt.

En praksis i endring

Det fremkommer av flere av bidragene i denne studien at praksisen og preferansen for ekteskap i nær slekt ikke er et statisk fenomen, men snarere en sosial konstruksjon som kan endres gjennom interaksjon, over tid og avhengig av kontekst. Litteraturen peker særlig på nedgang i familiestørrelse og et økende utdanningsnivå, spesielt blant kvinner, for å forklare de indre dynamikkene som fører til en nedgang i forekomsten av ekteskap i nær slekt. Flere studier i vår gjennomgang peker på en negativ korrelasjon mellom utdanning og forekomst av ekteskap i nær slekt, samt at denne sammenhengen er særlig fremtredende for kvinner. Videre synes det at det har skjedd en endring i preferansen og holdninger til søskenbarnekteskap, spesielt blant etterkommere av innvandrere, som i større grad vektlegger «kjærlighetsekteskap» basert på fritt valg.

I Norge har alder ved ekteskapsinngåelse økt og andelen transnasjonale ekteskap gått ned. Disse endringene må ifølge litteraturen ses i sammenheng med endringer i ekteskapsmønstre og familiepraksiser. Når det gjelder ekteskap i nær slekt, peker litteraturen på at det også her har funnet sted en endring i form av en nedgang i antall ekteskap. Blant norskfødte med innvandrerforeldre fra Pakistan har forekomsten av søskenbarn-par sunket jevnt, fra 43,5 % perioden 1997-2001 til 25 % i perioden 2007-2010 (Kinge mfl., 2014). Nedgangen som har funnet sted i Norge, trekkes også frem i litteraturen fra andre land, og det påpekes at endringen har funnet sted uten at er satt inn tiltak som eksplisitt omhandler ekteskap i nær slekt.

Det er i hovedsak to former for forebyggende tiltak mot ekteskap i nær slekt som er beskrevet i litteraturen: regulering av praksisen gjennom lovgivning og genetisk

veiledning. Når det gjelder lovgivning mot ekteskap i nær slekt, så kan dette deles i to kategorier. Den første er lovgivning som angir forbud mot bestemte former for konsangvine ekteskap, og som gjelder for hele befolkningen i et land. Den andre er innvandringslovgivning som regulerer hvilke typer ekteskap som gir grunnlag for oppholdstillatelse. Når det gjelder lovgivningen, finner vi at det først og fremst er via innvandringslovgivning at praksisen reguleres.

Litteraturen peker også på at den offentlige debatten rundt søskenbarneekteskap i stor grad har handlet om de genetiske risikoene, og at dette har vært medvirkende til en stigmatisering av par som lever i konsangvine ekteskap. I litteraturen pekes det derfor på at debatten knyttet til ekteskap i nær slekt bør balansere de mulige medisinske konsekvensene med de potensielle beskyttende effektene ekteskap i nær slekt kan representere.

Videre forskning

Vi har avdekket et generelt kunnskapshull når det gjelder sammenhengen mellom ekteskap i nær slekt og tvang/ufrivillighet. Videre ser vi et behov for flere internasjonale komparative studier. Slike studier vil kunne være med på å synliggjøre om endringsprosesser skyldes forhold i ulike land eller forhold i enkelte minoritetsgrupper, og eventuelt sammenhengen mellom disse. Her vil vi særlig trekke frem forskjellene mellom Norge og Storbritannia. Det er også behov for komparative studier som undersøker offentlig debatt og utvikling av lovendringer i, og mellom, ulike europeiske land.

1 Innledning

Innledning

Denne rapporten gir en oversikt over forskningsbasert kunnskap utgitt i Norge, Skandinavia og Europa de siste 20 år om ekteskap i nær slekt. Det er lagt særlig vekt på sammenhengen mellom ekteskap i nær slekt og retten til å bestemme over eget liv.

Det å finne en ektefelle i slekten er en kulturell praksis som er utbredt i en rekke befolkningsgrupper i store deler av verden. I Norge var ekteskap i nær slekt vanligere for et drøyt århundre tilbake, men andelen sank betraktelig i løpet av første halvdel av 1900-tallet (Surén, Grijbovski & Stoltenberg, 2007). I dag er ekteskap i nær slekt mest utbredt blant personer som har innvandret fra Pakistan, men slike ekteskap praktiseres også blant innvandrere fra Marokko, Irak, Somalia, Iran, Tyrkia, Afghanistan og Sri Lanka ifølge forskere ved Folkehelseinstituttet (Kinge, Surén & Stoltenberg, 2014).

Det eksisterer i dag i Norge ingen juridiske hindringer for ekteskap mellom søskenbarn eller fjernere slektninger. Ekteskap mellom fetter og kusine har vært tillatt i Norge siden 1800.

I dette kapitlet skisserer vi først bakgrunn for oppdraget, og i lys av dette kommenterer vi innrammingen av ekteskap i nære relasjoner slik det fremstår i denne rapporten. Videre diskuterer vi begrepsbruk og presenterer problemstilling. Til slutt gir vi en kort oversikt over rapportens oppbygging.

Formål og avgrensning

Formålet med kunnskapsoversikten, slik det er presentert i oppdraget, er å:

- Lage en tilgjengelig oversikt over innhold i gjennomført forskning på søskenbarn, sett i lys av retten til å bestemme over eget liv.
- Beskrive foreliggende forskning om tiltak som har til formål å forebygge søskenbarneekteskap, sett i lys av retten til å bestemme over eget liv.
- Identifisere kunnskapshull.
- Komme med innspill til videre mulige studier.
- Identifisere sentrale forskningsmiljø i Skandinavia og Europa.

Gjennomgangen av forskningslitteraturen viser imidlertid at avgrensningen «søskenbarneekteskap sett i lys av retten til å bestemme over eget liv» verken i samfunnsdiskursen, i politikken eller i forskningslitteraturen utgjør en klart avgrenset tematikk. I tillegg forholder forskningslitteratur seg i all hovedsak til ekteskap i nær slekt i videre forstand, og ikke kun til ekteskap mellom søskenbarneekteskap (ekteskap

mellom fettere og kusiner). Basert på disse funnene har vi utvidet rapportens overordnede problemstillinger til å være:

- Hva sier forskningslitteraturen om rasjonale bak praksisen med ekteskap i nær slekt?
- Hvilke implikasjoner har praksisen for de involverte?
- Her ser vi særlig på:
- Hvilken kunnskap gir publikasjonene om ulike kjønnede og generasjonelle erfaringer, sett i lys av retten til å bestemme over eget liv?
- Hvilken kunnskap gir publikasjonene om endringer i denne praksisen?

Metodisk fremgangsmåte og datamaterialet vil bli presentert i kapittel 2. Her i innledningen vil vi begrense oss til å si at publikasjoner som kun fokuserer på de helsemessige aspektene knyttet til ekteskap i nær slekt ikke omfattes av denne gjennomgangen. En del publikasjoner som har helseaspekter som hovedfokus, er likevel inkludert fordi de også diskuterer mer sosiale aspekter knyttet til ekteskapsinngåelsen, og de berører dermed temaet for denne rapporten.

Bakgrunn

Utgangspunktet for denne oversikten er Kunnskapsdepartementets ønske om å innhente mer kunnskap om forskning på søskenbarneekteskap, med særlig vekt på sammenhengen mellom søskenbarneekteskap og tvang. Kunnskapsdepartementet har ansvaret for oppfølging og koordinering av handlingsplanen *Retten til å bestemme over eget liv. Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2017–2020)*. Ønsket om mer kunnskap om søskenbarneekteskap har utgangspunkt i departementets arbeid med handlingsplanen. Søskenbarneekteskap nevnes imidlertid ikke eksplisitt i nåværende handlingsplan, og har heller ikke vært gjenstand for spesifikke tiltak i tidligere handlingsplaner. Temaet har derimot vært oppe flere ganger i tilknytning til diskusjon om og arbeidet mot tvangsekteskap (begreper som tvangsekteskap og retten til å bestemme over eget liv utdypes i kapittel 3).

De siste 20 årene har det vært økende oppmerksomhet rundt tema som tvangsekteskap, æresrelatert vold og negativ sosial kontroll. Fra de første medieoppslagene tidlig på 1990-tallet har både offentlig debatt og politiske tiltak økt betydelig (Bredal, 2006a; 2006b; Bredal & Lidén, 2015; Lidén, Bredal, Pedersen, Igersund & Staver, 2015; Lidén & Bredal, 2017). Aktivister, frivillige organisasjoner, media, praktikere, forskning og offentlige myndigheter har bidratt til at Norge i dag har et velutviklet lovverk, tiltaksapparat og hjelpetilbud, sammenlignet med andre land. Vi tenker da dels på det ordinære hjelpeapparatet som har fått bedre fenomenforståelse og handlingskompetanse. Dels sikter vi til de særordninger som er bygget opp over tid, som det nasjonale kompetanseteamet, integreringsrådgivere på utenriksstasjoner, minoritetsrådgivere på skoler samt det nasjonale bo- og støttetilbudet til personer som bryter med familien. I tillegg kommer lovendringer, som blant annet eget straffebud om tvangsekteskap, økt

aldersgrense ved familieinnvandring gjennom ekteskap, samt utlendingslovens bestemmelse om ufrivillig ekteskap som grunnlag for avslag på søknad om slik innvandring (Lidén mfl., 2015). Som vi vil komme tilbake til i kapittel 8 inngår «slektskap mellom partene» i indikatorene på tvang/ufrivillighet i UDIs behandling av søknader om familieinnvandring (jf. RS 2013-010¹) og kan dermed gå inn i vurdering av om søknaden skal avslås etter utlendingslovens § 51² annet ledd. Nasjonale handlingsplaner over en 20-årsperiode har bidratt til å utvikle, styrke og koordinere innsatsen (Lidén & Bredal, 2017). I løpet av disse årene har forståelsen for bredden og kompleksiteten i tematikken økt. Dette handler blant annet om hvordan negativ sosial kontroll og alvorlige begrensninger av unges frihet er et videre tema enn kun spørsmål om ekteskap, om hvordan forventninger til og kontroll av unge kan ramme jenter og gutter forskjellig. Ikke minst har man fått innsikt i betydningen av en større transnasjonal kontekst hvor forventninger fra og forpliktelse fra familie og slekt i andre land også kan spille inn.

Søskenbarneekteskap ble forholdsvis tidlig trukket fram i debatten om tvangs-ekteskap, og det har vært pekt på at søskenbarneekteskap som en tradisjonelt ønsket ekteskapsform kan gå ut over unges mulighet til å bestemme over eget liv. Siden slutten av 1990-tallet har spørsmålet om lovforbud mot søskenbarneekteskap med jevne mellomrom kommet opp i det offentlige ordskiftet. Diskusjonen har dels vært knyttet til helserisikoen for barn født av foreldre som er søskenbarn, dels har forbud mot søskenbarneekteskap blitt foreslått som et tiltak mot tvangsekteskap. Forbud ble blant annet heftig diskutert våren 2002 i debatten som fulgte etter drapet på Fadime Sahindal i Sverige. Diskusjonen blusset opp igjen i forbindelse med Folkehelseinstituttets rapport i 2007 (Surén mfl., 2007) da først og fremst med utgangspunkt i helserisikoen. Forslag om å innføre forbud mot søskenbarneekteskap ble også diskutert i forbindelse med ny utlendingslov (dette vil vi komme tilbake til i kapittel 8).

Begrepsbruk

Det norske begrepet *søskenbarn* viser til slektskapsforhold hvor foreldrene til de aktuelle personene er søsken, med andre ord at de har minst én besteforelder felles. *Søskenbarneekteskap* viser dermed til ekteskap mellom fetter og kusine. Hvilke begreper som brukes i forskningslitteraturen derimot – og hva de viser til og hvor klart definerte de er, varierer. Dette handler blant annet om 1) forskjeller mellom ulike fagretninger, tematikk og «felt», 2) at de ulike språkene forskningslitteraturen er skrevet på bruker ulike begreper og uttrykk med noe ulik betydning

¹ Utlendingsdirektoratet (2013). Retningslinjer for håndtering av opplysninger om tvangs-ekteskap i familieinnvandringsaker. (RS 2013-010). Hentet fra <https://www.udiregelverk.no/rettsskilder/udi-retningslinjer/udi-2013-010/>

² Utlendingsloven (2010). Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (LOV-2008-05-15-35). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-05-15-35?q=utlendingsloven>

(for eksempel omfatter det engelske begrepet *cousin* både søskenbarn, tremenninger³ og andre fjernere slektninger), men også 3) at slektskapsforståelser og slektskapsbetegnelser varierer i de ulike samfunn/grupper hvor ekteskap i nær slekt er en utbredt praksis.

I forskningslitteraturen som omhandler medisinske/helsemessige temaer brukes ofte begrepet *konsangvine ekteskap/consanguine marriage* (som betyr blodslektskap/beslektet gjennom blod). Det finnes ifølge den australske forskeren Alan Holland Bittles (2015, s. 33) ingen helt klar definisjon på konsangvine ekteskap, men i medisinske sammenhenger er konsangvinitet vanligvis definert som par som er tremenninger (*second cousin*) eller i nærmere slekt. Det er også slik begrepet er brukt i den litteraturen vi har gjennomgått. I norsk sammenheng er også begrepet *inngifte* brukt om ekteskap mellom tremenninger eller nærmere beslektede personer i forskningslitteratur som omhandler helserisiko og omfang (se Kinge mfl., 2014; Surén mfl., 2007). Inngifte-begrepet har imidlertid blitt kritisert for å være et stigmatiserende begrep som leder tankene mot incest og «innavl» (se Sajjad, 2012a). Det at begrepet inngifte i noen sammenhenger blir brukt om det å gifte seg inn i en annen etnisk gruppe eller sosial klasse enn det en selv tilhører (se for eksempel Olofsson, 2007), kan skape ytterligere forvirring.

I litteraturen som behandler andre temaer enn helse, genetikk og medisin brukes også begrepet *konsangvine ekteskap / consanguine marriages* hyppig, og da om par som er tremenninger eller søskenbarn. I tillegg anvendes ofte begrepet *cousin marriages* i engelskspråklig litteratur. *Cousin marriages* refererer ofte til ekteskap mellom fetter og kusine (*first cousins*), men kan også vise til ekteskap mellom tremenninger (*second cousins*) samt til slekt som er genetisk fjernere (Shaw & Raz, 2015a). I noen tilfeller kan begrepet *cousin* også vise til en sosial kategori, snarere enn en genealogisk posisjon (Shaw & Raz, 2015a, s. 1).⁴ Andre begreper som ofte benyttes i forskningslitteraturen er *ekteskap i nær slekt / close-kin marriages* og *slektsbaserte ekteskap / kin-marriage*. Disse begrepene referer til ekteskap mellom søskenbarn, men også til ekteskap mellom tremenninger, og i likhet med *cousin marriage*, av og til fjernere relaterte slektninger.

Begrepsbruken og fenomenet/ene den skal omfatte kompliseres ytterligere av betegnelser som brukes i lovgivning og i samfunnsdebatten ellers – og sammenblandingen mellom disse. Et eksempel på dette er den danske «formodningsregel om tvangsekteskap»/«rule of supposition of forced marriage» som ble innført i 2003. Denne reglen definerer ekteskap mellom nære slektninger som tvangsekteskap i familieinnvandringsaker, noe som i utgangspunktet medfører avslag

³ En tremenning er en slektning som er barn av fetter eller kusine til mor eller far. Tremenninger har minst én oldeforeldre felles.

⁴ I mange samfunn opererer man med klassifikatoriske slektskapsterminologi det vil si at de samme slektskapstermene brukes for ulike personer av samme kategori (basert på for eksempel alder og kjønn) uavhengig av biologisk slektskap. Det kan for eksempel være at alle menn tilhører ens foreldres generasjon tiltales som «onkel», eller at alle menn i samme aldersgruppe tiltales som «bror».

på søknaden om familieinnvandring. Regelen blir ofte bare kalt «fætter-kusine-regelen», men den konkrete formuleringen i lovteksten er ekteskap eller samlivsforhold mellom «nært beslægtede eller øvrigt nærmere beslægtede» (Udlændingsloven § 9, stk. 11).⁵ Den omfatter besteforeldres barn (onkler og tanter), besteforeldres barnebarn (fettere og kusiner), besteforeldres søskens barn (foreldres fetter og kusiner) og besteforeldres søskens barnebarn (tremenninger) (Familiesammenføringskontoret, 2009, s. 4). Reglen omfatter altså en mye videre kategori enn kun ekteskap mellom fetter og kusine (Liversage & Rytter, 2014a, 2015).

Litteraturen vi har gjennomgått, omfatter dermed ekteskap mellom (biologiske) fetter og kusiner, tremenninger, og andre former for slektskap. Der det er mulig, vil vi presisere hvilken type slektskapsforhold det vises til i de ulike forskningsbidragene. Selv om begrepet *søskenbarneekteskap* ble benyttet i oppdragsbeskrivelsen har vi valgt å inkludere litteratur som forholder seg til ekteskap i nær slekt i videre forstand. Dette fordi det er slik det i all hovedsak behandles i forskningslitteraturen og fordi ekteskap i nær slekt her skal sees i lys av retten til å bestemme over eget liv. Det er dermed ikke den biologiske relasjonen som er det avgjørende, men snarere familiepraksiser og -tradisjoner med eventuelle forventninger eller press om å gifte seg innenfor nær slekt som står sentralt. Vi har derfor valgt å bruke begrepet *ekteskap i nær slekt* i tittelen på rapporten, da vi mener det er mer dekkende enn *søskenbarneekteskap*. Gjennom rapporten vil begrepsbruken variere – vi vil bruke det begrepet som er mest dekkende for den sammenhengen vi skriver i. Når vi diskuterer spesifikke forskningspublikasjoner vil vi bruke de begrepene som brukes i disse.

Analytiske perspektiver

«Hva er problemet (representert å være)»-tilnærming

Innrammingen for dette prosjektet har to hovedaspekter – det ene er ekteskap i nær slekt og det andre er tvang og ufrivillighet. I vår tilnærming til *ekteskap i nær slekt* som fenomen og til forskningslitteraturen har det vært nyttig for oss å forholde oss til den kanadisk-australske statsviteren Carol Bacchis tilnærming til policy-analyse som direkte oversatt kan kalles «hva er problemet (representert å være)?»-tilnærming (Bacchi, 1999). Tilnærmingen går ut på «å komme bak politikken» og stille spørsmål ved og undersøke hvordan politiske problemer konstrueres og å undersøke «hvilke teoretiske og normative forutsetninger som ligger til grunn for problematiseringen, hva som blir resultat av bestemte problematiseringer, og ikke minst hva som forblir uproblematisert» (Bjørnholt, 2011, s. 36). Antagelsen er at hvordan vi oppfatter og tenker omkring ulike spørsmål, er med på å forme hva vi mener bør gjøres med dem. Vi har ikke forholdt oss systematisk til denne tilnærmingen i vår gjennomgang av forskningslitteraturen, men den har vært god å «tenke med» for å få en forståelse av de ulike innrammingene av fenomenet ekteskap i nær slekt, og relasjonen mellom dem.

⁵ <https://danskelove.dk/udlaendingeloven>

Som den korte historiske gjennomgangen i begynnelsen av dette kapitlet illustrerer er diskusjonen om ekteskap i nær slekt knyttet til ulike, delvis overlappende «felt» i forskningslitteraturen, i politikktutforming og i samfunnsdebatten generelt. Disse ulike feltene har hver sine problemforståelser og diskurser, men det er også en glidning mellom de ulike feltene. Det er tendenser til at argumentasjon og problemforståelse fra ett felt trekkes med inn i debatten i et annet felt. Selv om vi i denne rapporten skal se på forskningen som er gjort på ekteskap i nær slekt i lys av retten til å bestemme over eget liv, og ikke på forskning som omhandler medisinske spørsmål og genetisk risiko, er derfor ikke dette en helt enkel avgrensning. Samtidig oppfatter vi også at det i selve innrammingen for oppdraget er en glidning mellom ulike felt – og dermed også hva som er «problemet» i Bacchis forstand, særlig i forbindelse med spørsmålet om hvilke tiltak som er satt inn for å begrense eller forebygge søskenbarneekteskap. Er det (eventuelle) tvangsaspektet i ekteskap i nær slekt som er problemet og som skal forebygges, eller er det ekteskap mellom nære slektninger i seg selv som utgjør problemet? Vi vil derfor knytte noen kommentarer til de ulike feltene fenomenet *ekteskap i nær slekt* diskuteres innenfor i politisk og offentlig debatt som bakgrunn for vår gjennomgang og diskusjon av forskningslitteraturen.

I oppdraget for denne rapporten skal *ekteskap i nær slekt* sees i sammenheng med retten til å bestemme over eget liv – og relateres i forlengelsen av dette til temaer som tvangsekteskap, æresrelatert vold og negativ sosial kontroll. Dette kan vi kalle *tvangsekteskapsfeltet*. Problemet (Bacchis tilnærming) med ekteskap i nær slekt, slik det er forstått innenfor dette feltet, og som myndigheter/policyutformere søker å løse er at denne praksisen eller tradisjonen kan bidra til å begrense unges mulighet til å selv bestemme hvem de skal gifte seg med.

Et annet felt som vi allerede har vært inne på er det *medisinske* eller *helserelaterte feltet* hvor ekteskap i nær slekt diskuteres i sammenheng med genetisk risiko. Her er problemet (jf. Bacchi) helserisikoen for barn av foreldre som er søskenbarn eller tremenninger. Ifølge blant andre forskere ved Folkehelseinstituttet (Surén mfl., 2007), er det en økt forekomst av dødfødsel, medfødte misdannelser og spedbarnsdød blant barn hvor foreldrene er søskenbarn. I tillegg til en tilbakevendende diskusjon om hvorvidt helserisikoen er stor nok til at det kan forsvare et forbud mot ekteskap mellom fettere og kusiner, er det sentrale temaet innenfor dette feltet genetisk veiledning til familier i risikozonen.

Et tredje felt er *innvandrings- og integreringsfeltet*. Fenomenet ekteskap i nær slekt sin plassering i dette feltet er noe mer flytende og diffus, og ofte mindre eksplisitt uttalt enn de to foregående. Men sammenhengen synliggjøres i den korte bakgrunnshistorikken vi presenterte tidligere i kapitlet gjennom hvordan ekteskap i nær slekt er et tema i forbindelse med utlendingslovgivningen. Ekteskap i nær slekt er i denne sammenhengen en del av et større felt som omfatter transnasjonale ekteskap mellom en norsk borger med innvandrerbakgrunn og en fra opprinnelseslandet/foreldres opprinnelsesland. Problemet for staten/policyutformere (jf. Bacchi) i dette feltet er opprettholdelse av eller økning i innvandring fra bestemte land, samt en bekymring for at en fortsettelse av praksisen med å

gifte seg med en fra opprinnelseslandet vil undergrave sosial og kulturell integrering gjennom opprettholdelse av og/eller fornyelse av hjemlandstradisjoner.

Sammenhengen, men også sammenblandingen, mellom disse ulike feltene i diskusjonene om, og i tiltak som er satt inn i forhold til, ekteskap i nær slekt, diskuteres i en rekke av de vitenskapelige publikasjonene vi har gjennomgått (se for eksempel (Kuper, 2008, 2015; Sajjad, 2011a, 2012a; Shaw & Raz, 2015a). Det overordnede bilde som trer frem er at forskere på feltet oppfatter det som problematisk at temaer som helserisiko, moral, integrering, kulturell stagnasjon og undertrykkelse av kvinner og tvangsekteskap blandes sammen i politisk og offentlig debatt. Tilsvarende kritikk har tidligere også blitt rettet mot begrunnelser for initiativ mot tvangsekteskap (Bredal, 2005, 2011; Siim & Skjeie, 2008).

Kjønn, generasjon og transnasjonale posisjoner

I vår lesning av forskningslitteraturen om ekteskap i nær slekt har vi vært opptatt av hvordan den tar opp de ulike maktforhold mennesker er posisjonert i og som har innvirkning på om de har mulighet til å selv bestemme hvem de skal gifte seg med. Vi har vært særlig opptatt av å undersøke hvilken kunnskap litteraturen gir om eventuelle forskjeller mellom kjønn og generasjoner, når det gjelder erfaringer med ekteskap i nær slekt og på mulighetene til å selv bestemme hvem man vil gifte seg med. Får vi innblikk i både jenter/kvinner og gutter/menn sine erfaringer og holdninger? Er det de unges eller foreldrenes synspunkter vi får tilgang på? Vi har med andre ord et interseksjonelt perspektiv. Begrepet interseksjonalitet brukes i samfunnsvitenskapen for å synliggjøre hvordan ulike sosiale kategorier (kjønn, etnisitet, sosial klasse, alder, generasjon mfl. kan virke sammen og påvirke menneskers mulighetsbetingelser og levekår) (jf. Orupabo, 2014).

I en stadig mer globalisert verden blir transnasjonale familier og transnasjonale ekteskap mer vanlig. De amerikanske antropologene Sarah J. Mahler og Patricia R. Pessar har utviklet en tilnærming kalt «kjønnede maktgeografier», som er både interseksjonell og transnasjonal⁶ (Mahler & Pessar, 2001, s. 445–446; se også Liversage & Petersen, 2020). Her er poenget å undersøke hvordan mennesker er posisjonert i ulike makthierarkier som er skapt gjennom historiske, politiske, økonomiske, geografiske, slektskapsbaserte og andre stratifiserende faktorer. Inspirert av denne tilnærmingen spør vi om forskningslitteraturen belyser *kjønnede og generasjonelle maktgeografier*. Vi har dermed også vært opptatt av å undersøke i hvilken grad forskningslitteraturen tar opp hvordan plasseringene i et transnasjonalt landskap påvirker mulighetene til selv å bestemme hvem man skal gifte seg med. Er handlingsrommet annerledes for den parten som bor i for eksempel Danmark enn for den som bor i Pakistan? Og hvilken rolle spiller kjønn og alder her?

⁶ Transnasjonalisme defineres som en sosial prosess, hvor migranter etablerer og opprettholder en rekke relasjoner som krysser geografiske, kulturelle og politiske grenser, og hvor deres aktiviteter og dagligliv utspiller seg i ulike geografiske rom (Basch, Glick Schiller og Szanton Blanc 1994, s. 7).

Endringsprosesser

Vi har også vært opptatt av å undersøke eventuelle endringsprosesser. Hvilken kunnskap gir publikasjonene om endringer i denne ekteskapspraksisen? Her har vi vært opptatt av å undersøke om endringene tilskrives ytre faktorer, som tiltak rettet mot denne praksisen (*eksterne intervensjoner*), eller indre faktorer som endringer i syn på ekteskap og unges rett til å bestemme over eget liv (*interne dynamikker*) (jf. Rytter, 2013) – eller ulike kombinasjoner av disse. Dette er særlig interessant i forbindelse med diskusjonen om eventuelle tiltak som settes inn for å begrense ekteskap i nær slekt og eventuelle virkninger av disse tiltakene.

Rapportens oppbygging

Det neste kapitlet redegjør for den metodiske fremgangsmåte som er benyttet og gir et overblikk over datamaterialet. Her gis det også en presentasjon av sentrale forskere og forskningsmiljøer. Kapittel 3 diskuterer de sentrale begrepene i oppdraget for rapporten: *slektskap*, *ekteskap* og *retten til å bestemme over eget liv*. Kapittel 4 gir en gjennomgang av hva forskningslitteraturen sier om utbredelse og omfang av ekteskap i nær slekt. I kapittel 5 ser vi på hva forskningslitteraturen sier om familierelasjoner og -dynamikker i befolkningsgrupper hvor ekteskap i nær slekt er utbredt. Et sentralt moment her er hvordan disse relasjonene og dynamikken spilles ut i en migrasjonskontekst. Kapittel 6 ser særlig på hva litteraturen sier om tvang og ufrivillighet i forbindelse med ekteskap i nær slekt. Kapittel 7 diskuterer hva litteraturen sier om endringstendenser, mens kapittel 8 går igjennom tiltak som er satt inn for å forebygge eller forhindre ekteskap i nær slekt. Kapittel 9 oppsummerer og peker på forskningshull og forskningsbehov.

2 Metode, datamateriale og sentrale forskningsmiljøer

Innledning

I dette kapitlet vil vi redegjøre for den metodiske fremgangsmåten vi har benyttet i utvalget av publikasjonene som er gjennomgått samt gi en oversikt over datamaterialet.

Innledningsvis presenteres søkestrategien, herunder valg av databaser, inklusjonskriterier og søkeord. Deretter følger et overblikk over datamaterialet. Her ser vi på hva som kjennetegner forskningen på dette feltet. Er det for eksempel bestemte land, befolkningsgrupper og forskningsmetoder som peker seg ut? Vi vil også gi en oversikt over sentrale forskere og forskningsmiljøer på feltet, samt presentere noen av de mest sentrale studiene.

Metodisk fremgangsmåte

Litteratursøkene vi har gjennomført resulterte i tilsammen 74 publikasjoner som utgjør datamaterialet for denne kunnskaps gjennomgangen. Vi understreker at dette er antall publikasjoner, ikke antall studier. Flere av publikasjonene kan bygge på det samme datamaterialet.

Som vi vil komme tilbake til har vi i tillegg til disse publikasjonene også gjennomgått om lag 25 sentrale publikasjoner som omhandler tvangsekteskap og negativ sosial kontroll som ikke dukket opp i våre litteratursøk for å undersøke om disse tematiserer ekteskap i nær slekt.

Søkestrategi og avgrensning

I september 2019 og januar 2020 ble det foretatt søk i et utvalg av de bibliografiske databasene som OsloMet har tilgang til for å finne frem til relevant litteratur. På bakgrunn av prosjektets problemstilling og i samråd med spesialbibliotekar ble følgende databaser valgt ut:

- Oria: Felles portal til det samlede materialet som finnes ved norske fag- og forskningsbibliotek. Dekker også bøker og ph.d.-avhandlinger.
- Idunn: Over 40 000 norske tidsskrift i fulltekst innen fagene juss, pedagogikk, helse- og sosialfag, samfunnsfag, økonomi og naturvitenskap.
- Norart: Referanser til norske og nordiske tidsskrifter og årbøker innen de fleste fagområder.
- SwePub: Inneholder referanser til vitenskapelige publikasjoner ved svenske universiteter og høyskoler.

- Den danske forskningsbase (DEF): Referanser til vitenskapelige artikler, avhandlinger, konferansepapirer med mer.
- Scopus: Stor bibliografisk database som dekker ca. 20 000 akademiske tidsskrifter og noe annet akademisk materialet.
- SocINDEX: Inneholder referanser til artikler innen sosiologiske emner, for eksempel antropologi, kriminologi, velferd, demografi, økonomisk utvikling, politikk, sosial psykologi med mer.
- Web of Science: Dekker verdens ledende tidsskrifter innen naturvitenskap, samfunnsfag og humaniora.

Det er i hovedsak fra år 2000 at søskenbarneekteskap og tvangsekteskap vokser frem som selvstendige forskningstemaer i Norge og Europa (jf. Stoltenberg, 1998; Bredal, 1999, 2006a; Sajjad, 2011a; Friberg & Bjørnset, 2019). Det ble derfor gjort en avgrensning på publikasjoner publisert fra og med år 2000. I hovedsak har vi kun inkludert vitenskapelige artikler fra fagfelleverderte tidsskrifter og bøker utgitt på fagforlag, samt noen relevante forskningsrapporter. Utgangspunktet for søket var publikasjoner utført i Norge, Skandinavia og Europa, på språkene norsk, svensk, dansk og engelsk. Noen få publikasjoner er unntatt det geografiske kriteriet, fordi vi vurderte at studiene er aktuelle som et komparativt perspektiv og/eller som historisk kontekst.

Under innledende testsøk fikk vi relativt få treff, noe som resulterte i at vi valgte en bred søkestrategi, hvor vi søkte med skandinaviske og engelske synonymer for ekteskap i nær slekt (Se vedlegg 1 for søkeord og søkestrenger). På den måten unnlot vi å legge unødige begrensninger på søket, noe som ville medført enda færre treff. Søket ble på den måten heller ikke farget av spesifikke forståelser, som for eksempel at søskenbarneekteskap er synonymt med tvang, men åpnet i stedet opp for at det kan være ulike innramminger av fenomenet. Søkeord ble trunkert⁷ der dette var mulig, for å fange opp flere ordsammensetninger og avvikende endelser. I tillegg supplerte vi med såkalte kombinasjonssøk, hvor synonymer for ekteskap i nær slekt ble kombinert med emneord som var relevant for problemstillingen (Vedlegg 1). Grunnen til at vi søkte med mange ulike synonymer for ekteskap i nær slekt, er som vi beskrev innledningsvis i rapporten, at det samfunnsfaglige forskningsfeltet ikke er konsistente i hva benevningen skal være.

Hvert søk ble tilpasset den enkelte database, noe som i hovedsak handlet om ulikheter i antall mulige søkekombinasjoner, bruk av trunkering og sorteringsmuligheter. Søk i databaser ga et bruttoutvalg på 1351 publikasjoner, som ble importert til Zotero⁸. Flest treff fikk vi i de engelskspråklige tverrfaglige databasene Web of Science og Scopus. Etter vurdering av titler, sammendrag og duplikatsjekk ble antall publikasjoner redusert fra 1351 til 85. Litteratur som ble vurdert som irrelevant var blant annet publikasjoner som ikke omhandlet eller ikke kunne

⁷ Med trunkering menes å søke på stammen av et ord for å få med entalls-/flertallsendelser og ulike varianter av søkeordet.

⁸ Zotero er et digitalt verktøy for å samle inn, sitere og håndtere litteraturreferanser.

kontrasteres til en europeisk kontekst og/eller publikasjoner som entydig tematiserte medisinske konsekvenser av ekteskap i nær slekt. Resterende publikasjoner ble deretter lastet opp i screeningsverktøyet Rayyan⁹, hvor to forskere foretok en blindet screening basert på tittel og abstrakt, uten å se hverandres vurdering. Litteratur forskerne vurderte ulikt ble diskutert, noe som resulterte i at ytterligere 34 bidrag ble ekskludert.

Referansehøsting, håndsøk og grålitteratur

I tillegg til litteratur som fremkom gjennom søk i databaser har vi inkludert 23 publikasjoner fra andre kilder. Noe litteratur kjente forskerne til fra før og noe ble inkludert etter konferering med norske, danske og britiske kollegaer. Litteratur om nasjonale minoriteter, først og fremst rom, ble inkludert etter tips fra det norske nettverket. Vi har også gjennomført «håndsøk» i litteraturlistene til publikasjonene som fremkom gjennom databasesøk. Det betyr at vi har undersøkt tittel, forfatter og årstall på referansene i litteraturlisten, for å se om det er noe som peker mot at de burde inkluderes i rapporten (Seland, Persson & Eriksen, 2019). På den måten avdekket vi hvordan litteraturen forholdt seg til annen forskning og fanget opp relevant litteratur som ikke hadde dukket opp i våre databasesøk på grunn av variasjoner i indeksering og bruk av standardiserte fagtermer (Falch-Eriksen, 2018).

Vi har fått treff på relevante bøker i våre databasesøk. Det har allikevel vært nødvendig å supplere med søk i Oria etter engelskspråklige bøker og Ph.d.-avhandlinger, såkalt «grålitteratur». I motsetning til fagfelleverderte artikler, har «grålitteratur» en uklar publiseringsstatus og kvalitetssikring. Seland med kollegaer (2019) fremhever at «grålitteratur» til gjengjeld kan favne bredere i forskningsfeltet og presentere de nyeste forskningsfunnene, fordi publikasjonene ikke har gjennomgått den ofte tidskrevende prosessen med fagfellevurdering. Da databasen Oria har begrensede sorteringsmuligheter, medførte dette at akkurat denne litteraturen ble gjennomgått manuelt i databasen før aktuell litteratur ble importert til i Zotero.

Vårt nettutvalg består av 74 publikasjoner.

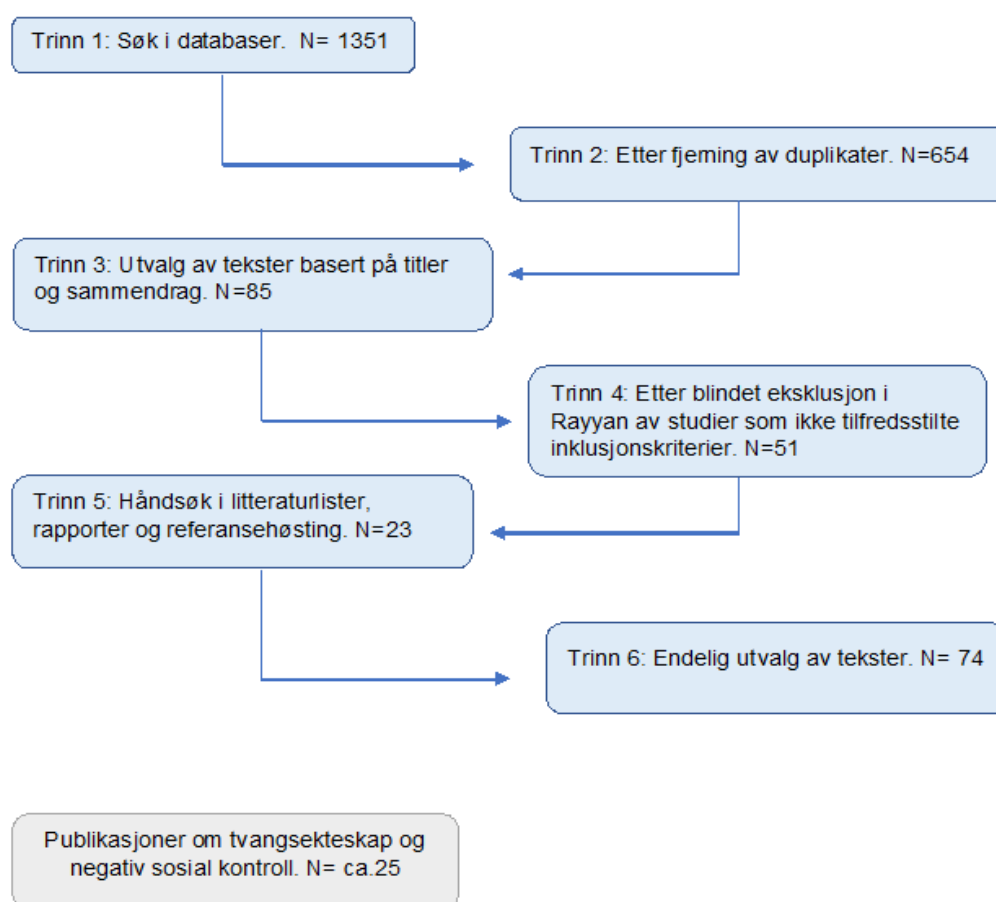
Forskning som omhandler negativ sosial kontroll og tvangsekteskap

Hensikten med litteratursøket var å fange opp det samfunnsfaglige perspektivet på fenomenet ekteskap i nær slekt slik det fremstår i lys av retten til å bestemme over eget liv. Etter gjennomgangen av materialet kan vi fastslå at det er få av de inkluderte publikasjonene som tematiserer sosial kontroll og tvang eksplisitt. I en forlengelse av dette funnet valgte vi å gjennomgå det vi, i samarbeid med andre kollegaer, oppfattet som sentrale publikasjoner utgitt i Norge om negativ sosial kontroll/tvang/æresrelatert vold, for å undersøke hvorvidt ekteskap i nær slekt figurerte som tema i denne litteraturen. Vi gjennomgikk om lag 25 publikasjoner (forskningsrapporter, vitenskapelige artikler samt notater og rapporter utgitt av

⁹ <https://rayyan.qcri.org/>

offentlige instanser). Vi fant at ekteskap i nær slekt i all hovedsak sjeldent nevnes som et eget tema i denne litteraturen, og når det nevnes er det gjerne implisitt i form av caser eller eksempler. Dette illustrerer hvordan ekteskap i nære relasjoner synes å være et fenomen som diskuteres i ulike felt som vi beskriver i kapittel 1, og at dette kan medføre at temaet *ekteskap i nær slekt sett i lys av retten til å bestemme over eget liv* faller mellom flere stoler i forskningslitteraturen. Disse om lag 25 publikasjonene er ikke medregnet i de 74 publikasjonene vi omtaler som vårt datamateriale og er heller ikke med den presentasjonen av datamaterialet som følger senere i dette kapitlet. I tillegg til publikasjoner om negativ sosial kontroll og tvangsekteskap, har vi også inkludert lover, rundskriv, handlingsplaner og offentlige utredninger, som heller ikke er medregnet i vårt nettoutvalg.

Figur 1: Litteratursøket illustrert i et flytskjema

Oversikt over datamaterialet

Her følger et overblikk over hva slags studier datamaterialet består av.

Det er store variasjoner i hvor bredt og omfattende datamateriale de ulike publikasjonene er basert på. Hovedparten av publikasjonene er basert på kvalitative intervjustudier eller feltstudier. Søkene resulterte i tilsammen 11 litteraturgjennomganger, hvor to av dem tematiserer historiske tradisjoner for ekteskap i

nær slekt og hoveddelen av de andre har en mye bredere tilnærming til tematikken (demografi, historikk, genetisk risiko mm) enn det vi har i denne kunnskaps-gjennomgangen. Det kvantitative materialet er basert på ulike former for data (for eksempel surveyundersøkelser og registerdata) og svært ulike størrelser (noen på landsbasis, noen på by, område i by osv.) noe som medfører at sammenlikning mellom studier er utfordrende. Vi har kun funnet én kvantitativ studie som undersøker sammenhengen mellom innflytelse på valg av ektefelle og ekteskap i nær slekt.

Forskning på praksisen med ekteskap i nær slekt har i stor grad vært dominert av antropologer, i tillegg til biologer, sosiobiologer og demografer (Reniers, 2001). Det er først i senere tid temaet har blitt behandlet i tverrfaglig migrasjonsforskning og studier av integreringsprosesser. Dette gjenspeiles i datamaterialet, der en stor andel av de kvalitative studiene er utført av antropologer.

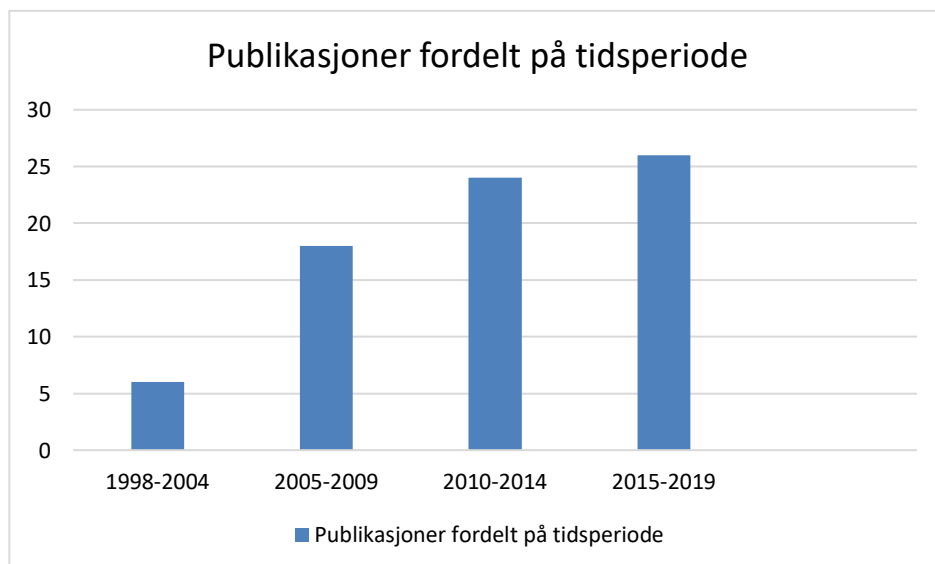
Tabell 1. Publikasjoner fordelt på metode

Metode	Antall
Kvalitativ	45
Kvantitativ	17
Litteraturstudie	11
Flermetodisk	1
Totalt	74

Tidsperiode

Som figur 2 illustrerer er flesteparten av publikasjonene i vårt materiale publisert det siste tiåret, noe som antyder at dette er relativt nye problemstillinger i forskningssammenheng.

Figur 2. Publikasjoner fordelt på tidsperiode

Geografisk kontekst – Storbritannia, Norge og pakistansk opprinnelse

Publikasjoner som omhandler empiri fra Storbritannia og Norge samt studier med et komparativt, internasjonalt perspektiv utgjør hoveddelen av publikasjoner i vårt materiale (tabell 2). Innenfor disse landene er det noen få forskere som utgjør det sentrale forskningsmiljøet (vi vil komme tilbake til en oversikt over sentrale forskere og forskningsmiljøer senere i dette kapitlet). I tillegg til et høyt antall publikasjoner fra enkeltforskere kan den britiske dominansen ha sammenheng med at vi kun har søkt i engelskspråklig og skandinavisk språklig litteratur. Det kan med andre ord være relevant litteratur på andre språk (for eksempel tysk og fransk) som vi har gått glipp av. Dette kan være med å forklare at land som Tyskland og Frankrike med store innvandrerbefolkninger med bakgrunn fra land og områder hvor ekteskap i nær slekt er utbredt er representert med et relativt lavt antall publikasjoner.

Tabell 2. Antall publikasjoner fordelt på land empirien er fra

Land	Antall
Storbritannia	23
Internasjonalt/flernasjonalt ¹⁰	15
Norge	14
Danmark	7
Nederland	5
Pakistan	3
Sverige	3
Tyrkia	2
Afghanistan	1
Australia	1
Belgia	1
Frankrike	1
Kurdistan/Irak	1
Romania	1

Som vi ser av tabell 3 er studier som omfatter personer med bakgrunn fra Pakistan klart i overtall. Dette handler om flere ting. For det første er ekteskap i nær slekt utbredt både i Pakistan og blant pakistanske innvandrere og deres etterkommere i Europa. For det andre er den pakistanske gruppen relativt stor, særlig i Storbritannia og Norge, og består av flere generasjoner, noe som gir mulighet for å følge innvandrings- og ekteskapsmønstre over tid. En medvirkende årsak til den høye andelen av publikasjoner som omhandler personer med bakgrunn fra Pakistan er også at sentrale forskere på feltet skriver om nettopp denne gruppen. Her kan man også tenke seg at disse ulike aspektene gir en gjensidig forsterkende effekt – det er en stor gruppe hvor praksisen er/har vært utbredt noe som både gir oppmerksomhet og et rikt datamateriale fører til at forskere interesserer seg for

¹⁰ Bøker/publikasjoner som behandler data fra flere land eller har et overnasjonalt perspektiv.

gruppen, noe som igjen gir mer oppmerksomhet til tematikken som igjen fører til mer forskning også videre.

Tabell 3. Oversikt over grupper¹¹

Grupper ¹²	Antall
Pakistanere	39
Flernasjonal/uspesifisert ¹³	15
Tyrkere	15
Marokkanere	7
Irakere/kurdere	3
Nasjonale minoriteter/urbefolkning	3
Somaliere	2
Tamiler	2
Afghanere	1
Egyptere	1
Indere	1
Jordan	1
Libanesere	1
Nord-afrikanere	1

Den store overvekten av publikasjoner som omhandler personer og familier med pakistansk bakgrunn kan gi datamaterialet en slagside og skape et inntrykk av at ekteskap i nær slekt i all hovedsak er en pakistansk praksis. Det kan også føre til at aspekter som kanskje er særegne for den pakistanske gruppen, og i tillegg for denne gruppen i Storbritannia og Norge, preger forståelsen av ekteskap i nær slekt som helhet og dermed være med på å usynliggjøre aspekter som er mer frem-tredende for andre grupper og i andre land.

Andre minoritetsbefolkninger: Nasjonale minoriteter, urbefolkning, religiøse minoriteter

De aller fleste av forskningsbidragene vi har gjennomgått omhandler innvandrede befolkningsgrupper. Det finnes en rekke historiske studier som omhandler omfanget av og praksisen med ekteskap i nær slekt i majoritetsbefolkningen som oftest rurale strøk, men som faller utenfor rammene for dette prosjektet.¹⁴ I en del av publikasjonene vi har gjennomgått vises det også kort til at ekteskap i nær slekt

¹¹ Noen av studiene omhandler flere grupper, derfor er det ikke samsvar mellom antall studier og publikasjoner.

¹² Av praktiske hensyn har vi oppført gruppens opprinnelsesland, men det vil kunne vise til både innvandrere og etterkommere.

¹³ I denne kategorien inngår publikasjoner som tematiserer flere grupper eller hvor det ikke fremgår av studien hvilken nasjonalitet gruppen har.

¹⁴ Det eksisterer blant annet flere historiske studier som omhandler ekteskap i nær slekt på den svenske landsbygda (jf. Bittles & Egerbladh, 2005; Egerbladh & Bittles, 2011).

praktiseres blant samer og norske rom¹⁵ (se f.eks. Sajjad, 2011a, s. 7; Surén mfl., 2007, s. 16). Vi har gjennom andre forskningsprosjekter blitt fortalt at ekteskap i nær slekt også finner sted i noen andre nasjonale og religiøse minoritetsgrupper. Ingen nåtidsstudier av nasjonale minoriteter, europeiske urbefolkninger eller ikke-innvandrede religiøse minoriteter har imidlertid dukket opp i våre søk. Den forskningen som omhandler rom/sigøynere som vi har gjennomgått har blitt fanget opp gjennom håndsøk og henvendelser til forskere med særlig kjennskap til disse befolkningsgruppene.

Det at vi finner så begrenset med litteratur som tematiserer ekteskap i nær slekt i majoritet eller blant ikke-innvandrede minoritetsgrupper kan skyldes at denne typen ekteskap i dag i liten grad forekommer i disse gruppene og/eller at en del av disse gruppene er så små at det ikke oppfattes som relevant. Det kan også henge sammen med at det ikke føres registre basert på etnisitet i Norge og man derfor ikke har klare tall på om og i hvor stort omfang ekteskap i nær slekt det forekommer i disse gruppene. En annen årsak kan være at disse gruppene ikke utgjør et problem i innvandringspolitisk forstand (jf. Bacchis tilnærming og vår beskrivelse av de tre feltene i kapittel 1).

Oversikt over sentrale forskningsmiljøer/forskere

Her følger en oversikt over det som peker seg ut som sentrale forskningsmiljøer og enkeltforskere på temaet ekteskap i nær slekt. Dette er forskere og forskningsmiljøer som er sentrale både på grunn av antall publikasjoner og fordi studiene deres er særlig aktuelle sett i lys av innrammingen for denne kunnskapsgjennomgangen. Vi vil imidlertid understreke at det finnes flere forskere og miljøer som ikke nevnes her, men som skriver om ekteskap og familierelasjoner blant etniske minoriteter. Dette er temaer som er svært relevant for forståelsen av arrangement, tvang og retten til å bestemme over eget liv, men ikke med et særlig fokus på ekteskap i nær slekt.

Norge

I Norge har lege og forsker **Camilla Stoltenberg**, samt kollegaer ved **Folkehelseinstituttet** vært sentrale på feltet – og da først og fremst i forbindelse med omfang og helse. Stoltenbergs avhandling fra 1998 diskuterer blant annet omfang og medisinske konsekvenser av konsangvinitet blant deler av innvandrerbefolkningen og i majoritetsbefolkningen i Norge (Stoltenberg, 1998). Funnene i avhandlingen medførte stor medieoppmerksomhet og skapte politisk debatt om ekteskap i nær slekt. Arbeidet ble videreført i to rapporter fra Folkehelseinstituttet, *Inngifte i Norge. Omfang og medisinske konsekvenser* (Surén mfl., 2007) og *Inngifte i Norge. Omfang og medisinske konsekvenser. Oppfølging av rapport fra 2007* (Kinge mfl.,

¹⁵ Med norske rom sikter vi til den nasjonale minoriteten rom. Nasjonale minoriteter er grupper med langvarig tilknytning til et land. I Norge har kvener, skogfinner, jøder, rom (sigøynere), romanifolk/tatere status som nasjonale minoriteter. Rom som er nylig ankomne migranter fra Romania og andre østeuropeiske land regnes ikke til denne gruppen.

2014). Primærkilden i disse arbeidene er Medisinsk fødselsregister (MFR). MFR registrerer data om svangerskapet, fødselen, barnet og foreldrene, inkludert slektsforhold mellom foreldre, for alle barn som fødes i Norge.

I tillegg til å undersøke sammenheng mellom økt risiko for dødfødsel, spedbarnsdødelighet og medfødte misdannelser, og med økt dødelighet generelt, viser disse arbeidene at mens konsangvine ekteskap er sjeldent i majoritetsbefolkningen i Norge, er det utbredt blant enkelte minoriteter, spesielt blant personer med opprinnelse i Pakistan, Tyrkia og Marokko. Studiene viser også omfang og endring i de ulike befolkningsgruppene over tid.

Sosialantropologen **Torunn Arntsen Sajjad** ved Fakultet for lærerutdanning og internasjonale studier, OsloMet, har jobbet med temaer i krysningsfeltet helse, migrasjon og integrering over mange år, og da med et særlig fokus på norsk-pakistanske familier med barn med funksjonsnedsettelser. Sajjad har skrevet ph.d.-avhandling om genetisk veiledning blant norsk-pakistanske familier (Sajjad, 2011a). Avhandlingen er basert på observasjon av og intervjuer med familier som fikk genetisk veiledning i forbindelse med arvelige, genetiske og medfødte tilstander og sykdommer hos barn ved to avdelinger for medisinsk genetikk i Oslo i 2005–2006, i tillegg til flere tidligere studier Sajjad har utført. Sajjad undersøker i hvilken grad norsk-pakistanske familier i praksis får tilgang til genetisk kunnskap gjennom genetisk veiledning, og hvordan den nye kunnskapen oppfattes og håndteres på bakgrunn av familienes sosiale og kulturelle livsverden. Avhandlingen beskriver norsk-pakistansk slektskaps- og familieforståelse og diskuterer debatten rundt søskenbarneekteskap i Norge og stigma knyttet til det å få syke barn – og det å gifte seg i nær slekt (se også Sajjad, 2011b). I tillegg har Sajjad selv deltatt i den offentlige debatten rundt søskenbarneekteskap, hvor hun har argumentert mot et forbud (se for eksempel Sajjad, Heiberg & Chaudhry, 2013; Sajjad, 2012b; Sajjad, Chaudhry & Heiberg, 2010).

Anja Bredal er forsker II ved NOVA/OsloMet, ved seksjonen Barndom, familie og barnevern, og har doktorgrad i sosiologi fra UiO (2004). Avhandlingen handlet om unge med innvandrerbakgrunn, arrangerte ekteskap og familiens betydning. Hennes forskningsfelt er etniske minoriteter, familie, kjønn og generasjon, herunder studier av offentlig politikk, hjelpeapparatet og innvandringsregulering. Hun har hatt flere forskningsoppdrag om tvangsekteskap og æresrelatert vold. Bredal er en av prosjektlederne i NOVAs forskningsprogram om vold i nære relasjoner og har et særlig ansvar innenfor negativ sosial kontroll og tvangsekteskap. Ekteskap i nær slekt har ikke vært et eksplisitt tema i Bredals studier, men temaet inngår i problemstillingene hun arbeider med.

Monica Five Aarset, forsker II ved NOVA/OsloMet, ved seksjonen Barndom, familie og barnevern, og har doktorgrad i sosialantropologi fra UiO (2015). Aarset arbeider med forskningsspørsmål i spenningsfeltet etnisitet, generasjon, kjønn, familie migrasjon og offentlige instanser. Hun har gjort flere studier angående kjønn og generasjon i minoritetsfamilier. Ph.d.-avhandlingen hennes omhandler familieliv blant etterkommere av innvandrere fra Pakistan og India i Norge. I

avhandlingen diskuterer hun blant annet temaet søskenbarneekteskap – både i forbindelse med ekteskapsinngåelse og ekteskapsoppløsning/skilsmiss. Aarset er knyttet til NOVAs forskningsprogram om vold i nære relasjoner.

Storbritannia

Alison Shaw er professor i sosialantropologi ved Nuffield department of Population Health ved Universitet i Oxford. Hun begynte sitt første feltarbeid i Pakistan og blant britiskpakistanere i Oxford i 1979, og har siden den gang gjennomført en rekke feltarbeid og studier som involverer britiskpakistanere. Boken *Kinship and Continuity: Pakistani Families in Britain* (Shaw, 2000) er basert på hennes forskning og involvering i feltet fra slutten av 1970-tallet frem til ut på 1990-tallet. Studiene hennes omhandler familiemønstre og -relasjoner, integrering og migrasjonsmønstre – og fra begynnelsen av 2000-tallet har hun hatt et særlig fokus på problemstillinger knyttet til helse og genetisk risiko sett i sammenheng med integrerings- og innvandringsspørsmål. Shaw har gitt ut en rekke artikler og flere bøker på disse temaene, sammen med blant andre Kathrine Charsley. De har blant annet vært opptatt av å forstå årsakene til at andelen transnasjonale ekteskap i nær slekt ikke har gått ned blant britiskpakistanere samt hvordan diskusjoner om risikoen med ekteskap i nær slekt virker inn på britiskpakistanske familier. I 2009 ga hun ut boken *Negotiating risk. British Pakistani experiences of genetics* (Shaw, 2009) som i tillegg til hennes langvarige arbeid blant familier i Pakistan og blant britiskpakistanere i Oxford er basert på feltarbeid blant britiskpakistanske pasienter på en klinikk for medisinsk genetikk på et sykehus i Sør-England. Shaw er sammen med Avais Raz redaktør for boken *Cousin marriages. Between tradition, genetic risk and cultural change* (Shaw & Raz, 2015b). Boken undersøker endringer i ulike deler av verden i tradisjonene med å gifte seg med nære slektninger sett i lys av det økende fokuset på genetisk risiko.

Katharine Charlsey er professor i migrasjonsstudier ved Universitetet i Bristol. Charsley har skrevet doktorgrad om transnasjonale pakistanske ekteskap basert på feltarbeid i Bristol i Storbritannia og Punjab i Pakistan på begynnelsen av 2000-tallet (Charsley, 2003). Hun har skrevet flere artikler og bøker basert på dette arbeidet og senere oppfølgende studier. Boken *Transnational Pakistani Connections «Marrying back home»* (Charsley, 2013) bygger delvis på doktoravhandlingen fra 2003, men også på nyere materiale, blant annet materiale hentet inn i perioden 2007-2008. Et av hovedpoengene her er at det mest slående trekket ved transnasjonale ekteskap mellom britiskpakistanske og pakistanske borgere er den høye andelen ekteskap i nær slekt. Charsley har et særlig fokus på det transnasjonale aspektet ved ekteskapene. Hun skriver blant annet om forståelser av risiko og oppfatninger av nærhet og distanse i forbindelse med britiskpakistanske transnasjonale ekteskap samt de ulike utfordringene denne typen ekteskap gir til henholdsvis kvinner og menn. Charsley er også redaktør for boken *Transnational Marriage. New Perspectives from Europe and beyond* (Charsley, 2012) med bidrag fra flere forskere som skriver om transnasjonale ekteskap med utgangspunkt i ulike land og perspektiver.

Vi vil også nevne ***Born in Bradford***-studien og forskningsmiljøet rundt denne da denne studien er utgangspunkt for flere av publikasjonene vi har gjennomgått.¹⁶ *Born in Bradford* er en omfattende fødsels-kohort studie, basert i Bradford. Denne studien følger helse og velvære (well-being) til over 13 500 barn, og deres foreldre, født på Bradford Royal Infirmary mellom mars 2007 og desember 2010. Barnas helse skal følges fra fødsel til voksenliv. Studien undersøker blant annet hvordan foreldre, utvidet familie, gener, levemåte, lokalmiljø og tjenestetilbud viker inn på helse og velvære. Flere artikler basert på data fra denne studien har dukket opp i våre søk. En del av disse har rent medisinsk fokus og faller derfor utenfor rammene av dette prosjektet, men noen av publikasjonene har vært med i vår gjennomgang. Disse handler blant annet om endringer i og forskjeller mellom ekteskapsmønstre innen ulike biraderier (slektsgrupper) blant britiskpakistanere, genetisk veiledning til britiskpakistanske familier i Bradford (Darr, Small, Ahmad, Atkin & Corry, 2013; Small, Bittles, Petherick & Wright, 2017), og sosiale og helsemessige fordeler ved konsangvine ekteskap (Bhopal, Petherick, Wright & Small, 2014).

Danmark

Når det gjelder Danmark er det først og fremst sosialantropologene **Mikkel Rytter** ved Aarhus Universitet og **Anika Liversage** ved VIVE (Det nationale forsknings- og analysecenter for velfærd) som har publisert om temaet, og da i all hovedsak om konsekvenser av innstramningene i den danske innvandringslovgivningen (Liversage & Rytter, 2014a, 2015). De har sammen redigert boken *Ægteskab og migration. Konsekvenser af de danske familiesammenføringsregler 2002-2012* (Liversage & Rytter, 2014b). Rytter har skrevet flere bøker og artikler om innvandring, familierelasjoner og integreringspolitikk med et særlig fokus på danskpakistanere. Liversage har gjort en rekke studier som omhandler familie-relasjoner blant innvandrere og etterkommere av innvandrere, med særlig fokus på tyrkiske innvandrere i Danmark.

Andre

Alan Holland Bittles ved Murdoch University og Edith Cowan University i Australia. Bittles har flere publikasjoner om demografi (omfang og utbredelse på verdensbasis), historisk bakgrunn og genetisk risiko (Bittles, 2012; Bittles & Small, 2016; Bittles, 2015; Small mfl., 2017). Hans publikasjoner ser ut til å fungere som referanselitteratur særlig når det gjelder demografi og historisk bakgrunn, for de fleste som skriver om tematikken. I 2012 ga han ut boken *Consanguinity in Context* som gir en bred oversikt over omfang og utbredelse av praksisen opp igjennom historien og i nåtiden samt diskusjon av medisinske og helsemessige aspekter (Bittles, 2012). Han står også bak nettsiden consang.net¹⁷ som blant annet gir oversikt over den demografiske utbredelsen av konsangvine ekteskap. Denne oversikten baserer seg på gjennomgang av studier og tilgjengelig statistikk.

¹⁶ <https://borninbradford.nhs.uk/>

¹⁷ http://consang.net/index.php/Main_Page

Oversikten ble sist oppdatert i 2015. Bittles har også et kapittel i boken *Cousin marriages. Beyond tradition, genetic risk and cultural change* (Bittles, 2015) og er medforfatter på flere artikler som er skrevet med utgangspunkt i datamateriale fra *Born in Bradford*-studien.

I tillegg kan vi nevne sosiologen **Helene Baykara-Krumme** ved Universitetet i Duisburg, Essen i Tyskland. Baykara-Krumme har flere publikasjoner om tyrkere og tyrkiske innvandrere til Europa (Abdul-Rida & Baykara-Krumme, 2016; Baykara-Krumme, 2015, 2016) hvor hun blant annet har sammenliknet familie- og ekteskapsmønstre mellom de som har utvandret til Europa og de som har forblitt i Tyrkia.

Oppsummering

Hovedparten av publikasjonene som vi har gjennomgått baserer seg på kvalitativ forskning. Det er store variasjoner i hvor bredt og omfattende datamateriale de ulike publikasjonene er basert på og dermed også på hvor mye data og kunnskap vi har om ekteskap i nær slekt i både ulike land og ulike befolkningsgrupper.

Den største delen av publikasjoner som behandler empiri fra Storbritannia og Norge, og innvandrere og etterkommere av innvandrere fra Pakistan er den gruppen flest av studiene handler om. Dette kan være med på å gi materialet og dermed kunnskapen om ekteskap i nær slekt en slagside.

Bortsett fra historiske studier, omhandler litteraturen i all hovedsak innvandrede minoriteter. Forskningen på ekteskap i nær slekt er dermed også nært knyttet opp til innvandring og transnasjonale ekteskap.

3 Slektskap, ekteskap og retten til å bestemme over eget liv

I dette kapitlet vil vi, med bakgrunn i forskningslitteraturen på feltet, utdype og diskutere de tre sentrale begrepene som ligger i oppdragsbestillingen og i tittelen på rapporten: slektskap, ekteskap og retten til å bestemme over eget liv.

Slektskap og ekteskap

Alle samfunn opererer med begreper og forestillinger om slektskap og familie, og slektskap er et sentralt premiss for sosial organisering i de aller fleste samfunn. I samfunn med svake eller fraværende stater og samfunn uten en velfungerende velferdsstat er det slektsgruppen som utgjør grunnlaget for politisk stabilitet, og familie og slekt er de som sikrer individer omsorg, trygghet og hjelp (Eriksen, 1993, s. 101). Mens begrepet slekt viser personer med felles avstamning, brukes begrepet familie både til personer som har felles avstamning (foreldre og barn) og personer som er forbundet gjennom ekteskap.

Ekteskap

Ekteskap er en sosial institusjon som regulerer samlivet mellom voksne og som gir barn rettigheter overfor foreldre. Ekteskapet danner en ramme for familielivet (Schackt, 2017). I samfunn hvor familie og slekt utgjør det grunnleggende premisset for sosial organisering og den primære kilden til sikkerhet, omsorg og ressurser, er ekteskap og hvem man gifter seg med av stor betydning, ikke bare for de som gifter seg, men for utvidet familie og slektsgruppe. For foreldre og andre familiemedlemmer kan det dermed bli viktig å ha en innvirkning på, eller eventuelt ha kontroll over, hvem barna gifter seg med. *Arrangerte ekteskap* er den mest utbredte ekteskapsformen i verden og er en tradisjon i stadig endring (Bredal, 2006a). Bredal (2006a, s. 16) definerer arrangerte ekteskap som «ett sett av giftepraksiser eller måter å gifte seg på. Felles er at ekteskapet anses som et familieanliggende; det er ikke bare individer som gifter seg, men hele (stor)familier». Begrepet arrangert ekteskap favner en rekke ulike praksiser – fra å gifte seg med en som familien har valgt ut, som man selv ikke har møtt, til å finne sin partner selv, men hvor foreldrene blir med på den formelle planleggingen av giftemålet (ofte omtalt som *arrangerte kjærlighetsekteskap*). Vi vil komme tilbake til skillet mellom tvang og arrangement i forbindelse med ekteskap.

Endogami og eksogami

I samfunn hvor arrangerte ekteskap er utbredt er det også vanlig med *endogami*, det vil si at man gifter seg innen egen gruppe. Hva slags gruppe det er snakk om kan variere. Det kan være innenfor nær slekt, for eksempel med søskenbarn, eller innenfor samme kaste, klan, etnisk gruppe eller religion. Denne rapporten diskuterer praksisen med ekteskap i nær slekt, det vil si endogami på slektsnivå, noe

som igjen som regel vil innebære endogami innenfor kategorier som kaste, slektsgruppe, etnisitet og religion også. Motsatsen til endogami er *eksogami* som vil si at man gifter seg ut av egen gruppe. Ekteskap kan være både endogame og eksogame på samme tid, avhengig av hvilke grupper og kategorier man forholder seg til – det kan for eksempel være ekteskap mellom slektninger og innenfor kaste, men utenfor en bestemt slektslinje/slektsgruppe.

I antropologiske analyser har det vært vanlig å dele tradisjonen med å gifte seg med søskenbarn inn i to hovedformer. Den ene er mest utbredt i Midtøsten og innebærer en preferanse for *patrilineære parallell-søskenbarneekteskap*. Det vil si at en mann gifter seg med sin fars brors datter (FBD) eller en kvinne som refereres til med den genealogiske termen som fars brors datter. En annen form som har vært utbredt i det som omtales som det sør-indiske systemet er *matrilineære kryss-søskenbarneekteskap* hvor en mann gifter seg med sin mors brors datter (MBD) eller en kvinne som refereres til med den genealogiske termen som mors brors datter.

Patrilineære og patriarkalske slektskapssystemer

Alle studiene vi har gjennomgått omhandler samfunn eller grupper som opererer med patrilineære slektskapssystemer. Det vil si at slektskap regnes i farlinjen. Kvinnen blir en del av mannens slektsgruppe når de gifter seg. Det er i all hovedsak også snakk om det som kan kalles patriarkalske samfunn (Bredal, 2011; Kandiyoti, 1988; Sajjad, 2011a; Therborn, 2004; Aarset, 2015). Den idealtypiske familie- og husholdsformen i flere av disse samfunnene har vært, og er i stor grad fortsatt, et flergenerasjonshushold basert på mannens slekt: bruden flytter inn i brudgommens familie og blir en del av den ved ekteskapet – og det er til hans familie paret har klare forpliktelser – både økonomisk og sosialt. Det gifte paret og båndet mellom dem forventes å være underordnet lojaliteten til storfamilien (Das, 1976; Wadley, 2010).

Biologisk og sosialt slektskap

I Norge er det vanlig å tenke at slektskap handler om biologi og felles gener – om blodsbånd (Eriksen, 1993; Schackt, 2017). Det er også vanlig å tenke at denne måten å forstå slektskap på er universell – at den deles av alle. Det finnes imidlertid mange ulike måter å forstå og organisere slektskap på. Antagelsen om at alle har de samme oppfatningen om hva det vil si å være i slekt og hvem man er i slekt med, har blitt utfordret av antropologisk forskning fra ulike samfunn, men også av de siste tiårs nye reproduktive teknologier (egg- og sæddonasjon, surrogati).

Man kan skille mellom *biologisk slektskap* som er basert på genetikk og det man kan kalle *sosialt slektskap*, som handler om sosiale relasjoner og hvordan man forholder seg til hverandre. Disse er ikke nødvendigvis overlappende (jf. Schackt, 2017). Det «å være i slekt» har ikke nødvendigvis biologiske relasjoner som det grunnleggende element. Flere av forskningsbidragene vi har gjennomgått tar opp og diskuterer ulike forståelser av arv og slektskap. Dette handler blant annet om, som vi var inne på i kapittel 1 hvor vi diskuterer begrepsbruk, at det i forskjellige

samfunn og i ulike språk brukes ulike slektskapsterminologier. I en del samfunn opererer man med det som kalles klassifikatoriske slektskapsterminologi. Det vil si at de samme slektskapstermene brukes for ulike personer av samme kategori (basert på for eksempel alder og kjønn) uavhengig av biologisk slektskap. Det kan være at fars brødre også kalles far, at alle menn tilhørende ens foreldres generasjon tiltales som «onkel», eller som vi skal se senere at søskenbarn omtales som søsken.

Forskningslitteraturen viser også at det eksisterer ulike kulturelle forståelser av hva slektskap er og hvordan slektskap «gjøres». I enkelte samfunn relateres slektskap, og det å bli slektninger, til utveksling av substanser som for eksempel mat (Carsten, 1997, 2000) og eller morsmelk (Sajjad, 2011a). Torunn Arntsen Sajjad viser blant annet til en utbredt forståelse blant pakistanere om at slektskapsrelasjoner kan dannes gjennom å drikke melk fra samme kvinne og hvordan dette kan virke inn på hvem som oppfattes som aktuelle ekteskaps-partnere eller ikke. Barn som har fått melk fra samme kvinne blir «melkesøsken» (Ayub 2008, s.15 i Sajjad, 2011a, s. 139), og kan dermed ikke gifte seg.

Flere studier påpeker hvordan det i patrilineære samfunn, som for eksempel det pakistanske og det tyrkiske, hvor slektslinjen regnes gjennom mannens slekt, eksisterer en forståelse av at slektskapsidentitet først og fremst overføres gjennom mannens blodslinje – og at bestemte egenskaper overføres fra far til sønn.¹⁸ Både Shaws studier fra Storbritannia og Pakistan (2009) og Sajjads studier fra Norge og Pakistan (2011a) viser at det er en vanlig oppfatning blant familier med pakistansk bakgrunn at barn arver mer biologisk materiale fra far enn fra mor. Denne oppfatningen er også utbredt i Tyrkia (Delaney, 1991; Prager, 2015). Prager (2015) viser hvordan møte mellom biologiske slektskapsforklaringer og mer folkelige forståelser av arv og genetik kan gi uintenderte konsekvenser. Hun beskriver hvordan det i Tyrkia siden 1980-tallet har vært offentlige kampanjer mot søskenbarneekteskap på grunn av den økte medisinske risikoen dette innebærer. Med utgangspunkt i data fra et område øst i Tyrkia, viser hun, at disse kampanjene ikke har ført til nedgang, men snarere til at menn har gått fra å gifte seg med slektninger i farslinjen til å gifte seg med slektninger i morslinjen – fordi slektninger i morslinjen oppfattes å overføre mindre genetisk identitet og dermed reduseres risikoen for overføring av genetisk sykdom. Kampanjen har med andre ord endret praksis, men ikke slik det var intendert. Dette illustrerer et poeng vi vil komme tilbake til i kapittel 5 og 7: forskningslitteraturen viser at det ikke gitt hvem man oppfatter som nære slektninger når det kommer til ekteskap, og hva som blir oppfattet som nært eller for nært.

Opprinnelse og historiske forklaringer

Søskenbarneekteskap eller ekteskap i nær slekt har ifølge litteraturen dype historiske røtter (Bittles, 2012; Shaw & Raz, 2015a). Shaw og Raz viser til antropologen

¹⁸ Samtidig viser også eksempelet med at slektskapsrelasjoner kan dannes gjennom å drikke melk fra samme kvinne hvordan det på samme tid eksisterer oppfatninger om at morslinjen også har betydning for slektskap og overføring av identitet og egenskaper.

Germain Tillion (1983) som forbinder tradisjonen med utvikling av bofast landbruk og styrking av bånd mellom slekt som eide land sammen og med kjønnsnormer som foreskrev at kvinner skulle være skjult og underordnet mannen. Snarere enn å utveksle kvinner for å skape allianser på tvers av grupper (som mye av antropologisk slektskapsteori har trukket frem som utgangspunktet for ekteskapspraksiser og slektskapssystemer)¹⁹ var ideen om å forbeholde alle kvinnene i familien til mennene i familien et kulturelt ideal ifølge Tillion, noe som igjen hadde konsekvenser for kjønnsroller og kvinners avhengighet av menn. Antropologen Ladislav Holys analyser av den kulturelle meningen med tradisjonen med å gifte seg med fars brors datter (FBD-ekteskap) bygger videre på dette. Ifølge Holy innebærer en preferanse for FBD-ekteskap et ønske om å gifte seg med den nærmeste kvinne utover søster fordi dette gjør det lettere å arrangere ekteskap enn med en utenfor slektsgruppen, det holder eiendom og verdier i familien, og det uttrykker solidaritet og slektens ære. Denne ekteskapsformen støtter også opp under bestemte kjønnsnormer: menns kontroll over kvinner i et slektskapssystem som vektlegger solidaritet innen slektslinjen fremfor i ekteparet og med inngiftet slekt (Holy, 1989 i Shaw & Raz 2015a).

Forklaringsmodeller for praksisen i dag

Ifølge Shaw og Raz (2015) og Bittles (2012, 2015) hviler denne ekteskapspraksisen på to ting; 1) at man har søskenbarn/tremenninger å gifte seg med og 2) at det eksisterer gode grunner til å gjøre det. Gjennom historien har høye fødselsrater og store familier kombinert med sosioøkonomiske og kulturelle motivasjoner ført til at praksisen har blitt opprettholdt i befolkningsgrupper som er både kulturelt og religiøst forskjellige (Shaw & Raz, 2015, s. 10).

På *The Geneva International Consanguinity Workshop 2010* diskuterte en gruppe internasjonale eksperter og rådgivere risikoer og fordeler forbundet med ekteskap i nær slekt. De trakk frem sosiokulturelle faktorer som opprettholdelse av familiestruktur og eiendom, enklere ekteskapsinngåelser, bedre forhold med svigerfamilie, økonomiske fordeler i samfunn som praktiserer medgift, i tillegg til den generelle oppfattelse av at det å gifte seg innen familien vil redusere usikkerhet i saker som angår helse og økonomi, som årsaker til at praksisen med konsangvine ekteskap blir opprettholdt (Hamamy mfl., 2011).

I litteraturen vektlegges det at konsangvine ekteskap spiller en viktig rolle i å opprettholde og styrke familierelasjoner samt å bidra til at eiendeler forblir i familien (Bittles, 2012). Som vi vil komme tilbake til i kapittel 5, vil dette spilles ut på nye måter i en migrasjonskontekst. Dette medfører at den klassiske økonomiske forklaringen ikke lenger er holdbar for å forklare utbredelsen av ekteskap i nær slekt. I en slik kontekst er det andre motivasjoner som trer fram (Reniers, 2001).

¹⁹ Den franske antropologen Lévi-Strauss så allianser gjennom ekteskap som opprinnelsen til slektskap. Dette har blitt kalt for allianseteori (jf. Eriksen, 1993; Schackt, 2017).

Antropologiske analyser har beveget seg fra et fokus på funksjon og det funksjonelle aspektet ved ekteskapspreferanser og over til å forklare faktiske ekteskapsvalg i lys av folks strategier og motivasjoner. I noen situasjoner vil bestemte valg i mindre grad være et spørsmål om å maksimere ressurser eller muligheter, og i større grad være knyttet til følelsesmessige bånd til slekt eller behov for å forhindre antatte sosioøkonomiske, emosjonelle og kulturelle risikoer forbundet med å gifte seg med «utenforstående». Normer og preferanser er ikke alene bestemmende for faktiske ekteskapsinngåelser (Shaw & Raz, 2015a, s. 7). Motivene som ligger til grunn for en spesifikk ekteskapsinngåelse er sammensatt av svært forskjellige, pragmatiske, instrumentelle og individuelle interesser som kan ha lite å gjøre med kulturelle preferanser.

Religion

I de av studiene vi har gjennomgått hvor det tas historiske og komparative overblikk, presiseres det at ekteskapspraksisen har lange historiske røtter, og at konsangvine ekteskap har vært akseptert innen de fleste av de store religionene (Bittles, 2012, 2015; Shaw & Raz, 2015a). Samtidig påpeker Bittles at det innen de ulike religionene eksisterer ulike holdninger til ekteskap i nær slekt. Innen kristendommen forbyr den ortodokse kirken konsangvine ekteskap, mens den romersk katolske kirken krever bispedømmets tillatelse for å inngå ekteskap mellom søskenbarn. Blant protestantene ser det ut til å være ulike holdninger mellom ulike retninger (Bittles, 2012, 2015; consang.net). Konsangvine ekteskap har i dag generelt størst utbredelse i områder hvor islam er den dominerende religionen – og knyttes ofte til islam i samfunnsdebatter. Flere forskere påpeker imidlertid at tradisjonen har før-islamske røtter i disse samfunnene (Bittles, 2012; Shaw & Raz, 2015a). Ifølge blant andre den norske sosialantropologen Torunn Arntsen Sajjad finnes det ikke belegg i Koranen for en oppfordring til å gifte seg med nære slektninger (Sajjad, 2012a). Hun viser imidlertid til historien om Profeten Muhammeds datter Fatima som giftet seg med sin fars fetter Ali, og at blant en del muslimer oppfattes dette som en oppfordring til å gifte seg i nær slekt. Samtidig påpeker hun at det også eksisterer hadither²⁰ som oppfordrer til å gifte seg ut av slekt.

Når det gjelder hinduismen viser blant andre Bittles (2015, s. 37) til et viktig skille mellom en nordindisk indo-europeisk retning og en sør-indisk dravidisk retning når det gjelder ekteskapstradisjoner og regler, særlig i forbindelse med ekteskap i nær slekt. I nordindisk retning gifter man seg tradisjonelt sett ut av slektsgruppen, og før et ekteskap inngås undersøkes familietrærne flere generasjoner tilbake for å unngå at det er slektskap. I den sørindiske retningen er derimot både onkel-niese-ekteskap og søskenbarneekteskap utbredt. Ifølge Bittles er konsangvine ekteskap forbudt innen sikhismen, men samtidig er flere sikhgrupper fleksible i dette spørsmålet (consang.net).

²⁰ Hadith er normerende overleveringer om profeten Muhammed. Fortellinger om profeten, hva han sa, gjorde eller stilltiende samtykket til.

Retten til å bestemme over eget liv

Utgangspunktet for denne rapporten er at Kunnskapsdepartementet ønsker å innhente kunnskap om forskning på søskenbarneekteskap, med særlig vekt på sammenhengen mellom søskenbarneekteskap og *retten til å bestemme over eget liv*. Dette er igjen knyttet opp til arbeidet med handlingsplanen mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2017–2020). I forordet til handlingsplanen knyttes retten til å bestemme over eget liv til retten til *å bestemme over egen kropp*, til *å bestemme hvem man vil gifte seg med* samt retten til *å avslutte et ekteskap*.

I handlingsplanen defineres negativ sosial kontroll som

... ulike former for oppsyn, press, trusler og tvang som utøves for å sikre at enkeltpersoner lever i tråd med familiens eller gruppens normer. Kontrollen kjennetegnes ved at den er systematisk og kan bryte med den enkeltes rettigheter i henhold til blant annet barnekonvensjonen og norsk lov (s. 12).

Tvangsekteskap defineres som

... ekteskapsinngåelse der en eller begge ektefellene ikke har mulighet til å velge å forbli ugift uten å bli utsatt for vold, frihetsberøvelse, annen straffbar eller urettmessig atferd eller utilbørlig press. Tvangsekteskap er en form for vold i nære relasjoner, og kan i praksis også innebære at den enkelte ikke har mulighet til å velge seg ut av en forlovelse eller et inngått ekteskap, eller velge en partner på tvers av familiens ønsker, uten å bli utsatt for represalier (s. 12).

Begrepene negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og retten til å bestemme over eget liv er gjenstand for diskusjon i forskningslitteraturen (se blant annet Bredal, 2006a; Smette & Rosten, 2019; Aarset, 2015). Disse diskusjonene er igjen knyttet opp til omfattende teoretiske diskusjoner om hvordan man skal forstå begreper som *frie valg* og *autonomi* og om *forståelser av selvet*. Dette er diskusjoner som vi ikke har anledning til å gå i dybden på her, men vi vil komme med noen korte kommentarer.

I samfunnsforskningen trekkes individualisering frem som et sentralt trekk ved tiden vi lever i – senmoderniteten (jf. Giddens, 1991). Individualisering kan forstås som en overgripende endringsprosess som blant annet er karakterisert av en fristilling fra tradisjoner, normer og sosiale føringer som klasse, etnisitet og kjønn. Valg, autonomi, individualitet og det «å finne seg selv» fremstår som sentrale verdier (Giddens, 1991; Gullestad, 1996a, 1996b; Strathern, 1992; Borchgrevink, 1999). I tilknytning til dette finner vi en global diskurs hvor romantisk kjærlighet blir sett på som en essensiell del av ekteskapet (Giddens, 1992; Rytter, 2013). I deler av verden, som i Norge, utgjør dette en hegemonisk diskurs, det vil si at den allmenne oppfatning er at ekteskap *skal* være basert på kjærlighet.

Samtidig vektlegger forskningslitteraturen at det frie valg og retten til å bestemme over eget liv er et ideal. Ingen er fullstendig fristilt fra normer, verdier, reguleringer og lovgivning i utformingen av sine liv, ei heller i valg av ektefelle. Forskningslitteraturen trekker frem at forståelser og opplevelser av autonomi, frihet og frie valg er kultur-, kontekst- og posisjonsavhengige. Det vil si at hva som oppleves som frie valg ikke er gitt en gang for alle, men vil variere ut fra konteksten og ut fra aspekter som sosiale bakgrunn, kjønn, alder, osv.

Forholdet mellom tvangsekteskap og arrangerte ekteskap har vært gjenstand for betydelig uenighet. Dette handler særlig om uenighet om hvor grensen for hva som skal regnes som tvang og ufrivillighet skal gå. Ifølge blant andre Anja Bredal (Bredal, 2006a; Lidén mfl., 2015, s. 26; Aarset, Lidén & Seland, 2008, s. 34–35) er det snakk om tre hovedposisjoner: 1) de som hevder at arrangerte ekteskap i bunn og grunn er tvangsekteskap, 2) de som mener tvang er et unntak eller avvik og må sees adskilt fra arrangerte ekteskap generelt, og 3) en posisjon hvor det er snakk om gråsoner, glidende overganger og ulike grader av tvang og frihet.

Det å «bestemme selv» og «finne en ektefelle selv» kan innebære mye – fra det å ha mulighet til å si nei til en kandidat foreslått av foreldre eller det å ha muligheten til å velge mellom flere personer, til det å velge en ektefelle uavhengig av foreldres medvirkning. For noen er det slik at partnervalg forstås innen rammene av foreldres samtykke (Bredal, 2006a, s. 250). Det illustreres ved en av informantene i avhandlingen til Aarset som sier om sitt ekteskap: «jeg er fornøyd med det valget jeg fikk lov til å velge» (Aarset, 2015, s. 105). Denne informanten fikk beskjed om at han må gifte seg med en innen samme slektsgruppe (biraderi), men hadde muligheten til å velge mellom flere kandidater innen denne kategorien. Han formulerer det altså som et valg han har gjort, men at valget foregikk innenfor begrensede rammer. Fremstillingen av valg gjort inne for rammene av foreldres samtykke som reelle valg er imidlertid ikke uproblematisk. Hvis du kan velge ektefelle, men konsekvensene av å gjøre et valg foreldre ikke samtykker i, er at du skuffer, eller ødelegger relasjonen til dem, eller at du blir ekskludert fra familien, kan man spørre seg hvor fritt valget egentlig er.

Spørsmålet om retten til å bestemme over eget liv og velge ektefelle selv handler også om globale makt(u)balanser, hvor økonomiske forskjeller og nasjonalstatsgrenser fører til at noen har mulighet til å velge ektefelle uavhengig av økonomiske hensyn og forpliktelser, og mer eller mindre uavhengig av nasjonalstatsgrenser, mens andres valgmuligheter begrenses av disse faktorene (Brettell, 2017; Basch, Glick Schiller & Szanton Blanc, 1994).

4 Utbredelse og omfang

Kapitlet gir en gjennomgang av hva forskningslitteraturen sier om utbredelse og omfang av ekteskap i nær slekt, med et særlig fokus på situasjonen i Norge og de innvandringsgrupper i Norge hvor denne praksisen er relativt utbredt.

Utbredelse og omfang – historisk og globalt

Det å finne en ektefelle i slekten er en kulturell praksis som er utbredt i en rekke befolkningsgrupper i store deler av verden. Det antas at på verdensbasis er 11 % av befolkningen gift med en slektning (Bittles & Black, 2010 i Baykara-Krumme, 2015, s. 197). Ekteskap i nær slekt (her i betydningen tremenninger eller nærmere) utgjør per i dag mellom 20 og 55 % av ekteskapene i Midtøsten, Nord-Afrika og Sentral-Asia (Bittles, 2012, 2015; Shaw & Raz, 2015a).

I Europa var ekteskap i nær slekt en praksis som var populær blant eliten (Kuper, 2008, 2015; Paul & Spencer, 2008; Sundström, 2010). I England var slektskaps-ekteskap utbredt i aristokratiet samt blant geistlige. Opprettholdelsen av disse forbindelsene gjennom ekteskap mellom noen få familier ga medlemmene av disse klanene et konkurransefortrinn (Kuper, 2008). I USA derimot, var ikke søskenbarnekteskap assosiert med eliten slik som i mange land i Europa, men med innvandrere og de fattige i rurale strøk (Paul & Spencer, 2008) og enkelte religiøse minoriteter (Shaw, 2014).

I Europa og USA fant det sted en skarp nedgang i andelen ekteskap i nær slekt fra andre del av 1800-tallet og fremover. Dette blir i forskningslitteraturen forklart med synkende fertilitetsrater, som ga mindre familier og dermed færre søskenbarn/slektninger å gifte seg med. I tillegg kom store sosiale endringsprosesser som fant sted på slutten av 1800-tallet, og som ga kvinner større økonomisk og emosjonell selvstendighet – og flere muligheter til å møte menn utenfor familie/slekt (Bittles, 2012, 2015; Shaw & Raz, 2015a). På samme tid vokste den medisinske forskningen frem og dermed også kunnskapen om at ekteskap i nær slekt hadde negative konsekvenser for barns helse (Kuper, 2008).

I Norge var ekteskap i nær slekt vanligere for et drøyt århundre tilbake, men andelen sank betraktelig i løpet av første halvdel av 1900-tallet (Surén mfl., 2007). I den landsomfattende folketellingen i 1891 ble det stilt spørsmål om slektskap til alle ektepar. Her fant man at 6,7 % av norske ektepar var tremenninger eller nærmere. Ekteskap i nær slekt var vanligere på landet enn i byene, og høyest i rurale områder på Sørlandet og Vestlandet (10–15 %), samt i den samiske befolkningen (25–30 %) (Surén mfl., 2007, s. 16). I Sverige økte andelen søskenbarnekteskap betraktelig i løpet av 1800-tallet, for så å synke utover på begynnelsen av 1900-tallet (Sundström, 2010). Søskenbarnekteskap utgjorde for eksempel 21 % av alle ekteskap i perioden 1720–1899 i noen områder.

Dagens situasjon

I en global kontekst er andelen konsangvine ekteskap nedadgående. Ekteskap i nær slekt forekommer i dag sjelden blant majoritetsbefolkningene i de europeiske land, Russland, Nord-Amerika og Australia (Shaw & Raz, 2015a; Surén mfl., 2007). Ifølge Bittles (2012, s. 59, 2015, s. 28) er kun rundt 0,6 % av ekteskap i Europa, Nord-Amerika og Australia mellom personer som er søskenbarn eller tremenninger sett bort fra i deler av innvandrerbefolkningen.²¹

I andre områder av verden er det store forskjeller mellom ulike land, områder og befolkningsgrupper i hvor utbredt denne ekteskapspraksisen er og hvilke endringstendenser man finner (Bittles, 2012). Det rapporteres om nedgang i noen land i Midtøsten, mens det vises til en økning i andre. I Sør-Asia vises det også til nedgang i noen land og noen områder (Sør-India) og liten endring i andre (for eksempel Iran). Nedgang tilskrives i all hovedsak urbanisering og nedgang i fødselsrater (som gir reduksjon i størrelsen på familier og dermed færre søskenbarn/slektninger å gifte seg med). Økninger forklares blant annet med politisk og sosial uro – men også migrasjon og transnasjonale familier, et moment som vi vil diskutere mer i dybden senere i rapporten (se kapittel 7). Det anslås at 38–49 % av ekteskap i Pakistan er mellom nære slektninger (søskenbarn og tremenninger) (Shaw, 2014, s. 27). Andelen varierer innad i Pakistan, hvor man finner en høyere andel av konsangvine ekteskap i rurale områder med lavt utdanningsnivå og hvor man gifter seg tidlig, enn i urbane områder med høyt utdanningsnivå (Shaw, 2015, s. 116). I Tyrkia er 25–30 % av alle ekteskap mellom konsangvine slektninger, og 66,3 % av disse ekteskapene igjen er søskenbarnekteskap (Prager, 2015). Her varierer også andelen fra region til region, og er høyest i Øst-Tyrkia. Når det gjelder Marokko angis det i en artikkel fra 2001 at nivået for landet sett under ett ligger på 29,3 % (Reniers, 2001).

Hvis vi går nærmere inn og ser på utbredelse av praksisen i Europa i dag er det svært varierende i hvor stor grad det eksister sammenliknbare tall og oversikter. Det er kun i Norge data om slektsforhold mellom foreldre registreres for alle barn som fødes i Norge (Medisinsk fødselsregister).

Norge – klar nedgang

Av innvandrede grupper til Norge er ekteskap i nær slekt mest utbredt blant personer som har innvandret fra Pakistan, men praktiseres også blant innvandrere fra Marokko, Irak, Somalia, Iran, Tyrkia, Afghanistan og Sri Lanka ifølge forskere ved Folkehelseinstituttet (Kinge mfl., 2014).²² Det generelle bildet for alle gruppene ser ut til å være en nedgang i antall ekteskap i nær slekt, både blant de som selv har innvandret og blant deres barn. Andelen ekteskap i nær slekt blant

²¹ Denne litteraturen angir ikke tall for Afrika sør for Sahara, Latin Amerika og Øst- og Sørøst-Asia.

²² Når det gjelder somaliere er beskrivelsene av ekteskapspraksiser slik det fremkommer i datamaterialet vår noe motstridende (se for eksempel Engebriksen, 2007a).

de som har innvandret fra Pakistan og deres barn er imidlertid fortsatt høyere enn i de andre gruppene.

Rapportene fra Folkehelseinstituttet fra henholdsvis 2007 og 2014 beskriver en nedgang i antall søskenbarneekteskap blant kvinner som selv har innvandret og blant deres døtre som er født i Norge (Kinge mfl., 2014, s. 16; Surén mfl., 2007). I perioden 1979 til 2001 lå andelen søskenbarnpar på mellom 40–50 %. Denne andelen hadde sunket til 33,1 % etter 2001, og videre ned til 31 % for perioden 2007 til 2010. Hvis vi ser på norskfødte med innvandrerforeldre fra Pakistan har forekomsten av søskenbarn-par sunket jevnt, fra 43,5 % perioden 1997–2001 til 25 % i perioden 2007–2010.

Ekteskap i nær slekt har tradisjonelt vært mindre utbredt i de andre innvandrergruppene, men samme trend kan observeres hos dem (Kinge mfl., 2014). I perioden 1992–1996 lå andelen søskenbarn-par blant tyrkiske innvandrere som får barn i Norge på 20 %, mens den i perioden 2007–2010 har sunket til 11 %. Når det gjelder norskfødte med foreldre som har innvandret fra Tyrkia gikk andelen søskenbarn-par ned fra 16 % i perioden 1997–2001 til ca. 11 % i perioden 2002–2006, men så noe opp igjen i perioden 2007–2010. For de som har innvandret fra Marokko er trenden enda tydeligere. Her har andelen gått ned fra 33 % i perioden 1971–1981 til 7 % i perioden 2007 til 2010. For marokkanere eksisterer det foreløpig kun tall for generasjonen som selv har innvandret, ikke for norskfødte med foreldre som innvandret fra Marokko.

Dataene fra *Levekårsundersøkelsen blant norskfødte med innvandrerforeldre 2016* (Dalgard, 2018, s. 53–54) peker også mot en nedgang i antall ekteskap i nær slekt. Levekårsundersøkelsen baserer seg på intervju med et utvalg av 1049 norskfødte i alderen 16–39 med foreldre som har innvandret fra Tyrkia, Pakistan, Sri Lanka og Vietnam. Ifølge rapporten er parforhold mellom slektninger ikke utbredt. Hvis vi ser på hele gruppen oppgir kun 12 % de spurte at de er i et parforhold (gift, samboer, forlovet eller kjæreste). Det er hovedsakelig norskfødte med foreldre fra Pakistan som oppgir at de er i slekt med partneren. Av de med foreldre fra Pakistan som er i et parforhold er 21 % av dem i et parforhold med en slektning. Av disse 21 % er 16 % sammen med et søskenbarn. Blant dem med foreldre fra Tyrkia og Sri Lanka oppgir 7 % at de er i et parforhold med en slektning. Ingen av de med foreldre fra Vietnam svarer at de er i slekt med partneren sin.

Vi kommer tilbake til hvordan disse endringene kontekstualiseres og forklares i forskningslitteraturen. Vi nøyer oss her med å understreke at nedgangen i antall ekteskap i nær slekt må sees i sammenheng med endringer i ekteskapsmønstre og familiepraksiser generelt for innvandrere og etterkommer av innvandrere i Norge. Her er det overordnede bildet at alder ved ekteskapsinngåelser øker, samt at andelen transnasjonale ekteskap går ned, i tillegg til færre barn og økt utdanningsnivå (Friberg & Bjørnset, 2019; Lidén mfl., 2015; Tønnessen, 2014; Wiik & Holland, 2018). Dette kan forstås som et uttrykk for endringer i forståelsen av og holdninger til ekteskap og familieliv (se for eksempel Aarset, 2015).

Skandinavia – synkende tendens

De andre skandinaviske landene har ikke den samme typen tall på omfang av ekteskap i nær slekt som man har i Norge. En surveyundersøkelse fra 2003 viste at 24 % av unge med tyrkisk bakgrunn og 47 % av unge med pakistansk bakgrunn i Danmark hadde giftet seg med en slektning (Schmidt & Jakobsen, 2004, s. 127). Liversage & Rytter (2015, s. 226) peker imidlertid også på en synkende tendens i Danmark. Vi har ikke kommet over publikasjoner fra Sverige som gir oversikt over omfanget av ekteskap i nær slekt i innvandrerbefolkningen. I en artikkel i *Forskning & Framsteg* fra 2010 påpekes det at det er en umulig oppgave å kartlegge omfanget av inngifte med slektninger generelt i Sverige, men at det er mulig å undersøke andelen søskenbarneekteskap basert på Statistiska centralbyråns sin flergenerasjonsdatabase (Sundström, 2010). Basert på disse dataene anslås det at det i aldersgruppen 20–39 år er om lag 1 av 10 000 ekteskap eller parrelasjoner mellom søskenbarn. Her er imidlertid kun svenskfødte personer med svenske foreldre tatt med i beregningen. På grunn av manglende/usikre opplysninger om slektskap i foreldregenerasjonen er andre grupper utelatt, ifølge artikkelen.

Storbritannia – en økning?

Det eksisterer ikke overordnede data på omfanget av ekteskap i nær slekt i Storbritannia. Det finnes derimot flere studier som angir tall for utbredelsen i den britiskpakistanske befolkningen i ulike områder og byer i Storbritannia. Disse undersøkelsene er gjennomført på ulike tidspunkt, ulike steder og med ulike metoder (noen er surveyundersøker, andre feltarbeidsstudier) og gir dermed ikke en klar og entydig oversikt over omfang og endringer. Det overordnede bildet ser imidlertid ut til å være at andelen ekteskap i nær slekt blant britiskpakistanere er høy, og at den har holdt seg høy over tid. Man finner med andre ord ikke en tilsvarende trend som den vi finner i Norge (Bittles, 2012). Shaw skriver at 50 år etter den først substansielle innvandringen fra Pakistan til Storbritannia startet, finner man ikke tydelige bevis på nedgang i konsangvine, og i særlig grad søskenbarneekteskap (Bittles, 2015; Charsley, 2013; Shaw, 2014, 2015). Blant noen grupper britiskpakistanere er det snarere rapportert om en økning (Shaw, 2001, 2009; Shaw & Raz, 2015a). I en studie fra Oxford hvor man sammenliknet andelen søskenbarneekteskap i den første generasjonen som kom til Storbritannia med andelen hos deres barn og barnebarn fant man en økning fra 37 % til 59 % (Shaw, 2014, s. 27). I *Born in Bradford*-studien finner man at blant kvinner som fikk barn i Bradford i perioden 2007–2010 oppga nærmere 60 % at de var i slekt med faren til barnet – noe som innebærer en økning på ca. 10 % i forhold til generasjonen før (Bhopal mfl., 2014; Sheridan mfl., 2013 i Shaw, 2015).²³ Ifølge Charsley ser denne økningen i konsangvine ekteskap blant britiskpakistanere ut til å gjelde for transnasjonale ekteskap, og ikke for ekteskap mellom personer i nær slekt som begge bor i Storbritannia (se for eksempel Charsley, 2013).

²³ Ca. 10 % av den britiskpakistanske befolkningen bor i Bradford (Shaw, 2015).

Andre europeiske land

I likhet med for Storbritannia finner vi ingen konkrete tall på eller oversikt over omfang for andre europeiske land, kun enkelte studier (i all hovedsak kohortstudier eller surveyundersøkelser) for enkelte byer eller områder. Hovedinntrykket som gis er at praksisen er mindre utbredt blant etterkommere av innvandrere enn blant de som selv har innvandret. Det eksisterer ingen registerdata på antall konsangvine ekteskap i Nederland, men ifølge en artikkel fra 2015 viser en kohortstudie fra en av de store byene at 22,2 % av marokkanske og 23,9 % av tyrkiske og 0,1 % av mødre fra majoritetsbefolkningen var gift med tremenning eller nærmere (Teeuw, Borry & ten Kate, 2015, s. 203). En studie i Belgia fra 2001 anslår at 28 % av ekteskapene blant marokkanere og 34 % av ekteskapene blant tyrkere i Belgia var konsangvine, men det pekes på en nedgang blant barn og barnebarn av de som har innvandret (Reniers, 2001).

Oppsummering

I en global kontekst er andelen konsangvine ekteskap nedadgående. Det er samtidig forskjeller mellom ulike land, områder og befolkningsgrupper i hvor utbredt denne ekteskapspraksisen er og hvilke endringstendenser man finner.

I Norge finner vi en klar nedgang i andelen ekteskap i nær slekt. Dette ser også ut til å være en tendens som gjenspeiles i Europa generelt. Storbritannia skiller seg derimot ut. Der ser det snarere ut til å være en økning i andelen ekteskap i nær slekt blant britiskpakistanere.

5 Motivasjoner og konsekvenser

I dette kapitlet vil vi presentere og diskutere hva litteraturen sier om motivasjoner for og konsekvenser av ekteskap i nær slekt blant etniske minoriteter i Europa. Her har vi et særlig fokus på familierelasjoner og -tradisjoner, inkludert transnasjonale familierelasjoner. Vi ser på hva forskningslitteraturen sier om hvordan praksisen med ekteskap i nær slekt spilles ut i migrasjons- og innvandringskontekst.

Transnasjonale familierelasjoner

Forskningslitteraturen vi har gjennomgått handler i all hovedsak om praksisen med ekteskap i nær slekt i etniske minoritetsgrupper i Europa. Disse gruppene har innvandret fra land og samfunn hvor praksisen med arrangerte ekteskap og ekteskap i nær slekt er utbredt. Det er gjennomgående for den forskningslitteraturen vi har gjennomgått at den legger vekt på at dette ikke innebærer en uendret fortsettelse av en «hjemlandspraksis» (Baykara-Krumme, 2015; Charsley & Liversage, 2013; Shaw, 2014). Praksisen er ikke determinert av kulturelle regler eller preferanser, men må forstås i lys av et videre politisk, økonomisk og sosialt rammeverk – og her er selve migrasjonskonteksten helt sentral. Med økende migrasjon og globalisering vil flere individer og familier være del av transnasjonale sosiale felt (jf. Levitt & Schiller, 2004). Disse transnasjonale relasjonene handler om økonomiske og sosiale forpliktelser, men også om støtte og hjelp som går på tvers av landegrensener (Lidén, 2017).

Basert på den forskningen vi har gjennomgått ser det ut til å være en klar tendens til at ekteskapene i nær slekt blant etniske minoriteter i Europa er transnasjonale. Det vil si at de inngås av personer bosatt i forskjellige land. I all hovedsak mellom borger i et europeisk land og borger i et land utenfor Europa og da som oftest opprinnelseslandet. Ekteskapsmigrasjon er nært knyttet til globaliseringsprosesser. Gjennom transnasjonale ekteskap i nær slekt blir familier i opprinnelsesland og migrasjonsland gjenforent. Disse ekteskapene er med på å oppfylle forpliktelser overfor nære slektninger samtidig som de gjør ekteskapsforhandlinger enklere. Etersom flere land i Europa har innført strengere innvandringsregler, er dette også en tilpasning til disse restriksjonene.

I en studie som sammenlikner forekomsten og utviklingen av ekteskap i nær slekt blant tyrkiske innvandrere i Vest-Europa og tyrkere boende i Tyrkia, finner Baykara-Krumme (2015) at ekteskap mellom søskenbarn og tremenninger er mer vanlig blant tyrkiske migranter i Europa enn blant tilsvarende grupper i Tyrkia. Hun finner en nedgang i ekteskap i nær slekt over generasjoner og tid i begge grupper, men nedgangen er lavere blant de som har migrert. Baykara-Krumme knytter dette til det hun omtaler som en «ethnic revival» blant migranter som fører til en økning i søskenbarneekteskap. En tilsvarende trend beskrives også av Reniers (2001) som finner at konsangvine ekteskap er mer utbredt blant etterkommere av marokkanske

og tyrkiske innvandrere i Belgia enn i opprinnelseslandene. Disse funnene er med på å underbygge ideen om at det finnes migrasjonsspesifikke ekteskapsmønstre.

Brettell påpeker at det i hovedvekten av arrangerte transnasjonale ekteskap er det bruden som migrerer (Brettell, 2017). Et sentralt poeng her, som vi også var inne på i kapittel 3, litteraturen vi har gjennomgått omhandler befolkningsgrupper som tradisjonelt har hatt patrilineære og patriarkalske slektskapssystemer hvor kvinnen har blitt en del av mannens familie og flyttet inn til hans familie etter inngått ekteskap. I en transnasjonal kontekst vil dette kunne spilles ut på nye måter. Som vi vil komme tilbake til kan den potensielt sårbare posisjonen en svigerdatter befinner seg i blir forsterket av sårbarheten som ligger i det å være en ekteskapsmigrant.

Det er i all hovedsak tre aspekter som trekkes frem i forskningslitteraturen for å forklare hva som motiverer transnasjonale ekteskap i nær slekt, det handler om 1) økonomisk og strategisk valg, 2) ønske om kulturell kontinuitet og kontakt med hjemland og 3) risikoreduksjon. Dette beskrives ikke som forklaringsmodeller som utelukker hverandre, men snarere som elementer som spiller sammen. Transnasjonale ekteskap i nær slekt forstås i stor grad som resultat av strategisk pragmatisme og komplekse forhandlinger innad i, og mellom, familier (Baykara-Krumme, 2016).

Mye av litteraturen vi viser til i gjennomgangen her er basert på empiri fra Storbritannia. Mye av det som kommer frem gjennom denne litteraturen vil være aktuelt for andre land og befolkningsgrupper også. Samtidig er det et sentralt poeng at andelen transnasjonale ekteskap blant britiskpakistanere i Storbritannia ikke ser ut til å ha samme synkende kurve som den vi finner i Norge, Skandinavia og andre europeiske land. Shaw (2014) kaller den britiske situasjonen «en gåte». Det kan med andre ord se ut til at de aspektene som opprettholder andelen i Storbritannia ikke har like stor betydning i Norge. Vi vil komme tilbake til endringstendenser og forklaringer på dette i kapittel 7.

Sosioøkonomiske faktorer og innvandringsstrategi

Forpliktelser til familien i hjemlandet kombinert med innstramminger i innvandringsreguleringer trekkes frem som viktige faktorer for å forklare forekomsten av transnasjonale søskenbarneekteskap. Flere av forskningsbidragene vi har gjennomgått trekker frem at for mange er ekteskapsmigrasjon en av få muligheter for lovlig innvandring til Europa og at dette er med på å forklare opprettholdelsen og i noen tilfeller økningen i andelen ekteskap i nær slekt (Baykara-Krumme, 2015; Reniers, 2001; Selby, 2009; Shaw, 2014). Denne formen for transnasjonale ekteskap må forstås i konteksten av global ulikhet, ifølge Shaw (2014). Transnasjonale ekteskap mellom søskenbarn kan gi slektninger mulighet for innvandring til Europa og for et bedre liv. Shaw (2014) trekker frem at innstramminger i innvandringsreguleringer førte til at familiegjenforening ble den viktigste, og for mange eneste, måten å få opphold i Storbritannia på.

Forskningslitteraturen vektlegger i denne sammenheng at familier og slektsgrupper ikke kan forstås som homogene grupper hvor alle er enige om hvem som skal gifte seg med hvem (Charsley, 2013; Shaw, 2014). Det kan være uenighet i slektsgruppen om hvem som skal gifte seg med hvem og dermed få mulighet til å komme til Europa. Det at de som har etablert seg i Europa kan bidra til at andre slektninger får en mulighet til å få opphold gjennom familieinnvandring kan være med å gi familier som er bosatt i Europa høy status og forhandlingsmakt på ekteskapsmarkedet i opprinnelseslandene (Shaw, 2014, s. 30). Dette har også virket splittende og ført til konflikter mellom de som bor i Europa og slektninger i opprinnelseslandene. I en gjennomgang av den pakistanske innvandringen til Storbritannia peker Shaw på at familiegjenforeningsregler kan virke splittende i familierelasjoner i den forstand at det kun er ektefeller og mindreårige barn som får gjenforening – ikke eldre barn, søsken eller foreldre. Ifølge Shaw var det i den første fasen av innvandringen til Storbritannia i noen familier slik at én eller to i søskenflokket fikk mulighet til å migrere til Europa, ofte med økonomisk og sosial støtte fra hele familien, mens andre ble igjen og passet på foreldre og yngre søsken. De som fikk mulighet til å migrere fikk etter hvert også muligheter for å skaffe sine ektefeller og barn oppholdstillatelse i Storbritannia, mens søsken som ble igjen i Pakistan manglet denne muligheten. Det å arrangere giftemål mellom egne barn og andre i slekten har dermed også vært mulighet til å gjengjelde noe av den oppofrelsen de som ble igjen i Pakistan hadde gjort.

Når det gjelder ekteskap i nær slekt som innvandringsstrategi, beskriver forskningslitteraturen dette først og fremst som motivasjon hos foreldre og andre voksne familiemedlemmer. Dette er i liten grad noe som trekkes frem av den yngre generasjonen i Europa, i noen tilfeller snarere tvert imot. Det at de som har kommet til Europa enten gjennom arbeidsmigrasjon eller som flyktninger kan stå i gjeld til familie og slekt som er igjen i hjemlandet, trekkes frem i noen publikasjoner som noe som kan føre til at foreldrene opplever stort press til å gifte barna med bestemte slektninger (se f.eks. Bufdir, 2012). Dette kan igjen føre til at foreldre presser eller tvinger barna inn i disse ekteskapene.

Noen studier synliggjør og diskuterer ekteskapsmigrantens perspektiver og holdninger til det å gifte seg med en slektning som en mulig strategi for å komme til Europa. Basert på feltarbeid i en forstad til Paris, beskriver Selby (2009) hvordan det at det er vanskelig å få oppholdstillatelse i Frankrike bortsett fra gjennom familiegjenforening, gir et insentiv til nord-afrikanske kvinner til å gifte seg med slektninger i Frankrike.

Litteraturen ser i stor grad ut til å være samstemt om at praksisen med transnasjonale ekteskap i nær slekt ikke kan forklares ut fra innvandringsstrategiske motivasjoner alene (Baykara-Krumme, 2016; Charsley, 2013; Shaw, 2014; Shaw & Raz, 2015a). Shaw (2014) peker for eksempel på at en stor andel av de som kommer fra Pakistan til Storbritannia gjennom ekteskap er kvinner, og at disse kvinnene ikke deltar i arbeidslivet. Dermed er ikke familieinnvandring som strategi for å forbedre økonomien i familien/slektsgruppen den viktigste grunnen. Det handler snarere om behov for å opprettholde kontakt med familie og slekt i hjemlandet, ifølge Shaw.

Kontakt med hjemland og familie og om kulturell kontinuitet

Ønsker om å opprettholde kontakt med familie og slekt i hjemlandet og om kulturell og religiøs kontinuitet blir trukket frem som viktige grunner til transnasjonale ekteskap i nær slekt. Ekteskap i nær slekt blir trukket frem som en effektiv måte å sikre «kulturell kontinuitet» gjennom overføringen av verdier og praksiser mellom generasjonene (se for eksempel Shaw, 2014). Også her viser litteraturen til at det er snakk om et samspill mellom en rekke ulike momenter; økonomiske fordeler med å holde familier samlet (holde eiendom og ressurser i familien, redusert medgift), lojalitet, emosjoner (ønske om nær kontakt med familie og slekt) samt ønske om kulturell og religiøs kontinuitet.

Med utgangspunkt i en studie av tyrkisk ekteskapsmigrasjon til Europa viser Baykara-Krumme (2015) hvordan ulike motivasjoner flettes sammen. Særlig i pioner-generasjonen (de første som migrerte) var transnasjonale ekteskap i nær slekt både en måte å unnsnippe fattigdom og å opprettholde familieband på. Slike ekteskap sørget for at familiemedlemmer i Tyrkia fikk mulighet til å flytte til Europa og dermed mulighet til å bedre sine sosioøkonomiske forhold, mens de som allerede var i Europa fikk opprettholdt og forsterket båndene sine til resten av slekten.

Ønsket om kulturell kontinuitet og kontakt med hjemlandet blir vektlagt både i foreldregenerasjonen og blant unge. Flere studier peker på tendensen til at menn foretrekker å gifte seg med kvinner fra hjemlandet fordi de oppfattes som mer tradisjonelle, mer «lydige» og/eller mer religiøse. Dermed kan de i større grad overføre sentrale tradisjonelle og religiøse normer og verdier til barna enn kvinner som er oppvokst i Europa (for britiskpakistanere se Shaw, 2014, for nordafrikanere i Frankrike se Selby, 2009, for tyrkere se Liversage, 2012). Forskningslitteraturen viser at det imidlertid ikke er kun menn som foretrekker å gifte seg med en fra opprinnelseslandet. Shaw viser til at det blant britiskpakistanske kvinner også eksisterer forestillinger om at menn fra Pakistan vil være bedre ektemenn fordi de har mer kunnskap om islam enn det britiskpakistanske menn har (Shaw, 2014, se også Charsley, 2005a). En annen fordel som trekkes frem er at kvinner i Europa som gifter seg med menn fra Pakistan, i større grad «slipper unna» svigerfamilien i og med at de er i Pakistan (Charsley, 2005a, 2005b, 2013, for Norge se Aarset, 2015, for tyrkere i Danmark se Liversage & Jakobsen, 2010). Kvinnene flytter ikke inn hos svigerfamilien etter at de har giftet seg slik tradisjonen er, men blir boende sammen med sin familie eller i egne kjernefamiliehus. Forventningene til ekteskapelige relasjoner og kjønnsrollemønstre kan være svært forskjellige mellom unge kvinner oppvokst i Storbritannia og deres pakistanske ektefeller (Charsley, 2005a, 2005b). Denne typen ekteskap skaper dermed også *kulturell endring* og ikke kun kulturell kontinuitet. Ifølge Shaw (2001, 2009) er det ofte i ekteskapene mellom kvinner oppvokst i Storbritannia og menn oppvokst i Pakistan som har mest problemer.

Transnasjonale ekteskap i nær slekt kan også inngås for å motvirke det som oppfattes som en negativ tendens eller et problem som skal løses, som for eksempel at foreldre eller andre i familie eller slekt mener den unge har påført

familien skam, eller ikke oppfyller forventninger eller kjønnede normer. Her blir kontakten med hjemland og kulturell kontinuitet gjennom å inngå et transnasjonalt ekteskap med slektninger noe som skal føre den unge tilbake til den smale sti eller legge lokk på en potensiell «krise» (se for eksempel Bredal, 2011; Shaw, 2001).

Risikohåndtering

De britiske forskerne Shaw & Charsley (2006) argumenterer i denne sammenheng for å ikke kun forstå transnasjonale ekteskap (som her i stor grad er søskenbarneekteskap) ut ifra migrasjonsstrategier eller slektskapsforpliktelser, men som del av forhandlingen om risiko i ekteskap i en transnasjonal kontekst. De mener at for å forklare den høye forekomsten av transnasjonale ekteskap i nær slekt blant britiskpakistanere, må betydningen av emosjoner og risikohåndtering trekkes inn (se for eksempel Charsley, 2013; Shaw, 2014; Shaw & Charsley, 2006). I tillegg til et ønske om å opprettholde bånd med nære slektninger i Pakistan, kommer ønsket om å sikre barnas fremtidige lykke. Å finne en partner og gifte seg er en emosjonell og risikofylt affære både for foreldrene og for de unge som gifter seg. Det å velge én fremtidig ektefelle fremfor en annen kan skape konflikt, og en dårlig match mellom ektefeller kan være sosialt ødeleggende for hele den utvidede familien. Bryllup og ekteskap blir oppfattet som særlig risikofylt for kvinner, fordi de blir en del av mannens familie og tradisjonelt har flyttet sammen med dem når de gifter seg. Risikoen økes hvis det er snakk om et transnasjonalt ekteskap fordi avstanden til egen familie øker og dermed reduseres også muligheten til å få hjelp fra denne. For britiskpakistanske kvinner som gifter seg med menn fra Pakistan ligger det en særlig risiko i at mannen kun gifter seg med henne for å få oppholdstillatelse i Storbritannia, ifølge Charsley (2005a, 2013). Hvis man kjenner godt til den fremtidige ektemannen og familien hans, vil man vite mer om hans intensjoner med ekteskapet.

Antakelsen er at ekteskap med en nær slektning vil redusere risikoen ekteskap innebærer, særlig for kvinnen. Foreldre håper at gjensidig slektskap vil gi informasjon man kan stole på om karakteren og bakgrunnen til en potensiell match. Dette baserer seg blant annet på en forståelse av at karaktertrekk og personlighet går igjen i slekt/familie og at det å gifte seg med en nær slektning vil øke likhetene og dermed kompatibiliteten mellom ektefellene. I tillegg pekes det på at hvis det er oppstår problemer i ekteskapet, vil et nettverk av felles slektninger antas å hjelpe paret for å forhindre at ekteskapet går i oppløsning – både gjennom støtte til paret og gjennom press for å forhindre skilsmisse (dette kommer vi tilbake senere i kapitlet). Det å gifte nok en datter inn i et hushold hvor en datter allerede er giftet inn, blir sett på som fordelaktig ifølge Shaw (2009). Da vil de to døtrene/søstrene både ha en svigerinne- og en søsterrelasjon og vil kunne støtte hverandre i det nye familielivet.

Ifølge Shaw (2009) kan det også være slik at hvis foreldre finner en ektefelle til barnet sitt utenfor familien, kan det føre til at andre tror at det er noe galt med barnet. Shaw gir et eksempel med en britiskpakistansk mann som giftet seg med en kvinne fra en rik familie i Pakistan. Da hun kom til England, fant de ut at hun

var alvorlig syk, og at familien hennes hadde ført dem bak lyset med vilje for å få henne til England slik at hun kunne få behandling der. Den britiskpakistanske familien sendte kvinnen tilbake til Pakistan og arrangerte det slik at sønnen ble gift på ny med en kusine fra deres hjemby i Pakistan (Shaw, 2009, s. 93). Shaw beskriver imidlertid også hvordan det å gifte seg i familien kan være en viktig kilde til støtte og sikkerhet for personer med funksjonshemninger eller kroniske sykdommer – gitt at dette er noe som er kjent for familiene på forhånd. Shaw gir et eksempel med en mann som ble gift med sin kusine som var døv. Mannen fortalte Shaw at for en kvinne med hørselstap ville et ekteskap i familien kunne sikre henne at hun ikke ble mishandlet og dårlig behandlet, fordi ektemannen og svigerfamilien kjente henne og hennes begrensninger på forhånd.

Forskningslitteraturen gir imidlertid eksempler på at forestillingen om at kvinnen vil bli tatt godt vare på når svigerfamilien også er slektninger, ikke nødvendigvis gjenspeiles i praksis (Bredal, 2011; Schlytter, 2012; Aarset, 2015). Dette kommer vi tilbake til i kapittel 6.

Slekt, familie – eller de unge?

De motivasjonene for transnasjonale ekteskap i nær slekt som vi har pekt på overfor (innvandringsstrategi, opprettholdelse av kontakt med hjemland og risikoreduksjon) blir i deler av forskningslitteraturen presentert ut fra «familien» eller foreldrenes perspektiv. Men forskningslitteraturen peker også på at de unge også trekker inn kulturell kontinuitet og betydningen av å opprettholde kontakt med slektninger i hjemlandet, samt tryggheten ved å gifte seg med noen som er kjent for familien når de beskriver hvorfor de vil velge eller har valgt å inngå i transnasjonale ekteskap med nære slektninger. Ifølge Shaw & Charsley (2006) er det både foreldre og de unge selv – om enn på ulike måter – som gir uttrykk for at transnasjonale ekteskap i nær slekt er en måte å balansere de sosiale og emosjonelle risikoene som ligger i det å gifte seg. De unge uttrykker også ønske om å opprettholde forbindelser til familie i Pakistan – og aspekter som tillit, risiko og slektskap er vevd sammen med dette ønsket. Ifølge Shaw (2006) uttrykker mange unge voksne i transnasjonale ekteskap viktigheten av det individuelle ansvaret i å akseptere et frieri, og at ekteskapene ikke bare er motivert av foreldrenes ønsker om å holde transnasjonal kontakt og se sine barn lykkelig gift, men også de unges egne ønsker om kulturell og religiøs kontinuitet. I hvilken grad de unge er enige i foreldrenes planer henger ifølge Shaw sammen med hvor mange år de har bodd i Storbritannia. Til tross for den tilsynelatende økningen i søskenbarnekteskap i Storbritannia, så synker andelen jo lenger de unge har bodd i Storbritannia.

Beskyttelse mot vold i nære relasjoner?

I sammenheng med diskusjonen om ekteskap i nær slekt som risikoreduserende med ekteskap i nær slekt vil vi også trekke inn noe litteratur som omhandler forhold utenfor Europa. I flere publikasjoner som omhandler ekteskap i nær slekt i land utenfor Europa, og da gjerne land med store innvandrerbefolkninger i Europa,

trekkes det frem at det å gifte seg med en person i nær slekt kan redusere sjansene for å bli utsatt for vold i ekteskapet (jf. Hamamy & Alwan, 2016). Selv om disse publikasjonene ikke omhandler Europa, har vi valgt å ta dem med fordi de har eksplisitt fokus på sammenhengen mellom konsangvine ekteskap og vold i nære relasjoner, og fordi de behandler data fra land med sentrale utvandrede befolkningsgrupper i Europa, for eksempel Pakistan.

Den amerikanske statsviteren Louis Weimer (2019) undersøker i sin ph.d.-avhandling sammenhengen mellom ekteskap i nær slekt og vold i nære relasjoner. Basert på data fra USAIDs Demographic and Health Survey for Egypt, Jordan, Pakistan, og India, undersøker Weimer sammenhengen mellom det å være utsatt for vold i hjemmet og det å være gift med en nær slektning. Det overordnede funnet her er at det å være gift med en fetter reduserer sjansen for å utsettes for vold i nære relasjoner.²⁴ Dette gjelder i noen grad også for ekteskap mellom tremenninger. Weimer påpeker at mange land hvor konsangvinitet er vanlig også har et høyt nivå av vold i nære relasjoner, og viser til at en tredjedel av kvinner i Egypt, Jordan, Pakistan og India opplever fysisk vold fra deres ektefeller i løpet av livet. Den «beskyttelsen» et konsangvint ekteskap kan gi, må forstås ut fra en kontekst hvor vold i nære relasjoner er utbredt. Det å gifte seg med en i slekten gir en mulighet til å både å ha kunnskap om mannen på forhånd og dermed om han har voldelige tendenser, og det gir mulighet til støtte og hjelp fra familien etter at ekteskapet er inngått, noe som kan være med på å forhindre eller begrense at mannen utøver vold, ifølge Weimer.

At ekteskap i nær slekt trykker kvinnen og kan redusere sjansen for vold trekkes også frem i en studie som diskuterer implikasjonene av konsangvine ekteskap for kvinner i Khaipur-regionen i Pakistan (Agha, 2016). Her pekes det på at ekteskap i nær slekt gir sosiale og økonomiske fordeler og fyller individers behov for sosial trygghet som staten ikke er i stand til å gi. Ifølge Agha foretrekker kvinner denne ekteskapsformen på tross av at den bærer med seg store personlige kostander for kvinner (ekteskapsinngåelse og svangerskap i ung alder, avbrutt skolegang og manglende muligheter til å bestemme over sitt eget liv), Dette må forstås ut ifra en kontekst med et rigid patriarkalsk system, ifølge Agha.

Med bakgrunn i funnene i de overfor nevnte studiene er det interessant å ta med at Hamamy & Alwan (2016, s. 345) i en artikkel hvor de blant annet diskuterer årsakene til praksisen med ekteskap i nær slekt, stiller spørsmål ved om det kan være en underrapportering av vold og mishandling i ekteskap mellom nære slektninger. De viser blant annet til en studie fra Iran hvor det kommer frem at det er en tendens til at de som lever i konsangvine ekteskap i større grad tilgir

²⁴ Weimer (2019) finner at det er en negativ korrelasjon mellom konsangvine ekteskap og vold i nære relasjoner i Egypt, Jordan og Pakistan, men at det er en positiv korrelasjon (altså at konsangvine øker sjansen for å oppleve vold i nære relasjoner) i India. Her knyttes denne positive korrelasjonen i India til at indere praktiserer medgift. Medgift er imidlertid også utbredt i Pakistan noe som gjør at man kan stille spørsmål ved om det kan være andre grunner til at India skiller seg ut på denne måten.

smertefulle opplevelser nettopp på grunn av det nære slektsbåndet, og påpeker at det er behov for mer kunnskap om dette.

En annen studie som også diskuterer sammenhengen mellom utsatthet for vold og ekteskap i nær slekt, er *For the boys in the family: An investigation into the relationship between «Honor»-based violence and endogamy* (Payton, 2017). Studien baserer seg på surveydata fra irakisk Kurdistan.²⁵ I motsetning til det Weimer finner for Pakistan, Egypt og Jordan, finner Payton at det å være gift med søskenbarn øker sannsynligheten for å bli utsatt for æresrelatert vold. Hun argumenterer imidlertid for at det ikke er søskenbarneekteskap i seg selv som er en risikofaktor, men snarere at i familier hvor søskenbarneekteskap er utbredt og hvor det er en preferanse for denne typen ekteskap, er handlingsrommet og valgmulighetene for unge ofte svært begrenset. Det er ofte store familier hvor unge i liten grad er sammen med andre utenfor slektsgruppen, og hvor eldre menn har makt over de yngre.

Betydning av nærhet og distanse

Forskningslitteraturen viser hvordan likhet og nærhet anses som viktig for en god match mellom potensielle ektefeller (og familier). Slektsbasert endogami er med på å sikre at ektefeller har lik sosial, økonomisk og kulturell bakgrunn, noe som antas å gjøre dem kompatible. Likhet og nærhet kan med andre ord oppfattes som positivt i noen sammenhenger, mens i andre, for eksempel i et medisinsk perspektiv, kan det å være «for (genetisk) nær» være negativt. Flere studier av etterkommere av pakistanske innvandrere viser hvordan geografisk, emosjonell og genealogisk nærhet spiller sammen i forståelser av hva som er «for nært» i forbindelse med en potensiell ektefelle (Charsley, 2003, 2007, 2018; Rytter, 2012; Shaw, 2009; Storms & Bartels, 2015; Aarset, 2015). Charsley (2007, s. 1125, 2018) diskuterer med utgangspunkt i sine studier av unge britiskpakistanere i Bristol hvordan (fysisk) avstand kan spille en rolle for om et slektsbasert ekteskap er akseptabelt for unge britiskpakistanere eller ikke. Hun kaller dette «en dobbel påvirkning av transnasjonalisme»: slektninger som er genealogisk nære nok til at de unge har tillit til dem og til å bli akseptert av familie og slekt, samtidig som den fysiske/geografiske avstanden er stor nok til at de oppfattes som akseptable ektefeller av de unge selv. Søskenbarn som har hatt (for) nær kontakt i oppveksten vil kunne se på hverandre mer som (klassifikatoriske) søsken enn potensielle ekteskapspartnere (Charsley, 2007, s. 1125; Rytter, 2012, s. 576).

Ifølge Storms & Bartels (2015) ga kvinner med bakgrunn fra Marokko og Tyrkia i Nederland uttrykk for den samme holdningen: en fetter/tremening som du har vokst opp med, oppleves som søsken, og du kan dermed ikke gifte deg med han (s. 166). Nurten, en tyrkisknederlandsk kvinne som var gift med sin fetter fra Tyrkia, forteller at hun lekte med sin tremening da hun var liten, vokste opp med ham. Hun så på ham som en bror, og kunne derfor ikke se for seg å forelske seg

²⁵ En online survey med 426 respondenter med informasjon om 628 ekteskap (eget og søskens).

i ham. Men om mannen hun er gift med og som er hennes fetter sier hun: «Vel, jeg kjente ham ikke, og kjente heller ikke hans foreldre. Jeg så ikke på ham som min fetter. Jeg ser fortsatt ikke på ham som min fetter» (Storms & Bartels, 2015, s. 167, *vår oversettelse*).

Aarset (2015, s. 106–110) skriver i sin ph.d-avhandling om etterkommere av innvandrere fra Pakistan og India også om betydningen av nærhet og distanse for unges syn på det å inngå ekteskap med en nær slektning. Til forskjell fra Charsleys og Shaws materiale som i all hovedsak handler om ekteskap mellom britisk-pakistanere og pakistanere i Pakistan, omhandler det empiriske eksemplet Aarset diskuterer et ekteskap mellom personer med pakistansk bakgrunn som bor i to ulike europeiske land. Fardowsa, født og oppvokst i Norge med foreldre fra Pakistan, gifter seg med sin fetter Faisal, som er født og oppvokst i Storbritannia. Fardowsa forteller at hun forelsket seg i Faisal etter å ha vært og besøkt ham og familien hans i Storbritannia. Hun opplevde at hun og Faisal var «så like hverandre» på så mange plan – begge hadde vokst opp i Europa, hadde akademiske ambisjoner, var det Fardowsa beskrev som «moderne og integrerte» og de kom begge fra familier hvor det å gifte seg med søskenbarn var vanlig. For Fardowsa var det imidlertid viktig at hun og Faisal ikke hadde hatt for mye og for nær kontakt i oppveksten. Dette understreker poenget om at hva som oppleves som «for nære» familierelasjoner handler om mer enn genetikk og biologisk nærhet.

Ifølge Shaw (2009) inneholder pakistansk slektsskapsterminologi en viss tve-tydighet når det kommer til *cousin*-begrepet. På urdu og punjabi er den fulle slektsskapstermen for *cousin* «bror eller søster som er barn av onkel eller tante på mors eller farssiden» (Shaw, 2009, s. 107). Britiskpakistanere bruker ofte de engelske begrepene for bror eller søster i utsagn om søskenbarn og tremenninger ved å si om for eksempel en fetter «he is my brother» eller «he is my cousin-brother» (se også Sajjad, 2012a). Charsley (2003, s. 151) beskriver hvordan noen unge britiskpakistanere i Bristol bruker denne tvetydigheten som ligger i slektsskapsterminologien i forhandlingene med foreldre om potensielle ektefeller. De kan for eksempel bruke bror/søster-begrepene i forbindelse med en fetter eller kusine og dermed spille på at denne fetteren eller kusinen er «for nær» for å kunne gifte seg med, uten å uttrykke dette eksplisitt.

Transnasjonale ekteskap i nær slekt og integrering

Transnasjonale ekteskap generelt – ikke bare de som er slektsbaserte – har blitt presentert som et hinder for vellykket integrering. Dette er en begrunnelse som også har blitt brukt av land i Vest-Europa ved innføring av økte restriksjoner på ekteskapsmigrasjon. I en artikkel hvor de går igjennom nyere forskning på ekteskapsmigrasjon og integrering argumenterer Charsley, Bolognani & Spencer (2017) for at det ikke er noen nødvendig motsetning mellom transnasjonalisme og lokal deltagelse (se også Erdal & Oeppen, 2013). Forskning på ekteskap og migrasjon utfordrer ifølge Brettell (2017) en dikotomisk tankegang rundt temaer som for eksempel hjem/vertsland, dominans/likestilling og kjærlighet/arrangement. Hun understreker derfor behovet for en mer kompleks analyse som går

utover de strukturelle faktorene som former forholdene mellom individer, til også å inkludere de ulike maktforholdene som danner grunnlaget for avgjørelser om ekteskap og mobilitet i en nasjonal og transnasjonal setting.

I litteraturen vi har gjennomgått finner vi forskningsbidrag som både utfordrer og underbygger argumentasjonen om at transnasjonale ekteskap i nær slekt hindrer eller forsinker integreringsprosesser. Under følger to eksempler som illustrerer dette.

Tamilske innvandrere i Norge – transnasjonale søskenbarneekteskap ikke hinder for integrering?

Et eksempel på forskningsbidrag som utfordrer denne argumentasjonen er Ada Engebrihtsens studie av tamilske og somaliske innvandrere i Norge. Engebrihtsen (2007a) tar utgangspunkt i familien for å beskrive de to gruppenes tilpasning og integrering i det norske samfunnet. Studien baserer seg på nettverksdata fra tamilske og somaliske innvandrere i Norge. Begge gruppene utgjør relativt store innvandrergupper i en norsk kontekst, og det er store statistiske forskjeller på de to gruppene hva angår arbeidslivsdeltagelse og familieinntekt. Mens tamilske innvandrere har den høyeste arbeidsmarkedsdeltagelsen blant innvandrergupper i Norge og en høyere husholdsinntekt enn gjennomsnittet blant innvandrerfamilier, så befinner somaliske innvandrere seg på den andre enden av skalaen med lav arbeidsmarkedsdeltagelse og høy andel familiemedlemmer på trygd. Basert på disse karakteristikene har, ifølge Engebrihtsen, tamilske innvandrere blitt karakterisert som «gode innvandrere» i norsk offentlighet, mens den somaliske befolkningen blir beskrevet som en «fiasko» i en integreringskontekst. Det er en preferanse for kryss-søskenbarn-ekteskap²⁶ blant tamiler, og idealet er at dette er ekteskap som varer livet ut. I denne gruppen hadde de fleste mennene ankommet Norge alene på slutten av 1980-tallet, og hadde senere inngått transnasjonale ekteskap med søskenbarn fra Sri Lanka. De tamilske deltagerne i studien rapporterte også om et overlappende sosialt nettverk blant ektefellene. Blant somaliere er ekteskapene eksogame²⁷ (det vil her si at de gifter seg ut av slektsgruppen), ifølge Engebrihtsen, og det er også utbredt at ekteskap oppløses og at individer inngår i flere ekteskap etter hverandre. I denne gruppen hadde ekteparene ankommet Norge sammen på 1990 tallet, eller en av ektefellene hadde kommet på familiegjenforening etter noen år. De somaliske ektefellene i studien hadde separate sosiale nettverk, i Norge så vel som i Somalia. I Norge er enslige mødre utbredt i den somaliske befolkningen, og somaliske familier består generelt av flere barn enn de tamilske.

²⁶ Det vil si ekteskap med mors brors barn eller fars søsters barn.

²⁷ Når det gjelder somaliere er som tidligere nevnt beskrivelsene av ekteskapspraksiser slik det fremkommer i datamaterialet vår noe motstridende, og det er i vårt materiale andre kilder som omtaler de som endogame (se for eksempel Surén, 2007).

Transnasjonale søskenbarneekteskap i Frankrike – opprettholdelse av bestemte kjønne normer

I én av få studier fra Frankrike som har dukket opp i våre søk diskuteres ekteskapspreferanser i den nord-afrikanske (i all hovedsak med bakgrunn fra Algerie) diasporaen i Frankrike (Selby, 2009). Her er argumentet at de transnasjonale søskenbarneekteskapene virker preserverende på kjønnsnormer og dermed er med på å hindre sosial og kulturell integrering. Studien er basert på feltarbeid i en av forstedene til Paris. Jennifer Selby undersøker forekomsten av transnasjonale søskenbarneekteskap mellom menn med nord-afrikansk bakgrunn i Frankrike og deres kusiner i Nord-Afrika. Det er først og fremst snakk om patri-lineære parallellsøskenbarn ekteskap – det vil si at mennene gifter seg med fars brors datter, en form for ekteskap i nær slekt som er utbredt i Nord-Afrika og Midtøsten. Selby hevder at det har vært skrevet mye om denne ekteskapspraksisen og hvordan den spiller seg ut i Nord-Afrika og Midtøsten, men det er skrevet lite om implikasjonene av praksisen i diasporamiljøer. Selby finner at menn som er født og oppvokst i Frankrike foretrekker å gifte seg med en kusine fra opprinnelseslandet fremfor å gifte seg med en kvinne med samme bakgrunn som dem selv, som også har vokst opp i Frankrike. Kvinnene fra Nord-Afrika velges fordi de blir sett på som mer tradisjonelle, mer ærbare og mer muslimske enn de franske kvinnene med nord-afrikansk bakgrunn. I tillegg fører innvandringslovgivning til at det er vanskelig å få oppholdstillatelse i Frankrike bortsett fra gjennom familiegjenforening, noe som også gir et insentiv til de nord-afrikanske kvinnene til å gifte seg med slektninger i Frankrike.

Ifølge Selby bidrar denne ekteskapspraksisen til en opprettholdelse av bestemte nord-afrikanske kjønnsnormer også i Frankrike over generasjoner. Kvinnene som kommer til Frankrike gjennom disse ekteskapene, har blitt symbol på forestillinger om kulturell og religiøs renhet. Mange førstegenerasjonskvinner forteller at de føler et større sosialt press i Frankrike enn i hjemlandet til å spille ut visse kulturelle praksiser, skriver Selby. En del av kvinnene har ikke gyldig oppholdstillatelse i Frankrike eller de har en oppholdstillatelse som er basert på ekteskapet med mannen, og blir dermed svært avhengig av mannen og hans familie. For kvinnene som er oppvokst i Frankrike fører mennenes preferanse for transnasjonale søskenbarneekteskap til at det blir vanskeligere for dem å finne en ekteskapspartner med samme bakgrunn som dem selv, ifølge Selby.

Mulighetene for og konsekvenser av å avslutte ekteskap

Som vi var inne på i innledningskapitlet handler ikke retten til å bestemme over eget liv kun om retten til å gifte seg med den man vil, men også om retten til å avslutte et ekteskap. Hva sier forskningslitteraturen om mulighetene for og konsekvensen av oppløsning av ekteskap i nær slekt?

Ifølge Hamamy & Alwan (2016, s. 346) er det begrenset med komparative data på sammenhengen mellom konsangvine ekteskap og skilsmisse. De påpeker imidlertid at all tilgjengelig dokumentasjon tyder på at konsangvine ekteskap generelt sett

er mer stabile og har en lavere skilsmisserate enn andre ekteskap. Den ekteskape-
lige stabiliteten trekkes frem som et positivt trekk blant annet i flere av publika-
sjonene som baserer seg på *Born in Bradford*-undersøkelsen (se for eksempel
Bhopal mfl., 2014). Ekteskapeleg stabilitet kan imidlertid også være et uttrykk for
at det er vanskelig å avslutte et ekteskap som ikke fungerer. Hamamy & Alwan
(2016) mener at noe av årsaken til at ekteskap i nær slekt ser ut til å føre til færre
skilsmisser, nettopp kan skyldes de konsekvensene en skilsmisse vil ha for den
utvidede familien.

Skilsmisse kan for det første vanskeligjøres ved at familiene griper inn og
forsøker å løse ekteskapsproblemene for å unngå splittelse eller ved at en
skilsmisse ikke aksepteres (de Koning mfl., 2014). Støtten den utvidede familien
kan gi til ektepar, kan med andre ord også fungere som en kontrollmekanisme og
et hinder for skilsmisse. Mulighetene til å gå ut av et ekteskap som ikke fungerer
kan dermed bli innskrenket.

Flere av studiene trekker også frem at vissheten om de konsekvensene en
skilsmisse kan ha for den utvidede familien kan føre til at det blir vanskeligere for
de som er gift med nære slektninger å skille seg. Og selv om motivasjonen for å
inngå i ekteskap i nær slekt er å redusere bestemte risikoer, så produserer også
disse arrangementene nye risikoer, ifølge blant andre Charsley (2007) og Storms
& Bartels (2015). Det handler særlig om at en konflikt mellom to ektefeller vil
påvirke utvidet familie og slekt, og en skilsmisse vil kunne føre til at hele familier
og slektsgrupper blir splittet (Charsley, 2013; Shaw, 2009; Shaw & Charsley,
2006). Shaw siterer en ung mann som var gift med en kusine fra Pakistan som sa:
«hvis ekteskapet ikke fungerer ... det er mye verre å slutte å snakke med din bror
enn å slutte å snakke med en slektning» (Shaw, 2009, s. 217-218, *vår over-
settelse*).

Det faktum at brudd i ekteskap mellom nære slektninger kan ha ødeleggende
konsekvenser for storfamilien fører til at noen unge britisk-pakistanere er svært
kritiske til ekteskap i familien (Charsley, 2007, 2005b; Shaw, 2006). Charsley
(2007) beskriver at en del britiskpakistanske kvinner i Bristol er særlig skeptiske til
det som kalles *watta-satta*-ekteskap²⁸; det vil si ekteskap hvor en kvinne gifter seg
med sin brors kones bror. De mente denne typen ekteskap representerte det
punktet hvor balansen mellom risiko og fordeler med ekteskap i nær slekt tippet i
negativ retning – hvor forsøket på å redusere risiko og fare med å gifte seg med
en nær slektning ender opp med å produsere andre like alvorlige risikoer. Her vil
problemer i ett ekteskap kunne føre til at kvinnen i det andre ekteskapet behandles
dårlig som en hevn.

Endringstendenser

I en del av den nyere litteraturen vises det til at holdningene til skilsmisser er i ferd
med å endre seg i minoritetsbefolkningen, og at dette også gjelder for ekteskap

²⁸ Watta-satta oversettes med «å gi og ta» (se for eksempel Charsley, 2007, s. 1127).

mellom nære slektninger. I artikkelen *Marital instability among British Pakistanis: transnationality, conjugalities and Islam* diskuterer Qureshi, Charsley & Shaw (2014) den økende ustabiliteten i britiskpakistanske ekteskap. De utfordrer forestillinger om at britiskpakistanere representerer «gammeldagse familier» med lave skilsmisserater, og peker på det de beskriver som en «dramatisk endring» i antall, og holdninger til, skilsmisser i denne befolkningsgruppen (s. 262). De trekker frem at det å arrangere ekteskap tidligere ble sett på som sikrere enn kjærlighetsekteskap, men at det stigende antallet arrangerte ekteskap som går i oppløsning fører til at både unge og foreldre nå i økende grad ser på denne typen ekteskap som risikofylte. Ifølge forfatterne blir unge som lever i et arrangert ekteskap (også søskenbarneekteskap) som ikke fungerer nå i større grad støttet av familien hvis de skiller seg og gifter seg på nytt – og at de da også får et større rom for personlig valg i utvelgelsen av neste ektefelle. Forfatterne viser hvordan endrede forventninger til ekteskapet, for eksempel at ekteskap i økende grad forventes å inneholde intimitet og romantisk kjærlighet, er med på å gjøre ekteskap mer ustabile (s. 275).

Andre studier peker også på endringer i skilsmisserater og i holdninger til skilsmisse blant etniske minoriteter. Aarset (2015, s. 187–214) viser i sin ph.d-avhandling om familie og tilhørighet blant etterkommere av innvandrere fra Pakistan og India i Norge også til endringer i holdninger til ekteskap og skilsmisser. Hun viser at blant hennes informanter er skilsmisse noe som blir sett på som en mulighet hvis et ekteskap ikke fungerer, samt at oppfatningen av hva det innebærer at et ekteskap ikke fungerer er i endring fra å bety et voldelig ekteskap til å bety at man ikke lenger elsker hverandre. Aarset gir et konkret eksempel på et søskenbarneekteskap som går i oppløsning og beskriver hvordan det medfører brudd i den utvidede familien. Kvinnens far og mannens mor var søsken, og etter skilsmissen opphørte kontakten mellom dem. Samtidig viser eksempelet hvordan kvinnen blir støttet av sine foreldre når hun skiller seg fra mannen sin på tross av de konflikter og det påfølgende bruddet med deler av slekten dette medfører. Eksemplet viser også at ekteskap i nær slekt ikke nødvendigvis sikrer den tryggheten og støtten som gjerne trekkes frem som det positive med denne typen ekteskap. Under ekteskapet med fetteren føler kvinnen i dette eksemplet seg ensom, isolert og motarbeidet av svigerforeldrene (som er tanten og onkelen hennes). Dette er også noe Charsley (2013, s. 108) trekker frem når hun skriver at flere av kvinnene i hennes studie som var gift med en fetter (eller annen slektning) klagde over at mannens familie alltid tok hans side i konflikter, noe som kunne føre til at konfliktnivået eskalerte.

En helt ny studie av skilsmisser blant kvinner med etnisk minoritetsbakgrunn i Danmark viser også endringstendenser i holdninger til og muligheter for skilsmisse, og at etterkommere av innvandrere ofte har et større mulighetsrom for

skilsmisser enn det de som selv har innvandret har (Liversage & Petersen, 2020).²⁹

Ekteskap i nær slekt i andre minoritetsgrupper

I flere av publikasjonene vi har gjennomgått vises det til at ekteskap i nær slekt er (eventuelt har vært) utbredt i andre minoritetsgrupper enn de som har kommet gjennom nyere innvandring (dvs. etterkrigstiden og fremover). Fra Europa nevner Bittles (2012) blant annet rom/sigøynere og irske travellers. I et par av de norske studiene vises det til at ekteskap i nær slekt praktiseres blant samer og norske rom (se f.eks. Sajjad, 2011a, s. 7; Surén mfl., 2007, s. 16). Ingen nåtidsstudier av nasjonale minoriteter, europeiske urbefolkninger eller ikke-innvandrede religiøse minoriteter har dukket opp i våre søk. Det at vi ikke har funnet studier behøver imidlertid ikke bety at ekteskap i nær slekt ikke forekommer i noen av disse gruppene. Den forskningen som omhandler norske rom som vi har gjennomgått har, som vi skriver i metodekapitlet, blitt fanget opp gjennom handsøk og henvendelser til forskere med særlig kjennskap til denne befolkningsgruppen.

Sosialantropologen Ada Engebrigtsen (2007b, 2011) har gjort feltarbeid både blant rombefolkningen i Transylvania i Romania og blant norske rom, og beskriver blant annet ekteskapsinngåelser og familierelasjoner i begge gruppene. Når det gjelder rombefolkningen i Transylvania er det en preferanse for arrangerte ekteskap og for at man gifter seg innen den etniske gruppen, og kryss-søskenbarnekteskap (det vil si at ekteskap med mors bror barn eller fars søsters barn) er vanlig. Det betyr imidlertid ikke at alle ekteskap er arrangert av foreldrene. De unge finner hverandre ofte selv og så spør de om foreldrenes godkjennelse. I de fleste familier er det både barn som foreldrene har arrangert ekteskapene for, og barn som har funnet ektefelle selv. Rom-befolkningen er stor i dette området, noe som innebærer at de fleste har mange slektninger å velge mellom. Rom-barn sosialiserer ikke mye med unge utenfor rombefolkningen, og sjansen for å gifte seg med ikke-rom er derfor liten. Ekteskap i nær slekt er imidlertid ikke uproblematisk, og Engebrigtsen beskriver et generelt dilemma: Å gifte seg med nære slektninger kan skape konflikt mellom nære slektninger hvis det ikke går bra, men hvis det går bra styrker det husholdet politisk. Samtidig kan det å avvise en bror eller søster som spør om et slikt ekteskap mellom barna skape konflikt mellom søsken (Engebrigtsen, 2007b).

Når det gjelder den norske rom-befolkningen er de gjerne organisert i utvidede familier med patrilineær grunnstruktur, ifølge Engebrigtsen. Familien består av et ektepar, deres barn og gifte sønner med barn – og eventuelle andre slektninger. De har i likhet med rom i Romania en preferanse for arrangerte ekteskap, og etnisk endogami og kryssøskenbarn ekteskap er vanlig også blant dem. I Norge arrangeres ekteskap når barna er unge, ofte mellom 13–17 år. Ekteskapene

²⁹ Ifølge tilgjengelig statistikk har etterkommere av innvandrere fra Pakistan i Norge høyere skilsmisserater enn foreldregenerasjonen, men lavere rater enn majoritetsbefolkningen (Sandnes, 2013).

registreres ikke hos myndighetene, men feires privat. Ekteskap mellom slektninger er foretrukket ettersom det styrker familiesamhold, og det gir en viss garanti for at jenta blir skikkelig behandlet. Samtidig kan det være vanskeligere å bryte ut av denne typen ekteskap, og reelle skilsmisser etter at et par har fått barn er sjeldent, skriver Engebrigtsen (2011).

Oppsummering

I dette kapitlet har vi sett på hva forskningslitteraturen sier om motivasjoner for og konsekvenser av praksisen med ekteskap i nær slekt blant etniske minoritetsgrupper i Europa.

Litteraturen beskriver i all hovedsak ekteskap i nær slekt som en transnasjonal praksis som innebærer ekteskap mellom personer som har migrert til Europa og deres etterkommere og personer i opprinnelseslandene. Det er gjennomgående for denne forskningslitteraturen at den legger vekt på at dette ikke innebærer en uendret fortsettelse av en «hjemlandspraksis», men at den må forstås i lys av en migrasjons- og integreringskontekst. Forskningslitteraturen gir i all hovedsak et sammensatt bilde av motivasjoner for praksisen med ekteskap i nær slekt. Praksisen er ikke determinert av kulturelle regler eller preferanser, men må forstås i lys av et videre politisk, økonomisk og sosialt rammeverk. Vi har trukket frem tre aspekter som trekkes frem i forskningslitteraturen for å forklare hva som motiverer transnasjonale ekteskap i nær slekt. Det handler om 1) økonomisk og strategisk valg, 2) ønske om kulturell kontinuitet og kontakt med hjemland og 3) risikoreduksjon. Dette beskrives ikke som forklaringsmodeller som utelukker hverandre, men snarere som elementer som spiller sammen.

Videre viser litteraturen at hva som oppfattes som «nært» og «for nært» i forbindelse med ekteskap mellom slektninger handler om mer enn genetikk og biologisk nærhet.

Det kommer også frem at familier og slektsgrupper ikke kan forstås som homogene grupper hvor alle er enige om hvem som skal gifte seg med hvem, men at ulike motivasjoner, holdninger og erfaringer varierer mellom kjønn, generasjoner og mellom de som bor i Europa og de som bor i opprinnelseslandene. Vi vil i neste kapittel se nærmere på hva litteraturen sier om selvbestemmelse og tvang i ekteskapsinngåelsene.

6 Særlig om tvang og ufrivillighet

Litteraturen som omhandler ekteskap i nær slekt gir i all hovedsak et bredt og sammensatt bilde av motivasjoner for og konsekvenser av denne praksisen. Tvang og ufrivillighet er i liten grad en overordnet problemstilling i disse studiene. I dette kapitlet går vi tettere på spørsmålet om tvang og ufrivillighet og ser på hva litteraturen eksplisitt sier om dette. I tillegg til forskningslitteraturen om ekteskap i nær slekt som har dukket opp gjennom våre litteratursøk har vi også sett på utvalgte deler av den norske litteraturen som behandler temaene tvangsekteskap og negativ sosial kontroll.

Sammenheng mellom innflytelse på valg av ektefelle og ekteskap i nær slekt

Shaw & Raz (2015a) skriver i innledningskapitlet til boken *Cousin marriages: between tradition, genetic risk and cultural change* at når det gjelder sammenhengen mellom ekteskap i nær slekt og tvang er dataene mangelfulle. Samtidig påpeker de at det er i befolkningsgrupper hvor ekteskap i nær slekt praktiseres at man også finner flest tilfeller av tvangsekteskap. Shaw og Raz viser til at UK Forced Marriage Unit i 2012 ga råd eller støtte i forbindelse med et mulig tvangsekteskap i 1485 saker. Disse sakene involverte 60 ulike land, men flest fra Pakistan, Bangladesh og India. Ekteskap i nær slekt forekommer og er vanlig i alle disse befolkningsgruppene, men hvor mange saker som var ekteskap i nær slekt vet man ikke, poengterer Shaw og Raz. I Norge viser dokumentasjon fra *Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll* fra 2018 at de fleste saker angående tvangsekteskap omhandler personer med landbakgrunn fra Pakistan, Irak, Afghanistan, Somalia og Syria, det vil si land hvor ekteskap i nær slekt forekommer³⁰. Her har vi heller ikke kunnskap om hvor mange tvangsekteskapsaker som omhandler ekteskap i nær slekt.

Vi har funnet svært få studier som eksplisitt undersøker sammenhengen mellom innflytelse på valg av ektefelle og det å gifte seg med en i nær slekt. Dette gjøres imidlertid i rapporten *Hvem bestemmer? Ektefellevalg blant unge med innvandrerbakgrunn* (Elgvin & Grødem, 2011). Denne rapporten er basert på data fra to surveyundersøkelser som har gått til unge med innvandrerbakgrunn.³¹ Her finner de en tendens til at andelen som er gift med en utenfor familien er høyere blant dem som har valgt ektefelle selv enn blant de som har hatt liten innflytelse på valg

³⁰ https://bufdir.no/globalassets/global/arsrapport_kompetanseteamet_2018.pdf

³¹ Statistisk sentralbyrå «Levekårsundersøkelsen blant unge med innvandrerbakgrunn 2006», (omfatter unge med innvandringsbakgrunn under 25 år) (Daugstad, 2009; Gulløy, 2008)

og Fafo-undersøkelsen «Familiepraksis og likestilling i innvandrede familier» (omfatter personer mellom 20 og 55 år, med bakgrunn fra Vietnam, Iran, Irak, Pakistan og Norge) (Kavli & Nadim, 2009).

av ektefelle. Blant unge med pakistansk bakgrunn oppgir 52 % av dem som har valgt ektefelle selv, at de er gifte med en partner de ikke er i familie med. Det tilsvarende tallet for de som ikke har valgt selv er 30 %. Når det gjelder unge med tyrkisk bakgrunn er 86 % av dem som har valgt ektefelle selv, gift med en partner de ikke er i familie med. Mens 52 % av de som oppgir å ikke ha valgt ektefelle selv, ikke er gift med en i familien. De med pakistansk bakgrunn er oftere gift med et familiemedlem enn de med tyrkisk bakgrunn, men blant begge grupper er andelen som er gift utenfor familien, høyere blant dem som har valgt partner selv. Men, understreker de:

Forskjellen er likevel ikke svært stor: Samtidig kommer det frem at flere av dem som indikerer at de har hatt mindre innflytelse på valg, er gift med en partner de ikke er i familie med, samtidig som flere av dem som ubetinget hevder at de har valgt selv, er gifte med et søskenbarn. Dette gjelder særlig blant pakistanere (s. 39).

Disse to motsatte tendensene – det vil si at det blant ekteskap som er inngått mellom nære slektninger finnes både ekteskap som er inngått under tvang og press og ekteskap som er inngått frivillig og ofte på de unges eget initiativ, er gjennomgående i store deler av forskningslitteraturen. I en studie basert på gruppeintervjuer og dybdeintervjuer med 97 kvinner i Nederland med bakgrunn fra Marokko og Tyrkia, finner Storms & Bartels (2015, s. 165) at søskenbarnekteskap ikke var assosiert med tvangsekteskap blant deres respondenter. I materialet finner de både kvinner som hadde forelsket seg i sine fettere uten noen innblanding fra foreldre, og de finner kvinner som hadde giftet seg under press fra familien. Et eksempel på det første er 24 år gamle Sarah oppvokst i Nederland med foreldre som har innvandret fra Marokko. Hun giftet seg med sin fetter fra Marokko da hun var 20 år. Hun hadde selv aldri trodd hun ville gifte seg med en slektning fra Marokko, men hun forelsket seg i ham etter kun å ha møtt ham et par ganger. Foreldrene ville helst at hun skulle vente med å gifte seg til hun ble eldre, men de ga etter og godtok ekteskapet. Historien til er 35 år gamle Gülçen er derimot et eksempel på ekteskap inngått under press. Gülçen hadde foreldre som hadde innvandret til Nederland fra Tyrkia. Da hun var 14 år bestemte familien at hun skulle forloves med en tremenning i Tyrkia. Gülçen ville ikke forlove og gifte seg; hun ville gjøre seg ferdig med skolen og studere. Men dette ble ikke akseptert av familien. Hun ble forlovet da hun var 14 år og gikk etter press fra familien med på å gifte seg da hun var 17 år.

Den samme dobbeltheten gjenfinnes også i Aarsets ph.d.-avhandling (2015) hvor det er eksempler på søskenbarnekteskap som er inngått gjennom press og ufrivillighet, men også på ekteskap mellom fetter og kusine som er inngått frivillig og som er basert på forestillinger om romantisk kjærlighet. Samtidig peker både Storms & Bartels (2015) og Aarset (2015) på at skillet mellom frivillighet og press ikke er helt enkelt å streke opp (se også Bredal, 2006a). Storms & Bartels (2015) påpeker for eksempel at meningen bak «fritt valg» for ungdommer med minoritetsbakgrunn kan være ulik den dominante nederlandske diskursen knyttet til «fritt valg».

Transnasjonale ekteskap i nær slekt er blant annet motivert av foreldres ønske om å gjøre det beste for barna sine. Samtidig, som Shaw (2009, s. 95) påpeker, kan forskjellene mellom, og overgangene mellom, å handle på vegne av hva de tror er det beste for en sønn/datter, og hva som er press og tvang og å påføre barna skade, ikke er helt klar.

I deler av litteraturen er det en tendens til at det gis eksempler på og beskrivelser av ekteskap som sannsynlig er blitt inngått under press eller tvang uten at tvangen eller presset kommenteres eller utdypes. Et eksempel på dette er når Shaw (2001) beskriver det hun omtaler som *shotgun marriages*. Det vil si giftemål som arrangeres raskt i det som oppfattes som krisesituasjoner, for eksempel hvis en kvinne har gjort noe som fører til at ærbarheten hennes står i fare. I og med at disse ekteskapene må arrangeres raskt for å skjule eller legge lokk på «krisen» så er det oftest å arrangere innen slekten.

Beskrivelsene av og diskusjonene om tvang og press i forskningslitteraturen omhandler først og fremst situasjonen for kvinner/jenter. I noen av studiene tematiseres imidlertid også mennenes situasjon. Charsley (2005a) gir flere eksempler på ekteskap mellom britiskpakistanske menn og pakistanske kvinner. Flere av dem er søskenbarnekteskap, som hun omtaler som skjulte former for tvangsekteskap hvor menn er tvunget inn i ekteskap. De unge mennene har gjort valg eller oppført seg på måter – de har for eksempel hatt kjæresten eller brukt dop – som skaper bekymring hos foreldrene. Foreldrene går derfor inn for å få sønnene gift med en kvinne, gjerne en kusine, fra Pakistan i håp om at dette vil lede sønnene tilbake på den rette vei. Charsley peker imidlertid på at menn i disse situasjonene gjerne har større handlingsrom og dermed mulighet for å fortsette den livsstilen de har etablert – for eksempel kjæresteforholdet med en britisk kvinne – enn det kvinner som tvinges til å gifte seg på denne måten har. Den svenske forskeren Astrid Schlytter (2012) beskriver likende dynamikk i artikkelen som blir presenter under. I Anja Bredals rapport *Mellom makt og avmakt. Om unge menn, tvangsekteskap, vold og kontroll* (2011) diskuteres ikke søskenbarnekteskap som et tema i seg selv, men i likhet med mye av litteraturen som omhandler tvang/ekteskap/kontroll dukker familiens forventning om at den unge skal gifte seg med en i familien opp i enkelte av de empiriske casene som diskuteres. Et eksempel er Salman som møter en sterk forventning, fra blant annet sin mor, om at han skal gifte seg med sin kusine (s. 57–60). Salman blir møtt med beskyldninger om at han sviker sin familie hvis han ikke gjør det som er forventet av ham. Moren hans ser ut til å oppfatte kvinner som sviskefulle og farlige ved at de får ektemannen på sin side og dermed får han til å svikte sin familie. Ifølge Bredal kan dette være noe av grunnen til at moren insisterer på at Salman skal gifte seg med sin kusine: gifter han seg innen familien, vil det være lettere for moren å kontrollere både ham og svigerdatteren. I dette tilfellet fremstilles altså det å få en svigerdatter som også er slektning som noe som vil gjøre kontroll enklere for svigermor. Dette er perspektiv som skiller seg fra beskrivelsene av slektsbaserte ekteskap som tryggere for kvinner fordi de vil bli tatt bedre vare på av svigerfamilie som er slektninger enn som er «fremmede». Dette sier kanskje

noe om at motivasjoner for, og erfaringene med, slektsbaserte ekteskap vil kunne variere etter posisjon i familien. Svigermor vil kunne ha andre forventninger og forhåpninger enn det kvinnen selv og hennes foreldre har.

Det er skrevet en del om sårbarheten og utfordringene med å være en som kommer til et nytt land gjennom ekteskap (se for eksempel Charsley, 2005a, 2005b; Charsley & Liversage, 2013; Liversage & Jakobsen, 2010; Mahler & Pessar, 2006; Rytter, 2013). Forskningslitteraturen tar derimot i liten grad opp opplevelser av innflytelse, valg, ufrivillighet og tvang i forbindelse med ekteskapsinngåelsen for den parten som kommer som ekteskapsmigrant.

Et tvangs-, barne- og søskenbarneekteskap

I artikkelen *Om ett tvångs-, barn- och kusinäkteskap* går den svenske forskeren Astrid Schlytter (2012) gjennom og diskuterer en konkret sak som har vært behandlet i rettssystemet i Norge (Tingretten og Lagmannsretten).³² Schlytter bruker den konkrete saken for å beskrive og forklare det hun oppfatter som en mer generell problematikk. Det empiriske materialet er Schlytters egne observasjoner fra behandlingen av saken i Lagmannsretten, samt dommene i saken. Artikkelen beskriver ikke den rettslige reguleringen, men belyser hvordan tradisjoner med tvangs-, barne- og søskenbarneekteskap lever videre i en migrasjonskontekst – og følgende av et slikt ekteskap.

Saken omhandler en jente som da hun var 13 år ble gift (religiøst, ikke juridisk gyldig) med sin fetter på 19 år. Parets fedre var brødre, og det var disse som hadde bestemt at jenta og fetteren skulle gifte seg. De to brødrene og deres familier hadde flyktet til Norge fra Irak på grunn av krig, og hadde bodd ca. 10 år i Norge da ekteskapet ble gjennomført. Jentas eldre søster giftet seg med en annen fetter (bror av han jenta giftet seg med) samme dag. Jenta voldtas og mishandles over flere år av sin fetter/ektemann og mishandles og trues av hans familie. Når hun ber sin far om hjelp, forteller han henne at hun nå er eiendommen til ektemannen/fetteren og hans familie. Jenta klarer til slutt å melde fra til skole og blir akutt-plassert av barnevernet. Saken går til retten, hvor flere av familiemedlemmene blir dømt, deriblant fetter/ektemann, jentas tante/svigermor, og jentas far. Jentas mor ble frikjent i andre instans.

Schlytter er opptatt av at man må forstå den sosialiseringen de unge som går inn i slike ekteskap har hatt – og som gjør at en ung mann går med på å gifte seg med en kusine han ikke er forelsket i og deretter voldtar og mishandler henne i flere år, og at en ung jente ikke motsetter seg ekteskapet og holder ut i lang tid før hun bryter ut. Schlytter beskriver en storfamilie med tradisjonelle kollektivistiske normer, autoritære foreldreskap og komplementære kjønnsrelasjoner. Det er sønnene som skal føre familiene videre og sønner har derfor stor økonomisk verdi – og det er av høyeste prioritet at de forblir innen slekten. Derfor trengs det jenter innen slekten som sønnene kan gifte seg med. Da holdes familien sammen både

³² Sak nr 10-188517MED-OTIR/03 og Sak nr 11-075341AST-BORG/03.

økonomisk og sosialt, og de eldste mennene får beholde makten over familie-medlemmer. Schlytter beskriver videre et klassisk patriarkat hvor gutter opplæres til at familiens ære hviler på jenters (seksuelle) uskyld. Brødre må passe på sine søstre og kusiner. Schlytter diskuterer hvordan dette klassiske patriarkatet spilles ut og får en egen dynamikk i en migrasjonssammenheng. De to brødrene (jentas far og onkel) hadde koner og barn i Irak, i tillegg til koner og barn i Norge. Det å reise frem og tilbake mellom familiene og landene ville kunne svekke deres posisjon i familiene i Norge, men når sønnene/nevøene giftet seg med døtrene/niesene ga det mennene via sønnene mulighet til kontrollere familien og holde dem sammen. Schlytter fokuserer i all hovedsak på jentas posisjon og situasjon, men nevner også situasjonen for gutter som blir tvunget til å gifte seg med kusiner og understreker at dette også er tvangsekteskap, men påpeker samtidig at disse guttene beholder friheten til å ha forhold til jenter utenfor familien. Schlytter stiller også spørsmål ved om fetterens gjentatte voldtekter av jenta kunne være fordi han opplever press fra familien om at hun skal bli gravid.

I denne saken utgjør ikke det at hun gifter seg med fetteren sin og dermed inn i egen storfamilie noen form for trygghet og beskyttelse for denne jenta, slik blant andre Shaw og Charsley beskriver som en av hovedgrunnene for ekteskap i nær slekt blant britiskpakistanere (jf. Kapittel 5).

Ekteskap i nær slekt i litteraturen om tvangsekteskap og negativ sosial kontroll

I forskningslitteraturen som omhandler temaer som tvangsekteskap og negativ sosial kontroll er ekteskap i nær slekt sjelden gjenstand for inngående diskusjon. I denne litteraturen berøres tema gjennom mer generelle kommentarer om at denne formen for ekteskap kan medføre et særlig press for de unge, og/eller det synliggjøres gjennom empiriske eksempler og diskusjon av disse. Disse empiriske eksemplene fungerer gjerne som illustrasjoner på mer generelle problemstillinger i forbindelse med tvangsekteskap – det handler for eksempel om press fra storfamilie som gjerne er knyttet til foreldes sosiale og økonomiske forpliktelser til storfamilien, om unges lojalitet til foreldre og dermed også vansker med å gå imot deres ønsker, og om trusler om vold.

Et eksempel på hvordan ekteskap i nær slekt belyses gjennom generelle kommentarer er en kunnskapsstatus over forskning på tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlig begrensning av unges frihet fra 2014, *Forskningsbasert politikk?* (Bråten & Elgvin, 2014). Her nevnes søskenbarneekteskap i forbindelse med en gjennomgang av Anja Bredals (1998) studie som noe unge med pakistansk, tyrkisk og marokkansk bakgrunn betrakter som en mulighet samtidig som en del mener at forventinger om dette kan gi giftepress (Bråten & Elgvin, 2014, s. 44). Et annet eksempel er rapporten *Migrasjon, foreldreskap og sosial kontroll* (Friberg & Bjørnset, 2019) hvor det trekkes frem at søskenbarneekteskap er særlig utbredt blant pakistanere, men at praksisen er på retur både blant norskpakistanere og i andre deler av innvandrerbefolkningen.

Det kan også nevnes at i en del publikasjoner som omhandler ekteskapspraksiser, foreldreskap og ungdommers livsvalg blant etniske minoriteter nevnes søskenbarnektenskap/ekteskap i nær slekt ikke i det hele tatt (se for eksempel Smette & Rosten, 2019; Aarset & Sandbæk, 2009).

Veilederen «Tvangsekteskap og æresrelatert vold – en veileder til barneverntjenesten» (Bufdir, 2012) kan trekkes frem som et eksempel på hvordan tematikken illustreres gjennom caser som diskuteres. Et av casene omhandler Sara på 17 år. Vi gjengir deler av det her:

Sara har kommet til samtaler hos rådgiver på skolen i noen måneder. Etter hvert forteller hun mer om forholdene hjemme. Hun opplever en økende grad av kontroll fra sine foreldre og sin eldste bror. Til å begynne med var de stort sett strenge med når hun måtte komme hjem om kvelden. Etter at hun ble sett sammen med en gutt fra klassen, har ting endret seg. Nå får hun ikke lenger lov til å være ute etter skolen. Hun har måttet slutte å spille håndball og blir hentet på skolen hver dag av sin storebror. Sara forteller at hun ikke har opplevd fysisk vold, samtidig som hun er redd for hva som vil skje hvis hun gjør noe som foreldrene ikke liker. Sara forteller også at farfar i foreldrenes hjemland bestemmer mye i familien. Den siste tiden har besteforeldrene ringt stadig oftere, og de snakker mye om at det er på tide at Sara gifter seg. De vil gjerne at hun gifter seg med en fetter på fars side (s. 34).

I samtalen med barneverntjenesten forteller Sara om kontrollen og farens redsel for at familiens ære skal gå tapt. Hun forteller også at foreldrene blir presset av storfamilien i hjemlandet, fordi de har bidratt økonomisk til flukten som førte familien til Norge. Faren sier ofte at det er storfamilien som er det viktigste, og at de først og fremst må holde sammen. Sara vil ikke skuffe faren eller familien, men hun vil heller ikke gifte seg med fetteren som besteforeldrene har foreslått. Hun er ikke klar for å gifte seg og ønsker selv å velge hvem hun skal leve sammen med (s. 42).

Dette caset illustrerer flere momenter som gjelder for tvangsekteskap generelt, som kontroll av jenter og kvinner, press fra familie i hjemlandet som blant annet handler om at foreldrene står i (økonomisk og emosjonell) gjeld til medlemmer av storfamilien fordi de hjalp dem med å flykte, samt de unges frykt for å skuffe foreldrene sine. Caset viser også hvordan disse momentene blir satt på spissen eller blir ekstra prekære når det er snakk om familier hvor ekteskap med nære slektninger er vanlig og hvor det er en sterk forventning om dette.

Oppsummering

I dette kapitlet har vi gått gjennom litteraturen for å se hva den sier om sammenhengen mellom tvang og ufrivillighet og ekteskap i nær slekt. Som vi har vært inne på i kapittel 1 og 2 finner vi at litteraturen som har dukket opp i litteratursøkene vi har gjort i mindre grad tematiserer tvang og ufrivillighet eksplisitt.

Når det gjelder litteraturen som eksplisitt behandler temaer som tvangsekteskap og negativ sosial kontroll så trer søskenbarneekteskap/ekteskap i nær slekt i all hovedsak frem i form av eksempler og caser. Det at casene dreier seg om ekteskap i nær slekt blir i liten grad diskutert som et tema i seg selv.

Når vi ser disse to litteraturbolkene i sammenheng finner vi at ekteskap i nær slekt i all hovedsak er arrangerte ekteskap, men at det også finnes ekteskap mellom nære slektninger hvor de unge har funnet hverandre selv, og ekteskap i nær slekt som er basert på forestillinger om romantisk kjærlighet. Vi finner også studier som viser ekteskap mellom nære slektninger som er inngått med tvang og press. Flere studier viser at det i mange tilfeller kan være vanskelig å plassere ekteskap i klart avgrensede kategorier som «kjærlighet», «arrangement» og «tvang».

Videre er det slik at ekteskap i nær slekt forekommer og er vanlig i grupper hvor vi også finner de høyeste forekomstene av tvangsekteskap. Hvor mange tvangsekteskap som var ekteskap i nær slekt vet vi ikke. Vi har ikke funnet studier som gir oversikt over omfanget av tvang og ufrivillighet i ekteskapene som er inngått mellom nære slektninger. Forskningslitteraturen viser imidlertid at aspekter som er fremtredende i saker som involverer tvang og ufrivillighet kan bli satt ekstra på spissen i miljøer hvor ekteskap mellom nære slektninger er utbredt.

I kapittel 3 viste vi til tre hovedposisjoner i synet på forholdet mellom arrangement og tvang. Disse posisjonene kan også gjenfinnes i litteraturen som omhandler ekteskap i nær slekt: 1) de som hevder at ekteskap i nær slekt i bunn og grunn er tvangsekteskap, 2) de som mener tvang er et unntak eller avvik og sees adskilt fra ekteskap i nær slekt generelt og 3) en posisjon hvor det er snakk om gråsoner, glidende overganger og ulike grader av tvang og frihet i ekteskap i nær slekt. Hoveddelen av publikasjonene vi har gått igjennom kan sies å plassere seg i posisjon 3). Som vi skal se i kapittel 8 er deler av tiltakene som er satt inn for å forbygge eller forhindre ekteskap i nær slekt (i særlig grad tiltakene som er knyttet til innvandringsfeltet) basert på en forståelse som hviler på posisjon 1), det vil si at ekteskap i nær slekt i blir sett på som tvangsekteskap.

7 Endringer i ekteskapsmønstre og forekomst

I dette kapitlet vil vi presentere hva litteraturen sier om endringer i praksisen med ekteskap i nær slekt i minoritetsbefolkningen i Europa, med særlig oppmerksomhet på Norge og Storbritannia.

I sine studier av endringsprosesser i familierelasjoner i den danskpakistanske befolkningen skiller Mikkel Rytter (2013, s. 70–71) mellom det han kaller *interne dynamikker* og *eksterne intervensjoner*. Begrepet interne dynamikker viser til endringsprosesser som foregår i, og mellom, den eldre og den yngre generasjonen og som handler om endring i syn på ekteskap og familie, og unges rett til å bestemme over eget liv. Eksterne intervensjoner derimot handler om tiltak som settes inn av andre aktører, for eksempel staten. Det er de interne dynamikkene vi vil konsentrere oss om i dette kapitlet, mens eksterne intervensjoner vil bli behandlet i neste kapittel.

Endringer over tid og generasjoner

Det fremkommer av flere av bidragene i denne studien at praksiser og preferanser for ekteskap i nær slekt ikke er et statisk fenomen, men snarere en sosial konstruksjon som endres gjennom samhandling, over tid og avhengig av kontekst. Dette kommer ikke minst til uttrykk når man ser på forskjeller og endringer i et generasjonsperspektiv (Storms & Bartels, 2015). Her pekes det på at holdninger til søskenbarneekteskap er ulike mellom de som selv har innvandret og deres barn som er født og oppvokst i Nederland. I en gjennomgang av litteraturen som omhandler pakistansk migrasjon, britiskpakistanske ekteskapsmønstre og transnasjonale ekteskap ser Shaw (2014) blant annet på de antatte trendene i konsangvine ekteskap. Som en overordnet tendens peker hun på at man kan forvente en nedgang i antall ekteskap i nær slekt ettersom størrelsen på familiene i områder hvor konsangvine ekteskap er utbredt går ned. Dette er fordi en nedgang i familiestørrelse reduserer antallet «giftbare» slektninger (Baykara-Krumme, 2016; Bittles, 2015; Hamamy & Alwan, 2016; Small mfl., 2017). Man kan også forvente en nedgang når familier blir mindre avhengige av landeiendommer, og ved en økning i utdanningsnivået blant kvinner (Bittles, 2015; Shaw, 2014). Dette samsvarer med utviklingen som fant sted i Europa og USA fra andre halvdel av 1800-tallet (se kapittel 3 for en nærmere beskrivelse).

Blant innvandringsbefolkningen i Europa er det store forskjeller i hvordan andelen av søskenbarneekteskap har endret seg, og som Shaw & Raz (2015a) påpeker, har nedgangen ikke vært som forventet i alle land. Blant innvandringsbefolkningene i Europa er det store forskjeller i hvordan andelen av søskenbarneekteskap har endret seg, og som Shaw & Raz (2015a) påpeker, har utviklingen ikke vært lik i alle land. Fremtidige trender kan også være vanskelig å forutse på grunn av det komplekse samspillet mellom gruppenes egendynamikk og internasjonale sosio-

økonomiske og politiske faktorer. Som vi var inne på i kapittel 5, har innstramninger i innvandringsreguleringer vært med på å opprettholde en høy andel av transnasjonale søskenbarneekteskap blant annet i Storbritannia. Dette har blitt forklart blant annet ved at ekteskapsmigrasjon er en av få muligheter for lovlig innvandring til Europa. Dette er imidlertid ikke unikt for Storbritannia, og vi vil komme tilbake til det som kan synes å være et britisk paradoks senere. Shaw & Raz (2015a) bemerker likevel at det er klare tegn på at det er endringer i holdningen til søskenbarneekteskap blant minoritetsbefolkningen med bakgrunn fra Sør-Asia og Midtøsten i Europa.

Endringer i Norge

Som vi var inn på i kapittel 4, er den overordnede trenden i Norge at alder ved ekteskapsinngåelse øker og at andelen transnasjonale ekteskap går ned, samt at disse endringene må ses i sammenheng med endringer i ekteskapsmønstre og familiepraksiser. Når det gjelder ekteskap i nær slekt peker litteraturen på at det også her har funnet sted en endring i form av en nedgang i antall ekteskap (se kapittel 4 for ytterligere detaljer). Dette er en trend som påpekes også i litteratur fra andre land (Bittles, 2015; Hamamy mfl., 2011; Hamamy & Alwan, 2016; Shaw, 2014). Med en økende andel av den norskpakistanske befolkningen som fødes i Norge, kan det ifølge forskerne ved Folkehelseinstituttet antas at forekomsten av inngifte i denne befolkningsgruppen vil fortsette å falle (Grijbovski, Magnus & Stoltenberg, 2009). Det er interessant å merke seg at denne merkbare endringen i Norge fant sted uten endringer i den norske lovgivningen (Andersen, Granlund & Villadsen, 2016).

Basert på registerdata fra SSB og data fra UDIs statistikk har Lidén og hennes kollegaer (2015) ved Institutt for Samfunnsforskning blant annet sett på utviklingen i ekteskapsmønstre blant unge voksne med innvandrerbakgrunn. I denne rapporten vises det til at det har skjedd endringer i hvem unge voksne i Norge med innvandrerbakgrunn gifter seg med. Selv om den pakistanske innvandringsgruppen fortsatt i hovedsak gifter seg med noen med samme bakgrunn og mange tidligere hentet ektefeller i Pakistan, er det nå en økende tendens til at flere finner ektefeller som er bosatt i Norge. Mens det i perioden 2002–2007 var 29 % av norskfødte med innvandrede foreldre fra Pakistan som giftet seg med en ektefelle som bodde i Norge, hadde denne andelen økt til over 50 % i perioden 2008–2012. Blant norskfødte med innvandrede foreldre fra Tyrkia gikk andelen opp fra 34 % til 63 % i samme periode. Basert på den generelle utviklingen i ekteskapsmønstre antar forfatterne av denne rapporten at endringen har fortsatt også i perioden etter 2012.

Molstad & Steinkellner (2020) presenterer endringer i familieinnvandring og ekteskapsmønstre fra 1990–2018, hovedsakelig basert på SSB's befolkningsstatistikk. Det bekreftes her at selv om det har blitt mindre vanlig at pakistanere innvandrer gjennom ekteskap med en norskpakistaner, er fortsatt ekteskap med noen med samme landbakgrunn som dem selv mest utbredt. 79 % av de pakistanske mennene og 83 % av de pakistanske kvinnene som giftet seg i

perioden 2014–2018 giftet seg med noen med samme landbakgrunn. Kun 6 % av mennene og 5 % av kvinnene giftet seg med personer med norsk landbakgrunn. Molstad & Steinkellner (2020, s. 53) påpeker at pakistanere er en gruppe med lang botid i Norge, og at dette indikerer at lengre botid ikke nødvendigvis fører til færre ekteskap innad i gruppen. Det er også interessant å merke seg at tendensen til å finne en ektefelle med samme landbakgrunn er sterkere blant norskfødte med pakistanske foreldre enn blant pakistanske innvandrere.

Friberg & Bjørnset gjennomførte i 2019 på oppdrag fra Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) en studie av foreldreskap og sosial kontroll blant innvandrede familier fra Pakistan, Somalia og Sri Lanka i Norge. Ekteskapsmønstre og endringer ses her i sammenheng med utøvelse av foreldreskap og sosial kontroll. Forfatterne trekker spesielt frem tre utviklingstrekk i ekteskapsmønstre blant disse gruppene: alder ved ekteskapsinngåelse, hvem man gifter seg med og foreldrenes rolle i ekteskapsinngåelsen. Endringstrekkene som beskrives er i hovedsak basert på funn fra tidligere forskning. Et område hvor det pekes på at man kan se en klar endring gjelder alder for ekteskapsinngåelse. I 1993 var 35 % av alle 21 år gamle jenter med bakgrunn fra Pakistan gift. I 2011 hadde andelen sunket til under 5 %. Statistikken fra SSB bekrefter også at det er få familieetableringer med unge i alderen 18–23 år (Molstad & Steinkellner, 2020).

Ifølge Lidén og kollegaer (2015) sank andelen inngåtte ekteskap mellom unge i alderen 18–23 år med pakistansk bakgrunn og en partner fra hjemlandet fra over 6 % i 1998 til 0,4 % i 2014. Denne nedgangen forklares som en konsekvens av økt alder ved ekteskapsinngåelse og at en økende andel av ekteskapene som inngås er mellom parter som er bosatt i Norge.

Ifølge Friberg & Bjørnset (2019) ser man også en sakte nedgang i antall arrangerte ekteskap og graden av foreldreinvolvering i ekteskapsbeslutninger. Her vises det til en studie utført av forskningsinstituttet Fafo i 2008 hvor 75 % av mennene og 81 % av kvinnene som selv hadde innvandret fra Pakistan oppga at det i all hovedsak var deres foreldre som hadde valgt ekteskapspartner. Blant norskfødte med pakistansk bakgrunn var graden av foreldreinvolvering langt lavere, og i denne gruppen oppga 27 % av mennene og 42 % av kvinnene at det var deres foreldre som i all hovedsak hadde vært ansvarlig for valg av partner. Denne studien viste altså en klar endring i ekteskapspraksisen blant innvandrere med bakgrunn fra Pakistan. Friberg & Bjørnset viser også til en kvalitativ studie utført av Marianne Kindt (Kindt i Friberg & Bjørnset, 2019) som beskriver et skifte i ekteskapspraksis i denne gruppen. Det vises til at idealet har gått fra «arrangerte ekteskap» der det er foreldrene som velger ektefelle og eventuelt lytter til barnas ønske, til «introduserte ekteskap» der barna selv velger ektefelle, men hvor foreldrene er med på å foreslå og godkjenne de ulike kandidatene.

Det overordnede bildet for Norge er altså, som vi har sett, en nedgang i antall ekteskap i nær slekt, økt alder ved ekteskapsinngåelse og nedgang i transnasjonale ekteskap.

Det britiskpakistanske paradoks

Disse funnene står i kontrast til studier utført blant pakistanere i Storbritannia hvor man i den samme perioden har sett en økning i antall ekteskap i nær slekt. I en gjennomgang av litteraturen knyttet til konsangvine ekteskap blant britisk-pakistanere finner Alison Shaw (2014) ingen solide bevis for noen nedgang i søskenbarnektenskap blant etterkommerne av pakistanske migranter, snarere tvert imot. Basert på data fra *Born in Bradford-studien* for perioden 2007–2011 oppgir hun at andelen nyfødte barn med pakistansk bakgrunn hvor foreldrene er søskenbarn var 37 %, og 59 % var født av foreldre som var i slekt. Disse dataene tilsvarer data fra Birmingham 20 år tidligere, noe som ifølge forfatteren tyder på at andelen søskenbarnektenskap i Storbritannia kan synes å være stabil. Andelen av søskenbarnektenskap i den britiskpakistanske befolkningen overgår altså anslagene for tilsvarende ekteskap i Pakistan, hvor det anslås at 38–49 % av alle ekteskap er inngått mellom søskenbarn. For å forstå den britiske utviklingen mener forskerne at det også er viktig å anerkjenne at klasse, slektsgrupper og ulik geografisk bakgrunn i opprinnelseslandet og i Storbritannia også spiller inn og er avgjørende for å kunne kontekstualisere funnene fra Bradford (Shaw, 2001, 2014; Small mfl., 2017).

Betydning av utdanning

Flere studier i vår gjennomgang peker på en negativ korrelasjon mellom utdanning og forekomst av ekteskap i nær slekt, og at dette i særlig grad gjelder for kvinner (Baykara-Krumme, 2015; Bittles, 2012; Reniers, 2001; Shaw, 2014). Ifølge kartleggingen av omfang som ble gjort av Folkehelseinstituttet i 2007 (Surén mfl., 2007), er det de betegner som inngifte i Norge (se kapittel 1 for nærmere forklaring) mest utbredt hos foreldre med lav utdanning og minst utbredt hos de med høy utdanning. Dette gjelder i alle landgrupper og for begge kjønn. Mødre som er gift med fetter eller tremenning har som regel også lavere gjennomsnittlig alder ved første fødsel, noe som tolkes som et tegn på at kvinner som inngår i slike ekteskap som regel har lavere alder ved ekteskapsinngåelse enn kvinner som gifter seg med ubeslektede menn (Surén mfl., 2007). Oppfølgingsstudien som supplerer 2007-rapporten med data frem til og med 2010 bekrefter at andelen inngifte er noe lavere blant de med høyere utdanning, spesielt når mor har høyere utdanning (Kinge mfl., 2014).

En av konsekvensene ved økt utdanningsnivå blant kvinner er ifølge litteraturen at alderen for ekteskapsinngåelse øker (Bittles, 2012). En av konsekvensene ved økt utdanningsnivå blant kvinner generelt er ifølge litteraturen at alderen for ekteskapsinngåelse øker (Bittles, 2012). Ifølge Lidén og hennes kollegaer (2015) ser man at det parallelt med en økning i alder for ekteskapsinngåelse blant personer med innvandrerbakgrunn i Norge også har vært en økende tendens blant innvandrerungdom til å ta høyere utdanning. Forskerne bak denne rapporten antar at det er grunn til å tro at disse tendensene er knyttet til hverandre, men de påpeker at vi vet lite om hvilken vei kausaliteten går. Om det er økt ekteskapsalder som fører til at flere tar høyere utdanning eller om kausaliteten går motsatt vei har man

ikke tilstrekkelig kunnskap til å fastslå. Shaw & Raz (2015a) forklarer imidlertid denne sammenhengen med at tilgang til høyere utdanning og lønnet arbeid skaper nye muligheter for unge mennesker til å møte potensielle partnere og gifte seg utenfor slekten.

Holdningsendringer

I en studie fra Nederland undersøker Buunk (2017) holdninger til søskenbarnektenskap blant det forfatteren omtaler som andregenerasjonsinnvandrere (det vil si barn av foreldre som har innvandret) fra Marokko og Tyrkia og i majoritetsbefolkningen. Han fant her at det var en overvekt av negative holdninger til søskenbarnektenskap, og at kvinner generelt var mer negative enn menn. Blant de som var negative til søskenbarnektenskap var dette i hovedsak begrunnet med at dette var en praksis som ble sett på som feil av religiøse grunner. Den genetiske risikoen ble tillagt mindre vekt. Til tross for dette finner han at det er en positiv sammenheng mellom religiøsitet og søskenbarnektenskap. Han finner videre at tyrkere og marokkanere som stiller seg positive til at foreldre har innflytelse over valg av partner, også er mer positive til søskenbarnektenskap.

En annen studie fra Nederland som også fokuserer på endring i preferanser og holdninger til søskenbarnektenskap blant andregenerasjonsinnvandrere (forfatterens begrep) med bakgrunn fra Marokko og Tyrkia bekrefter disse funnene (Storms & Bartels, 2015). Innvandrerkvinner som ankom Nederland på 1960- og 1970-tallet refererte i stor grad til fordelene ved å gifte seg med en nær slektning, som for eksempel en fetter. Blant fordelene som ble nevnt var blant annet det å beholde formue i familien. Dette var en idé som de som var født og oppvokst i Nederland ikke relaterte seg til på samme måte. I denne studien ble det klart at den yngre generasjonen hadde andre ideer og holdninger til partnervalg, og spesielt i forhold til det å gifte seg med en fetter eller kusine. En nederlandsk-marokkansk kvinne i studien forteller om hvordan tenåringssønnen hennes en dag kom hjem fra skolen og spurte om det ikke var slik at hun var gift med fetteren sin, og om ikke det var ekkelt. Denne uttalelsen refererer tydelig til tabuet knyttet til søskenbarnektenskap i det nederlandske samfunnet, og ifølge forfatterne, kan dette ses på som et uttrykk for at andregenerasjon har internalisert de rådende holdningene i det nederlandske samfunnet. Bittles (2012) peker på at endringene som finner sted i noen tilfeller kan forventes å føre til spenning mellom de ulike generasjonene i innvandringsbefolkningen. På den ene siden finner man et ønske om å bevare familietradisjoner, og på den andre siden et ønske om å tilpasse seg majoritetsbefolkningen.

Mikkel Rytter, som siden begynnelsen av 2000-tallet har forsket på dansk-pakistanere, diskuterer i artikkelen *Between preferences: marriage and mobility among Danish Pakistani youth* (2012) hva som har ført til endringer i ekteskapsmønsteret blant danskpakistanere. Selv om mye av endringene kan tilskrives en svært streng innvandringslovgivning i Danmark, som vi vil komme tilbake til i neste kapittel, mener Rytter at endringen i ekteskapsinngåelsen ikke kun kan tilskrives lovendringen. Den økende gruppen av danskpakistanere som finner en partner i

Danmark er også et uttrykk for intergenerasjonelle dynamikker, sosial mobilitet og et ideal om et ekteskap basert på kjærlighet. Rytter (2012) forklarer denne trenden innenfor en diskurs knyttet til identitet og modernitet hvor det å inngå i et ekteskap på bakgrunn av gjensidig kjærlighet kan ses på som «symbolsk mobilitet» den unge generasjonen benytter for å uttrykke og samtidig stake ut retningen for sitt fremtidige livsløp. Aarset (2015) beskriver den samme endringsprosessen i sin studie av familieliv og tilhørighet blant etterkommere av innvandrere fra Pakistan og India i Norge.

Selv om det altså ble funnet trender blant etterkommere av innvandrere som indikerer at andelen søskenbarneekteskap er nedadgående, fant Storms & Bartels (2015) også en trend som beholder preferansen for søskenbarneekteskap på den ene siden, samtidig som søskenbarneekteskap på den andre siden ble sett på som en incestuøs praksis. En strategi som benyttes er derfor, som vi har vært inne på i kapittel 5, å kategorisere søskenbarn basert på graden av nærhet. Manglende geografisk og emosjonell nærhet gjør at søskenbarn likevel kan være en potensiell partner. På denne måten kan man altså ifølge Storms & Bartels (2015) opprettholde det tradisjonelle ekteskapsmønsteret og samtidig gi rom for at romantiske forhold utvikler seg. Videre påpeker forskerne bak denne studien på at etterkommere av innvandrere fra Tyrkia og i økende grad selv velger ekteskapspartner. Samtidig påpeker de at meningen bak «fritt valg» for ungdommer med minoritetsbakgrunn kan være ulik den dominante nederlandske diskursen knyttet til «fritt valg». Et «fritt valg» kan også innebære at du ber dine foreldre om å finne en partner for deg, samtidig som du forbeholder deg retten til å avslå partneren de finner for deg. Storms & Bartels (2015) konkluderer med at andelen søskenbarneekteskap blant nederlendere med tyrkisk og marokkansk opprinnelse etter all sannsynlighet vil synke, og at det blant dem som velger et ekteskap med et søskenbarn i økende grad vil være snakk om «kjærlighetsekteskap» basert på individuelle valg.

Oppsummering

I dette kapitlet har vi sett på hva litteraturen sier om endringer i forekomsten av ekteskap i nær slekt og de viktigste interne dynamikkene som trekkes frem for å forklare disse endringene. Den overordnede trenden i Norge er at alder ved ekteskapsinngåelse har økt og at andelen transnasjonale ekteskap har gått ned. Det har også vært en nedgang i ekteskap i nær slekt. Denne trenden har fått internasjonal oppmerksomhet, og påpekes i europeisk litteratur på feltet. Trendene vi ser i Norge står i kontrast til funn fra studier utført blant britiskpakistanere i Storbritannia, hvor man i den samme perioden har sett en økning i antall ekteskap i nær slekt.

Litteraturen peker særlig på nedgang i familiestørrelse og et økende utdanningsnivå, spesielt blant kvinner, for å forklare nedgangen i forekomsten av ekteskap i nær slekt. Videre synes det at det har skjedd en endring i preferansen og holdninger til søskenbarneekteskap, spesielt blant etterkommere av innvandrere.

8 Tiltak

Oppdraget vårt har vært å gjennomgå forskning som omhandler ekteskap i nær slekt, sett i lys av retten til å bestemme over eget liv. Fenomenet ekteskap i nær slekt er med det plassert i tvangsekteskapsfeltet. Arbeidet mot tvangsekteskap og negativ sosial kontroll har forgått over mange år, og det er satt inn en rekke tiltak. Vi har ikke gått igjennom forskningen på alle disse tiltakene, da det ligger utenfor rammene for dette prosjektet. Denne typen tiltak er beskrevet og evaluert i flere andre forskningsrapporter (for Norge se blant annet Bredal & Lidén, 2015; Bråten & Elgvin, 2014; Lidén mfl., 2015; Lidén & Bredal, 2017; Steen-Johnsen, Lidén & Aarset, 2011). Selv om dette arbeidet og disse tiltakene ikke retter seg spesifikt mot å forebygge eller begrense antall ekteskap i nær slekt, vil de likevel ha innvirkning på praksisen med ekteskap i nær slekt.

I dette kapitlet vil vi se på tiltak som spesifikt omhandler søskenbarn eller ekteskap i nær slekt, og vi vil redegjøre for de forebyggende tiltakene mot ekteskap i nær slekt som er identifisert i forskningslitteraturen. Det er i hovedsak to former for tiltak som er beskrevet i litteraturen: regulering av praksisen gjennom lovgivning, og genetisk veiledning.

Lovgivning

Lovgivning mot ekteskap i nær slekt kan deles i to kategorier. Den første er lovgivning som angir forbud mot bestemte former for konsangvine ekteskap og som gjelder for hele befolkningen i et land. Den andre er innvandringslovgivning som regulerer hvilke typer ekteskap som gir grunnlag for oppholdstillatelse.

Regulering gjennom ekteskapslovgivning

Bittles (2012, s. 38) gir i boken *Consanguinity in Context* en gjennomgang av litteraturen knyttet til konsangvine ekteskap. Boken tar blant annet for seg lovgivning globalt. Et fåtall land har imidlertid vedtatt spesifikke lover for å forby eller begrense konsangvine ekteskap. Disse landene er USA (kun på delstatsnivå, ikke nasjonalt nivå), Kina, Taiwan, Sør-Korea, Nord-Korea og Filippinene. Denne lovgivningen kan ifølge Bittles anses å være i strid med den internasjonale menneskerettighetskonvensjonen som stadfester retten til å gifte seg og stifte familie.

Regulering gjennom innvandringslovgivning

Danmark

I litteraturen fra Danmark er det flere publikasjoner som omhandler endringer i innvandringslovgivningen og de effektene dette har hatt, med et særlig fokus på familiegjenforening. Danmark har etter innføringen av en ny lovgivning; «formod-

ningsregel mot tvangsekteskap» hatt en av Europas strengeste regler for familiegjenforening. Denne regelen omtales ofte som «fætter-kusine-regelen», og tar som utgangspunkt at ekteskap i slekt er inngått med tvang (se kapittel 1 for nærmere beskrivelse). Denne regelen vanskeliggjør familiegjenforening for par dersom de er i slekt. Dette var en lovgivning som ifølge Liversage & Rytter (2014a, 2015) hadde til hensikt å endre innvandringsmønstre og forhindre tvangsekteskap.

I en artikkel basert på intervjuer med dansker og deres innvandrede ektefeller gir Fernandez & Jensen (2014) en beskrivelse av de viktigste lovendringene knyttet til familiegjenforening og sammenligner videre hvordan lovgivningen virker inn på den gruppen lovgivningen er intendert for (dansker med pakistansk bakgrunn) og majoritetsdansker som gifter seg med ikke-europeiske statsborgere (ikke intendert gruppe). Forfatterne viser til at de nye kravene har redusert antall familiegjenforeninger som har funnet sted i Danmark. På samme tid peker de på at antallet transnasjonale ekteskap ikke nødvendigvis har gått ned da mange har tilpasset seg regelverket, blant annet ved å flytte til Sverige og oppnå familiegjenforening der.

Ifølge en undersøkelse fra 2009 (Schmidt, Liversage, Graversen, Jensen & Jacobsen, 2009, s. 17) av hvilke konsekvenser innstramming av reglene for familiegjenforening (særlig 24-årsregelen, tilknytningskravet og formodningsreglen om tvangsekteskap) i perioden 2002–2004 hadde for pardannelses-mønsteret blant etniske minoriteter i Danmark, kommer det frem at det er varierende kjennskap til regelverket blant de som skal gifte seg. Flere av personene som ble intervjuet i forbindelse med undersøkelsen hadde giftet seg med en fetter eller kusine og trodde at det var greit når de var over 24 år, men fikk avslag om familiegjenforening på grunn av slektskap. Rapporten viser at reglene har hatt en målbar effekt på antall familieetableringer, på antall utvandring og på alderen for inngåelse av ekteskap. Regelendringene ser imidlertid i liten grad ut til å ha hatt innvirkning på utdanningsnivå og yrkesdeltakelse blant unge med minoritetsbakgrunn.

For å forklare bakgrunnen for innføringen av dette regelverket går Liversage & Rytter (2014a, 2015) gjennom den historiske og politiske konteksten i Danmark hvor «formodningsregel om tvangsekteskap» tok form. Formodningsregelen er en bestemmelse som handler om hvilke ekteskap som danner grunnlag for familiegjenforening. Da disse reglene ble innført, skjedde det ifølge Rytter & Liversage (2014) som et resultat av en rekke debatter og bekymringer på 1990-tallet knyttet til generasjonskonflikter, kjønnsrelasjoner og ekteskapsproblemer i innvandrerfamilier. Diskusjonen rundt søskenbarnekteskap i Danmark har altså ikke hatt et medisinsk fokus, og debatten har i hovedsak vært knyttet til forestillingen om at transnasjonale konsangvine ekteskap i overveiende grad er et resultat av tvangsekteskap. Rytter & Liversage (2014) peker på to parallelle forklaringsmodeller som har vært fremtredende for å forklare og begrunne det strenge regelverket. På den ene siden har det eksistert en humanitær diskurs som presenterer de strenge innvandringsreglene som et middel for å beskytte minoritetsungdommer mot å bli giftet bort mot sin vilje til ektefeller fra foreldrenes

hjemland. På den andre siden har det eksistert en nasjonalistisk diskurs, hvor reglene begrunnes i et ønske om å begrense innreise og opphold for utlendinger, ikke minst fra land med en overveiende muslimsk befolkning. Selv om ønsket om en lov som kunne forhindre tvangsekteskap hadde eksistert lenge, var det terrorangrepene i USA 11. september 2001 som for alvor styrket målsetningen om å regulere innvandringen fra land utenfor Europa, og den nasjonalistiske diskursen har etter dette dominert debatten.

Liversage & Rytter (2014a, 2015) peker på hvordan det nye regelverket spesielt har rammet innvandrergupper fra land hvor transnasjonale ekteskap i den utvidede familien er utbredt, da det i praksis har vist seg vanskelig å overbevise danske myndigheter om at ekteskap mellom slektninger kan være basert på frivillighet. En kategorisering av disse ekteskapene som tvangsekteskap fører til at par som har giftet seg på tvers av landegrenser må finne seg i at staten definerer at deres ekteskap er basert på tvang, uavhengig av deres egen opplevelse av det samme ekteskapet.

For å belyse konsekvensene politikken får for hvordan og i hvilken grad disse parene har mulighet til å leve sitt familieliv, viser Liversage & Rytter (2014a, 2015) til tidligere feltarbeider blant pakistanske og tyrkiske migrantfamilier i Danmark og Sverige. En av casene som beskrives er Hamid og Aisha. Hamid er dansk statsborger, født av foreldre med pakistansk innvandrerbakgrunn og oppvokst i Danmark. Han blir i 2005 forlovet og samme år gift med sin pakistanske kusine Aisha, en forlovelse og ekteskap som har vært planlagt i mange år. Hamid, som kjente til «formodningsregelen», visste at det ikke ville være mulig for ham og Aisha å umiddelbart bosette seg i Danmark, og han kjøpte derfor en leilighet i Malmø. I desember 2006 søker Hamid om å få bosette seg i Danmark sammen med sin kone Aisha. I påvente av vedtaket fra danske myndigheter får han jobb i Danmark og begynner å dagpendle mellom Sverige og Danmark. Etter flere måneders ventetid kommer avslaget med henvisning til formodningsregelen. Etter ytterlige to år får Hamid svensk statsborgerskap. Bestemmelsen om fri mobilitet mellom de nordiske landene gjør at Hamid med sitt svenske statsborgerskap kan flytte til Danmark sammen med sin kone Aisha og starte et liv sammen i Danmark med svensk statsborgerskap. Denne måten å organisere familielivet på har Rytter (2012) kalt «den svenske modellen».

Den «svenske modellen» går altså ut på at en dansk statsborger flytter til Sverige for å kunne få familiegjenforening med sin utenlandske ektefelle. For å gjøre flyttingen offisiell må den danske statsborgeren registrere seg i det svenske folkeregisteret. Rytter viser hvordan de som berøres tilpasser seg den danske lovgivningen ved å leve et familieliv på grensen mellom Danmark og Sverige, og at dette har konsekvenser for deres legale status og opplevelse av tilhørighet til Danmark. Basert på tall fra svenske migrasjonsmyndigheter i 2006 antas det at mellom 2000–3000 dansker har flyttet til Sverige etter 2002 for å oppnå familiegjenforening (Rytter, 2012).

Reglene om familiegjenforening har ifølge Liversage & Rytter (2014a, 2015) i stor grad blitt et politisk verktøy for å begrense innvandring til Danmark fra land utenfor Norden og EU. En konsekvens av lovendringen som trekkes frem er at dansker med innvandrerbakgrunn fastholdes i en posisjon som «ikke helt riktige dansker», og dermed undergraves deres opplevelse av tilhørighet og medborgerskap. Resultatene av denne lovgivningen kommer også tydelig fram i statistikk fra Danmark. Statistikken viser at det tidligere har vært vanlig for tyrkiske og pakistanske innvandrere og deres etterkommere i Danmark å gifte seg med et medlem av den utvidede familien i opprinnelseslandet. Etter innføringen av «formodningsregel om tvangsekteskap» har dette antallet blitt betraktelig redusert, ifølge Liversage og Rytter.

Nederland

I artikkelen *Legal «ban» on transnational cousin-marriages: citizen debate in the Netherlands* beskriver de Koning med kollegar (2014) bakgrunnen for at Nederland i 2015 vedtok en lov som tar sikte på å forby transnasjonale ekteskap i nær slekt. I den nye lovgivningen som har fått navnet «The Combating Forced Marriage Act»³³, sidestilles ifølge de Koning og kollegaer søskenbarnektenskap med tvangsekteskap. På nettsidene til den nederlandske regjeringen begrunnes den nye lovgivningen som ble innført i desember 2015 med at hensikten er å forhindre tvangsekteskap og å være en hjelp for ofre for slike ekteskap.³⁴ Ifølge denne lovgivningen er den nedre aldersgrensen for å inngå ekteskap 18 år. Lovgivningen har ikke lagt opp til et forbud mot ekteskap i nær slekt, og ekteskap mellom søskenbarn så vel som mellom tante/onkel og nevø/niese er lovlig så lenge begge parter erklærer under ed at de inngår i ekteskapet av egen fri vilje. Å tvinge noen til å gifte seg er en forbrytelse som kan straffes med inntil to års fengsel. Dette gjelder selv om ekteskapet er inngått i et annet land. Loven anerkjenner at ikke alle arrangerte ekteskap er inngått under tvang, men uttrykker samtidig at det er en uheldig praksis.

Bakgrunnen for den nye lovgivningen er ifølge de Koning og kollegaer (2014) den pågående debatten i Nederland om migrasjon, statsborgerskap og transnasjonalisme. Diskusjoner rundt ekteskap i nær slekt har pågått i Nederland over en lengre periode. I begynnelsen var denne debatten i stor grad knyttet til de medisinske konsekvensene av slike ekteskap, noe som dominerte debatten helt frem til så sent som 2008. I 2009 skjedde det et skifte i debatten rundt søskenbarnektenskap. Debatten gikk fra å ha et medisinsk fokus til å fokusere på utfordringer knyttet til migrasjon og integrering av minoriteter. Denne endringen var i tråd med et nasjonalt fokus på «nederlandske verdier» og ideen om en homogen nasjonal kultur. I 2009 ble det fremsatt et forslag fra en statssekretær i den nederlandske regjeringen om å forby ekteskap mellom søskenbarn. Begrunnelsen var et ønske om å forhindre tvangsekteskap av såkalte «import-bruder» som kom til Nederland

³³ Book 1 Law of Persons and Family Law, Article 1:41 Familial relationship as an impediment to marriage. Hentet fra <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodebook01.htm>

³⁴ <https://www.government.nl/topics/forced-marriage/tackling-forced-marriage>

for å gifte seg med menn med marokkansk og tyrkisk bakgrunn. Ved å sidestille søskenbarneekteskap med tvangsekteskap kunne regjeringen hevde at dette var et tiltak som tok sikte på å forhindre tvangsekteskap.

Søskenbarneekteskap beskrives i den nederlandske lovgivningen som en høyrisikofaktor for tvangsekteskap, og tvangsekteskap defineres videre som en «Harmful Traditional Practice». Lovendringen som har funnet sted i Nederland legger ikke opp til et faktisk forbud mot søskenbarneekteskap, men før et ekteskap inngås må begge parter sverge for en dommerfullmektig på at de frivillig går inn i ekteskapet for at et slikt ekteskap skal kunne fullføres.³⁵ Denne lovendringen har i hovedsak blitt møtt av to motargumenter. Det første motargumentet mot et slikt forbud har vært av administrativ karakter, og det har blitt hevdet at et slikt forbud ikke vil virke og at det kun vil føre til ekstra byråkrati. Det andre motargumentet som det er viktig å ta med seg er de negative konsekvensene dette vil kunne ha for individer som befinner seg i et tvangsekteskap. Dersom noen har signert på at de har giftet seg av egen fri vilje vil det på et senere tidspunkt bli svært problematisk å definere ekteskapet som et tvangsekteskap (de Koning mfl., 2014). Det kan være verdt å merke seg at artikkelen er skrevet året før lovgivningen trådte i kraft, og den gir derfor ingen beskrivelse av de faktiske konsekvensene og de betydningene loven har hatt i praksis.

Norge

Som vi var inne på i kapittel 1 eksisterer det i dag i Norge ingen juridiske hindringer for ekteskap mellom søskenbarn eller fjernere slektninger. I ekteskapsloven³⁶ § 3 som omhandler *forbud mot ekteskap mellom nære slektninger* heter det at ekteskap ikke kan inngås mellom slektninger i rett opp- eller nedstigende linje eller mellom søsken. Det presiseres imidlertid under «Vilkår for ekteskap» på regjeringen.no

...at det er viktig å være oppmerksom på at dersom foreldrene er i slekt er det høyere risiko for å få barn med sykdom og medfødte misdannelser, dødfødsel, spedbarnsdød og forkortet levealder dersom foreldre er i slekt.

Forslag om å innføre forbud mot søskenbarneekteskap ble diskutert både i forbindelse med ny utlendingslov og da med utgangspunkt i bekymring for tvang og press ved inngåelse av transnasjonale søskenbarneekteskap. Utvalget som behandlet loven pekte på prinsippet om ikke-diskriminering og anså

³⁵ «Declaration on oath if relations wish to marry. In the Netherlands, full cousins can get married and an aunt/uncle can marry their niece/nephew, but only if both partners declare on oath that they are marrying of their own free will. The same condition applies to same-sex partners, for example two male cousins or an uncle and nephew who wish to marry». Hentet fra <https://www.government.nl/topics/forced-marriage/tackling-forced-marriage>

³⁶ Ekteskapsloven (1993). Lov om ekteskap (LOV-1991-07-04-47). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1991-07-04-47?q=ekteskapsloven>

... at det ikke er ønskelig å fastsette begrensninger i adgangen til opphold for søskenbarn som er gift med en referanseperson i riket så lenge ekteskap mellom søskenbarn er tillatt i norsk ekteskapslovgivning (NOU 2004:20 Ny utlendingslov, s. 249).

At partene er i slekt, er imidlertid blant indikatorene på tvang/ufrivillighet i UDIs behandling av søknader om familieinnvandring (jf. RS 2013-010) og kan gå inn i vurdering av om søknaden skal avslås etter utlendingslovens § 51 annet ledd annet alternativ. Paragraf 51 annet ledd inneholder to alternativ. *Første alternativ* gir UDI anledning til å avslå søknaden om familieinnvandring fordi referansepersonen ikke samtykker til at søker skal komme til Norge. Ifølge *annet alternativ* kan oppholdstillatelse nektes dersom det er sannsynlig at ekteskapet er inngått mot en av partenes vilje, uten at dette er formidlet eksplisitt av dem. Rundskrivet RS 2013-1010 inneholder en liste over momenter som kan være indikatorer på tvang/ufrivillighet, og blant dem er at partene er i slekt.

Rapporten *Tiltak mot tvangsekteskap i utlendingsverket* (Lidén mfl., 2015, s. 145) evaluerer tiltak mot tvangsekteskap i utlendingsregelverket, herunder utlendingslovens § 51 annet ledd (*avslagshjemmelen*) som skal sikre at det ikke innvilges tillatelse på grunnlag av tvangsekteskap. Rapporten finner at hjemmelen brukes, men i relativt få saker. Totalt i perioden 2010–2014 ble 38 søknader om familie-gjenforening avslått med grunnlag i *annet alternativ*, det vil altså si saker hvor det anslås å være sannsynlig at ekteskapet er inngått mot en av partenes vilje, selv om partene ikke har oppgitt dette. Ni av disse sakene er inkludert i utvalget som gjennomgås i rapporten. I flertallet av disse ni sakene er vedtakene basert på mellom seks og ti ulike momenter fra indikatorlisten. Det at partene var i slekt, i tillegg til at de ikke reelt kunne si nei til giftermålet, ikke var forberedt på at bryllupet skulle finne sted, ikke var delaktig i arrangementet samt viste liten interesse og kunnskap om den andre parten var de momentene som oftest ble trukket frem.

Basert på gjennomganger av saker hvor § 51 annet ledd annet alternativ har blitt vurdert skriver forskerne:

Gjennomgangen av saker viser stor kompleksitet i livssituasjoner og saksforhold. Bruken av vilkåret er utfordrende, fordi det foreligger begrenset og ofte motstridende informasjon og interesser i saken. Å vurdere sannsynlighetsovervekt er i de fleste sakene en vanskelig oppgave. Når det ikke foreligger konkret informasjon om at ekteskapet ble inngått ufrivillig fra referanseperson eller søker, vil skjønnet bygge på «objektive kriterier» ut fra kjennetegn ved giftermålet, relasjon og kontakten i ettertid. Vi mener det er potensiale for å styrke informasjonsgrunnlaget gjennom intervjuordningene (Lidén mfl., 2015, s. 11–12).

Forskerne poengterer videre at da evalueringen ble utført var det begrenset med erfaringer med å utforme vedtak etter de nye retningslinjene og at den endelige standard ikke var funnet for begrunnelse av avslag. Videre drøfter de to utfordringer ved bruken av *avslagshjemmelens annet alternativ*. Den første handler

om at dette er skjønnsmessige vurderinger som kan medføre forskjellsbehandlinger. Den andre utfordringen er at man her baserer seg på at saksbehandlers «eksterne» vurdering er mer objektiv og gyldig enn personens egen oppfatning av om det her foreligger tvang/ufrivillighet. Forskerne argumenterer for at

... det er klokt å holde fast i den grunnholdning, at ufrivillige ekteskap defineres med utgangspunkt i den enkeltes vilje, og være forsiktige med vurderinger som i stor grad baserer seg på indikatorer som kan henføres til et tradisjonelt arrangert ekteskap (Lidén mfl., 2015, s. 15)

Det er også verdt å merke seg at forskerne diskuterer utfordringen som ligger i det å bruke utlendingsloven som et verktøy for å bekjempe tvangsekteskap. De peker på at det ligger en spenning i lovverket, og spør i hvilken grad det er et selvstendig formål i seg selv å hindre at tvangsekteskap danner grunnlag for familieinnvandring. Videre stiller de spørsmål ved hvilket av disse hensyn som kommer først i tilfeller der formålene (forhindre tvangsekteskap og begrense familieinnvandring) kommer i konflikt (Lidén mfl., 2015, s. 28).

Et genetisk perspektiv

Selv om denne rapporten ikke omfatter forskningen på den medisinske risikoen ved at personer som er i nær slekt får barn, har vi likevel valgt å inkludere genetisk veiledning i diskusjonen om tiltak, samt kommentere kort hva litteraturen sier om den medisinske risikoen. Forskningen og diskusjonen rundt dette temaet utgjør en del av konteksten, og når litteraturen skriver om genetisk risiko og veiledning så skriver de også om hvordan denne diskusjonen virker inn på holdninger til og praktisering av konsangvine ekteskap. Videre finner vi også at dette ikke alltid er klart adskilte felt i litteraturen.

Genetisk veiledning er ikke et tiltak som har som formål å forhindre ekteskap i nær slekt eller tvangsekteskap, men veiledningen og spredning av informasjon om den genetiske risikoen vil kunne tenkes å virke inn på holdninger til det å gifte seg med en i nær slekt, og er grunnen til at vi har valgt å ta det med i dette kapitlet.

Genetisk veiledning retter seg først og fremst mot å forhindre dødfødsel og misdannelser hos barn på grunn av arvelige sykdommer, samt veiledning og hjelp til foreldre som har barn med funksjonsnedsettelse. Fenomenet «ekteskap i nær slekt» sees her i et helseperspektiv.

Medisinske konsekvenser av ekteskap i nær slekt

Folkehelseinstituttets rapport om inngifte (deres begrep) i Norge som ble publisert i 2007, inneholder en analyse av hvilke medisinske konsekvenser inngifte har for barn av foreldre i nær slekt. Ifølge denne studien er det en økt forekomst av dødfødsel, medfødte misdannelser og spedbarnsdød, samt en lavere gjennomsnittlig fødselsvekt blant barn hvor foreldrene er søskenbarn (Surén mfl., 2007). Dette er funn som sammenfaller med funnene som ble presentert i Stoltenberg

(1998) sin doktoravhandling. Folkehelseinstituttets rapport om inngifte i Norge og Stoltenberg sin doktoravhandling er sentrale i en norsk sammenheng ettersom de var med på å sette i gang en debatt om inngifte i Norge.

Ifølge forskerne fra Folkehelseinstituttet (Surén mfl., 2007), er risikoen for dødfødsel 63 % høyere for barn hvor foreldrene er søskenbarn enn for barn av ubeslektede foreldre. Når det gjelder risikoen for spedbarnsdød, har barn hvor foreldrene er søskenbarn 2,43 ganger så stor sannsynlighet for å dø i første leveår, sammenlignet med barn hvor foreldrene ikke er i slekt. Slektskap mellom foreldre medfører som nevnt også en økt risiko for medfødte misdannelser, og hos barn hvor foreldrene er søskenbarn er denne risikoen fordoblet. For barn av foreldre som ikke er i slekt er det gjerne referert til at det er 2–3 % sjanse for medfødte misdannelser. Selv om barn hvor foreldre er søskenbarn har en fordoblet risiko for medfødte misdannelser er det likevel verdt å merke seg at den er på 4–6 %, noe som fortsatt utgjør en relativt lav risiko. Som Shaw & Raz (2015a) påpeker er det viktig å også ha med seg hva utgangsrisikoen for barn av foreldre som ikke er i slekt er når man vurderer den medisinske risikoen knyttet til ekteskap i nær slekt.

I 2014 publiserte Folkehelseinstituttet en oppfølgingsrapport (Kinge mfl., 2014), som i stor grad bekrefter funnene fra 2007-rapporten (Surén mfl., 2007). For befolkningen som helhet, og for personer med norsk opprinnelse, betyr inngifte lite for folkehelsen, ettersom det totalt sett er lite utbredt. Inngifte er imidlertid ifølge denne rapporten sannsynligvis en viktig årsak til dødelighet og sykkelighet i de minoritetsgruppene der inngifte er vanlig, og betydningen for folkehelsen er større jo høyere inngifteandelene er. Forskerne fra Folkehelseinstituttet peker også på at inngifte sannsynligvis er en betydelig årsak til sykdom og dødelighet på verdensbasis, og påpeker også at kunnskapsnivået om sammenhengen mellom inngifte og medisinsk risiko er begrenset.

I en studie utført blant innvandrere fra Pakistan og Kashmir i Birmingham, Storbritannia bekrefter Ali, McLean & Rehman (2012) at til tross for at det er bevissthet rundt dødfødsler og genetiske tilstander, er kunnskapen om korrelasjonen mellom ekteskap i nær slekt og medisinsk risiko begrenset. Alle deltagerne i denne studien hadde erfaringer med dødfødsler, enten gjennom egne erfaringer eller via familie og venner. Forskerne fant at bevisstheten rundt problemstillingen var størst blant de som var født og utdannet i Storbritannia. Debatten knyttet til konsangvine ekteskap var jevnlig i media, og dette var også noe som ofte ble diskutert innad i familien. Noen rapporterte at de hadde avslått ekteskap med en fetter eller kusine basert på kunnskap om den økte helserisikoen assosiert med søskenbarneekteskap. Til tross for dette var de fleste motvillige til å akseptere sammenhengen mellom søskenbarneekteskap og fødselsrelaterte forhold, og mange så på debatten rundt dette som et uttrykk for at majoritetsbefolkningen var imot arrangerte ekteskap og at debatten bunnet i et ønske om å begrense den muslimske befolkningen (Ali, McLean & Rehman, 2012).

Flere av bidragene i denne gjennomgangen trekker frem at manglende kunnskaper knyttet til genetikk er utbredt. Basert på en studie blant britiskpakistanere ved en

medisinsk genetisk klinikk i Storbritannia beskriver Shaw & Hurst (2008) hvordan forståelser knyttet til arv og genetisk risiko påvirkes av utdanning, kultur og etnisk bakgrunn. Flere av deltagerne i studien uttrykte en skepsis til sammenhengen mellom ekteskap i nær slekt og misdannelsene hos barna. Dette ble begrunnet i at det var mange i det pakistanske miljøet som var gift med søskenbarn og som ikke hadde barn med medisinske problemer. De påpekte også at det var mange britiske par som ikke gifter seg med søskenbarn som også opplevde å få barn med medisinske utfordringer. I litteraturen finner vi flere eksempler på at alternative forklaringsmodeller anvendes for å gi mening til situasjonen (Ali mfl., 2012; Shaw & Hurst, 2008; Storms & Bartels, 2015), miljøbaserte forklaringer og ikke minst religiøse forklaringsmodeller basert på at dette var Guds/Allahs vilje og at alt var forutbestemt.

Genetisk risiko og veiledning

Det finnes en rekke ulike definisjoner av genetisk veiledning, og vi velger her å forholde oss til definisjonen som brukes av norske helsemyndigheter:

Genetisk veiledning er en kommunikasjonsprosess som tar for seg menneskelige problemer forbundet med forekomsten, eller risiko for forekomst, av arvelige sykdommer i en familie. Denne prosessen omfatter at en eller flere spesielt utdannede personer prøver å hjelpe individet og / eller familien med å forstå de medisinske fakta, forstå hvordan arvelige faktorer bidrar til forekomst av sykdommen, forstå de valgmuligheter som finnes, velge de handlemåtene som synes mest adekvate i lys av den enkeltes ståsted og å tilpasse seg sykdommen som nedarves i familien (NOU 1999:20, Å vite eller ikke vite, s. 28).

Hensikten med genetisk veiledning er således ikke å eliminere arvelige sykdommer og tilstander, men snarere «å sette familien og den enkelte i stand til å forstå sine helseproblemer, slik at de kan fatte beslutninger på et best mulig informert grunnlag» (NOU 1999:20, s. 28).

Flere av de sentrale forskerne og forskningsmiljøene i Norge og Storbritannia har, som tidligere nevnt, hatt fokus på de genetiske og medisinske aspektene knyttet til ekteskap i nær slekt. I en norsk sammenheng er det særlig verdt å merke seg arbeidene til Torunn Arntsen Sajjad som basert på etnografiske studier knyttet til to avdelinger for medisinsk genetikk i Oslo i perioden 2005–2006 har undersøkt i hvilken grad norsk-pakistanske familier får tilgang til genetisk kunnskap gjennom genetisk veiledning, hvordan den nye kunnskapen oppfattes og håndteres og hvordan kommunikasjonen med helsepersonellet fungerer gitt ulikhetene i de sosiale og kulturelle livsverdenene. En av problemstillingene Sajjad (2011a) trekker frem er knyttet til forståelser av slektskap og ekteskap. Avhandlingen beskriver ulike former for slektskapsdannelse og overføringer av egenskaper, og hvordan de norsk-pakistanske familienes forståelse og begrepsbruk ofte er forskjellige fra den som benyttes i den genetiske veiledningen. Dette kan føre til at legene får feilinformasjon, samt at informasjonen som gis ikke forstås av

pasientene. Flere andre studier peker også på at slektskapsforståelsen i de ulike grupperingene påvirker forståelsen av genetisk arv. De som mottar genetisk veiledning er gjerne henvist på bakgrunn av kjente eller antatte genetiske tilstander knyttet til personen selv, svangerskapet, eldre barn eller slektninger. Formålet med genetisk veiledning er å formidle informasjon som vil gi disse individene tilstrekkelig kunnskap til å ta en informert avgjørelse knyttet til familieplanlegging. Det pekes på at et viktig premiss for at denne veiledningen skal lykkes er at det er samsvar mellom informasjonen som gis og pasientens egne forståelser av årsaker, arv og genetisk risiko (Shaw & Hurst, 2008). Økt kunnskap om variasjoner i ekteskapsmønstre vil kunne bidra inn i den genetiske veiledningen og sikre mer treffsikre intervensjoner som vil være mer effektive og mer akseptert i det pakistanske miljøet. Mer nyansert kunnskap vil også være positivt for debatten (Small mfl., 2017).

Som Sajjad (2011a) påpeker, skal kommunikasjonsprosessen vektlegges i veiledningen. Flere studier diskuterer i hvilken grad veiledningen er tilpasset målgruppen. Darr og kollegar (2013) viser til to ulike strategier for å nå ut med informasjon om genetisk risiko. Den første strategien fokuserer på hele risikogruppen og har som mål å redusere misdannelser gjennom å forhindre ekteskap mellom nære slektninger, ved å øke bevisstheten rundt genetiske risikoer som er assosiert med slike ekteskap. Denne strategien har blant annet blitt prøvd ut i Midtøsten og Storbritannia, og det var ingen målbare endringer i partnervalg basert på denne intervensjonen. Imidlertid ble det funnet at denne strategien hadde ført til en negativ reaksjon fra lokalsamfunnet. Den andre strategien, som også er den som anbefales av Verdens Helseorganisasjon (WHO), er en familie-sentrert strategi. Fokuset her er på å identifisere familier som har en økt risiko og tilby dem genetisk veiledning og eventuelt genetisk testing. Det vises videre til en studie utført i Pakistan hvor denne strategien har vist seg å være akseptert av samfunnet samt indikasjoner på at denne er effektiv. Dette samsvarer med praksisen i Norge hvor generell genetisk veiledning gis til personer med en genetisk diagnose eller ved antatt økt risiko for en arvelig sykdom (Sajjad, 2011a).

Shaw (2009) beskriver hvordan diskursen rundt den genetiske risikoen knyttet til søskenbarnekteskap kan få personlige og følelsesmessige implikasjoner for de som ønsker å gifte seg med en i nær slekt, eller allerede har inngått et slikt ekteskap. For å belyse dette, har vi her valgt å gjengi et eksempel fra Shaws egne arbeider hvor hun beskriver en forespørsel hun mottok fra en muslimsk britiskindisk kvinne, Khadija. Bakgrunnen for forespørselen var at hun hadde en datter som hadde møtt en fetter i India som hun hadde forelsket seg i, og som hun nå ønsket å gifte seg med. Basert på kunnskap om at ekteskap i nær slekt kunne innebære en genetisk risiko, motsatte hennes far seg dette ekteskapet. Khadija ønsket å støtte dette ekteskapet, men var usikker på hvor stor den genetiske risikoen faktisk var. Hun ønsket nå å få mer informasjon slik at hun kunne løse en familiekonflikt som truet med å ødelegge forholdet mellom både mor, far og datter. Shaw fortalte Khadija at forskning i Storbritannia viser at dødsfall og alvorlige sykdommer opptrer oftere blant barn som er født av pakistanske foreldre i nær

slekt enn i familier som ikke har en historie med konsangvine ekteskap. Økningen i risikoen for genetiske sykdommer er opptil tre ganger så stor hvor konsangvine ekteskap er en familietradisjon. Dette er tall som høres svært høyt ut, men i denne sammenhengen er det viktig å være klar over at alle foreldrepar har en risiko på 2–3 % for å føde et barn med genetiske sykdommer. For nært beslektede foreldre øker dermed risikoen til 4–6 %. Hvorvidt dette er en risiko man ønsker å ta avhenger av flere faktorer, hvor den genetiske risikoen kun er en av flere faktorer. Shaw rådet derfor Khadija om å be om henvisning til en genetisk veileder for å finne ut i hvilken grad det i dette spesifikke tilfelle var snakk om en forhøyet genetisk risiko. En genetisk veileder vil tegne opp et familie-tre og stille spørsmål knyttet til kjente sykdommer i familien og i hvilken grad konsangvine ekteskap har funnet sted i tidligere generasjoner. Svært ofte vil det også bli foretatt en blodprøve for å avdekke om kvinnen er bærer av thalassemia, en alvorlig medisinsk tilstand som krever tett oppfølging og behandling. Basert på en mer nøyaktig evaluering av den faktiske genetiske risikoen ville de være bedre stilt til å ta en avgjørelse på hvorvidt de ønsket å gå videre med ekteskapet. Khadija fortalte senere at den genetiske veiledningen hadde vært betryggende, det var ikke avdekket noen genetiske forhold i familien som tilsa en forhøyet risiko, og forberedelsene til ekteskapet kunne fortsette.

I kapittel 5 diskuterte vi utbredelsen av transnasjonale ekteskap innenfor rammen av risikohåndtering. Storms & Bartels (2015) påpeker basert på deres studie av marokkanere og tyrkere i Nederland, at den medisinske risikoen forbundet med ekteskap i nær slekt ofte ansees som kun en av mange risikoer i livet. Selv om alle deltagerne i denne studien var klar over at ekteskap i nær slekt kunne innebære en økt risiko for misdannelser hos barn, var det ikke gitt at denne risikoen ble gitt prioritet i deres diskurs og praksis. For å sette dette inn i en kontekst, viser forfatterne til et eksempel med en enslig nederlandsk-marokkansk kvinne i trettiårene som er avhengig av familien sin. Selv om hun på bakgrunn av en økt medisinsk risiko kan avslå et ekteskap, vil hun kanskje likevel akseptere et ekteskap med en fetter fordi risikoen ved å forbli ugift anses som en større risiko, gitt hennes alder.

Stigmatisering

I de senere år har medieoppmerksomhet og offentlige debatter rundt søskenbarne-ekteskap i stor grad handlet om de genetiske risikoene og den antatte ufrivilligheten som ligger til grunn for søskenbarneekteskap blant den muslimske innvandringsbefolkningen. Flere forfattere har påpekt at dette kan bidra til stigmatisering av par som lever i konsangvine ekteskap og av deler av innvandringsbefolkningen mer generelt på bakgrunn av ekteskapsmønstre (Sajjad, 2011b; Shaw & Raz, 2015a).

I sine senere publikasjoner har Shaw hatt et særskilt fokus på genetisk risiko og helse. Mange av disse publikasjonene baserer seg på feltarbeid blant britisk-pakistanske familier ved en klinikk for medisinsk genetikk i Oxford. Disse publikasjonene tar for seg genetisk risiko fra et samfunnsvitenskapelig ståsted, og et viktig

premiss er at risikoforståelser er sosialt og kulturelt skapt. Ifølge Shaw (2009) er den medisinske diskursen om konsangvine ekteskap fokusert på slike ekteskapsmønster som grunnleggende problematiske, og den tilslører på denne måten det faktum at risiko alltid forstås og oppleves i en sosial og kulturell kontekst. Dette sammenfaller med funnene til (Sajjad, 2011a, 2011b), som hevder at det å knytte det å ha et sykt barn til søskenbarneekteskap og andre former for slektsbaserte ekteskap bidrar til en generell stigmatisering av denne ekteskapstradisjonen så vel som en nasjonal og transnasjonal stigmatisering av pakistanske familier som har barn med funksjonshemninger. Sajjad er kritisk til det hun oppfatter som en sammenblanding mellom arbeid mot tvangsekteskap, innvandringslovgivning, og helseaspektet, og hun argumenterer for at det her er behov for et perspektivskifte.

Det handler også om hvordan helsemyndighetene, helsepolitikere, ansvarlige for utdanningene og helseinstitusjonsledere på et makronivå kan bidra til å styre debatten over i et annet spor der ikke lenger ekteskapspraksisen er det sentrale, men de må yte best mulig kunnskapsmessig tilgjengelige helsetjenester til risikofamilier (Sajjad, 2011b).

Shaw & Hurst (2008) problematiserer også hvordan den negative fremstillingen av søskenbarneekteskap i media og den offentlige debatten kan være til hinder for at personer i risikogruppen benytter seg av genetisk veiledning. Flere av deltagerne i studien hadde valgt å utsette besøkene til den genetiske klinikken fordi de fryktet at de ville bli anklaget for at årsaken til problemene de opplevde var deres eget søskenbarneekteskap. En annen konsekvens av stigma knyttet til det å ha et barn med funksjonshemming er ifølge Ali og kollegaer (2012) at familier underkommuniserer og normaliserer genetiske tilstander og genetisk historie. Et slikt stigma kan også gjøre det vanskeligere for familiemedlemmer å finne en fremtidig ekteskapspartner.

Som Hamamy & Alwan (2016) påpeker, bør debatten knyttet til ekteskap i nær slekt balansere de potensielt beskyttende effektene av slike ekteskap med de medisinske konsekvensene for barn som fødes av foreldre som er i nær slekt. I en del studier blir det pekt på at konsangvine ekteskap kan ha positive effekter på kvinner og deres familier (Small mfl., 2017). Ifølge disse studiene kan potensielle konsekvenser av konsangvinitet, som stabilitet i familien, opprettholdelse av inntekt og eiendom, være relevante i en vurdering av helsemessige fordeler, men slike aspekter har vært fraværende i debatten og i helseforskningen på konsangvinitet.

På *The Geneva International Consanguinity Workshop* i 2010 ble det konkludert med at det er behov for at antatte sosiale fordeler ved konsangvine ekteskap undersøkes gjennom evidensbasert samfunnsvitenskapelig forskning (Hamamy mfl., 2011, s. 862). Et par av artiklene som er basert på *Born in Bradford*-studien trekker frem sosiale, økonomiske og helsemessige fordeler ved konsangvine ekteskap, og argumenterer for at dette må tas med i debatten om helserisikoene for barn født av foreldre som er i nær slekt. I *Born in Bradford*-undersøkelsen finner de at kvinner som lever i konsangvine ekteskap er i en mer sosialt og økonomisk

vanskeligstilt posisjon (lavere arbeidsdeltakelse, lavere utdanningsnivå) sammenliknet med de som lever i ikke-konsangvine ekteskap. Samtidig finner de at deres sosiale, økonomiske og helsemessige omstendigheter var lik med eller bedre enn de som levde i ikke-konsangvine ekteskap (målt ut i indikatorer som fra f.eks. økonomisk situasjon, varme i ekteskapet, skilsmisserate, røyking under svangerskapet) (Bhopal mfl., 2014; Hamamy & Alwan, 2016).

Oppsummering

Dette kapitlet tar for seg de forebyggende tiltakene mot ekteskap i nær slekt som er identifisert i litteraturen. Det er i hovedsak to former for eksterne intervensjoner som trekkes frem i litteraturen; lovgiving og genetisk veiledning.

Når det gjelder lovgivningen finner vi at det først og fremst er via innvandringslovgivning at praksisen reguleres. Vi har valgt å særlig fokusere på Danmark og Nederland som er de to landene i Europa som har innført lovgivning som i utstrakt grad har endret innvandringsmønstret. Eksemplet fra Danmark viser også hvordan endringer i lovgivning kan få ikke-intenderte konsekvenser eksemplifisert ved «den svenske modellen» hvor danske statsborgere flytter til Sverige for å kunne få familiegjenforening med sin utenlandskfødte ektefelle.

Selv om denne rapporten ikke omfatter den medisinske litteraturen på dette feltet har vi i dette kapitlet likevel valgt å se på hvordan den medisinske diskursen og genetisk veiledning påvirker holdninger og praksis knyttet til ekteskap i nær slekt. I Norge var det også funn knyttet til den medisinske risikoen som satte i gang en debatt om søskenbarneekteskap. Flere studier viser at til tross for at det er bevissthet rundt de mulige medisinske konsekvensene av ekteskap i nær slekt, er kunnskapsnivået begrenset, samt at misoppfattelser knyttet til genetikk er utbredt. Litteraturen peker også på at det at den offentlige debatten rundt søskenbarneekteskap i stor grad har handlet om de genetiske risikoene, har vært medvirkende til en stigmatisering av par som lever i konsangvine ekteskap. I litteraturen pekes det derfor på at debatten knyttet til ekteskap i nær slekt bør balansere de mulige medisinske konsekvensene opp mot de potensielle beskyttende effektene ekteskap i nær slekt kan representere.

9 Avslutning

I denne rapporten har vi gjennomgått og presentert norsk, skandinavisk og europeisk forskning på ekteskap i nær slekt. Vi har hatt et særskilt fokus på fenomenet i lys av retten til å bestemme over eget liv.

Vi vil her trekke frem overordnede momenter fra gjennomgangen av litteraturen. Deretter vil vi peke på forskningsområder som bør styrkes med videre studier, basert på publikasjonenes egne anbefalinger for videre forskning så vel som kunnskapshull identifisert gjennom litteratursøk og kunnskapsgjennomgang.

Transnasjonal praksis med komplekse motivasjoner

Litteraturen beskriver i all hovedsak ekteskap i nær slekt som en transnasjonal praksis som innebærer ekteskap mellom personer som har migrert til Europa og deres etterkommere og personer i opprinnelseslandene. Det legges gjennomgående vekt på at dette ikke innebærer en uendret fortsettelse av en «hjemlandspraksis», men at den må forstås i lys av en migrasjons- og integreringskontekst.

Et gjennomgående trekk ved studiene er at de gir ett sammensatt bilde av motivasjoner for praksisen med ekteskap i nær slekt. Ekteskapspraksisen er ikke determinert av kulturelle regler eller preferanser, men må forstås i lys av et videre politisk, økonomisk og sosialt rammeverk.

Forskningslitteraturen peker også på at når andelen transnasjonale ekteskap går ned ser også andelen ekteskap i nær slekt ut til å gå ned.

Nedadgående trend i Norge

Vi har vært opptatt av å undersøke hvilken kunnskap publikasjonene gir om eventuelle endringsprosesser. Her har vi sett på om endringsprosesser tilskrives indre faktorer, som endringer i syn på ekteskap og unges rett til å bestemme over eget liv (*interne dynamikker*), eller ytre faktorer, som for eksempel tiltak satt inn av myndighetene (*eksterne intervensjoner*). Når det gjelder Norge, er det overordnede bildet som presenteres i litteraturen at andelen ekteskap i nær slekt er klart nedadgående. Denne endringen tilskrives i all hovedsak interne dynamikker i minoritetsbefolkningen. Den nedadgående trenden i Norge må sees i sammenheng med endringer i ekteskapsmønstre og familiepraksiser i minoritetsbefolkningen generelt, og særlig med aspekter som økt alder ved ekteskapsinngåelse, synkende andel transnasjonale ekteskap og økt utdanningsnivå. Det at denne endringen finner sted uten eksterne intervensjoner som eksplisitt omhandler ekteskap i nær slekt blir lagt merke til og kommentert i internasjonale studier.

Her mener vi at det faktum at Norge har en nedadgående trend uten at det er satt inn tiltak som eksplisitt omhandler ekteskap i nær slekt, er viktig å ta med i betraktningen i videre politikktutforming.

Ekteskap i nær slekt, tvangsekteskap og innvandringsregulering

I innledningskapitlet beskrev vi hvordan fenomenet *ekteskap i nær slekt* er knyttet til flere ulike, delvis overlappende felt – tvangsekteskapsfeltet, helsefeltet og innvandringsfeltet – med ulike vektlegginger og forståelser av hva som problemet med «ekteskap i nær slekt» (jf. Carol Bacchis «hva-er-problemet?»-tilnærming). Disse noe ulike problemforståelsene er også med på å forme hvilke tiltak som oppfattes som hensiktsmessige. Hvilke tiltak som eventuelt igangsettes bygger på en forståelse av hva som utgjør «problemet» som skal løses. Flere av forskningsbidragene peker på det problematiske i at tiltak settes inn på ett felt for å løse problemer på et annet.

Diskusjonen om de ulike feltene ekteskap i nær slekt inngår i og de ulike problemforståelsene og løsningene, henger nært sammen med diskusjoner som pågår innen tvangsekteskapsfeltet. Når det gjelder forholdet mellom tiltak mot tvangsekteskap og innvandringspolitiske interesser, har blant andre Bredal (2005, 2011) og Siim & Skjeie (2008) rettet et kritisk blikk på myndighetenes bruk av tvangsekteskapsproblematikken for å legitimere en strengere innvandringskontroll. Bredal (2005) retter et kritisk blikk mot det hun mener er en økende tendens til å bruke tiltak mot tvangsekteskap som en legitimering av en strengere innvandringspolitikk. Hun argumenterer blant annet for en klarere distinksjon mellom juridiske og sosiale tiltak for å styrke individets rett til selvbestemmelse og den enkeltes handlingsrom på den ene siden, og på den andre siden tiltak som er utformet for å regulere grupperes atferd. Hun peker på et behov for mer sofistikerte analyser av etniske minoriteters patriarkalske praksiser, statens tiltak for å motkjempe disse patriarkalske praksisene, og kvinners respons på begge deler. Bredal (2011, s. 106) spør videre om innrammingen på initiativ mot tvangsekteskap først og fremst handler om å beskytte kvinner mot tvang/mishandling og styrke deres handlingsrom, eller om formålet er å sikre nasjonens grenser. Hun peker på hvordan diskusjoner om behov for å beskytte kvinner fra vold blandes sømløst med behov for å beskytte nasjonen som om de var overlappende prosjekter. Hun argumenterer videre for viktigheten av å se og diskutere disse behovene separat. Disse poengene er overførbare til diskusjonen om ekteskap i nær slekt.

Kjønne og generasjonelle maktgeografier

Vi har vært opptatt av å undersøke hvordan forskningslitteraturen tar opp de ulike maktforhold mennesker er posisjonert i og som har innvirkning på i hvilken grad de har mulighet til å selv bestemme hvem de skal gifte seg med. Vi har undersøkt hvilken kunnskap litteraturen gir om eventuelle forskjeller mellom kjønn og generasjoner, og hvordan plasseringene i et transnasjonalt landskap påvirker

mulighetene til selv å bestemme hvem man skal gifte seg med. Forskningslitteraturen gir et sammensatt bilde av hvordan ulike aktører erfarer og reflekterer rundt praksisen med ekteskap i nær slekt. Det er likevel en tendens til at mye av fokuset er på familien som en helhet, mens generasjonelle spenninger og konflikter er mindre fremtredende.

Forskningslitteraturen fremstiller i all hovedsak ekteskap i nær slekt som arrangerte ekteskap. Samtidig synliggjøres mangfoldet og kompleksiteten i hva dette kan innebære. Litteraturen diskuterer både ekteskap hvor de unge opplever å ha valgt selv og ekteskap som er fremkommet gjennom tvang og press. Tvang og ufrivillighet er imidlertid i liten grad del av de overordnede problemstillingene i forskningslitteraturen på ekteskap i nær slekt. Og vi har funnet svært få studier som eksplisitt undersøker sammenhengen mellom innflytelse på valg av ektefelle og ekteskap i nær slekt. En av årsakene til at diskusjoner om tvang og ufrivillighet er lite fremtredende i deler av forskningslitteraturen om ekteskap i nær slekt kan være at slike ekteskap i politisk og offentlig debatt er assosiert med tvang, ufrivillighet og kvinneundertrykkelse. I et slikt klima kan det se ut til at forskere ser et behov for å nyansere og problematisere de mer stereotypiske fremstillingene av søskenbarnekteskap.

Når det gjelder selve prosessen rundt ekteskapsinngåelsen og handlingsrom og selvbestemmelse for de unge, er det en tendens til at det er situasjonen for parten som bor i Europa som vektlegges. Vi har i liten grad funnet studier som diskuterer hvilke handlingsrom og valgmuligheter, når det gjelder selve ekteskapsinngåelsen, de som kommer som ekteskapsmigranter i transnasjonale slektsbaserte ekteskap har.

Vi har ikke funnet studier som diskuterer situasjonen for lesbiske og homofile. Annen forskning viser at personer med seksuell orientering eller kjønnsidentitet som går på tvers av dominerende kulturelle normer kan utsettes for tvangsgifte og/eller vold og trusler fra (stor)familie (jf. Steen-Johnsen mfl., s. 86).

Geografisk kontekst

Litteraturgjennomgangen viser at det er en overvekt av publikasjoner som omhandler personer og familier med pakistansk bakgrunn. Disse publikasjonene er i hovedsak basert på studier fra Norge og Storbritannia. Som vi har belyst i rapporten, kan dette gi datamaterialet en slagside og være med på å skape et inntrykk av at ekteskap i nær slekt i all hovedsak er en pakistansk praksis. Videre kan dette også føre til at aspekter som er særegne for den pakistanske gruppen, og kanskje spesielt for denne gruppen i Storbritannia og Norge, preger forståelsen av ekteskap i nær slekt som helhet. Dette kan være med på å usynliggjøre aspekter som er mer fremtredende for andre grupper og i andre land.

Det er store variasjoner i hvor bredt og omfattende datamateriale de ulike publikasjonene er basert på og dermed også på hvor mye data og kunnskap vi har om ekteskap i nær slekt. Dette vil gjelde både land og befolkningsgrupper. Det er kun

i Norge data om slektsforhold mellom foreldre registreres for alle barn som fødes i Norge (Medisinsk fødselsregister). Sammenligningen med omfang og endring i andre land er derfor noe mangelfull. Det er også store variasjoner i hvor bredt og omfattende datamateriale de ulike publikasjonene er basert på. Det vil følgelig også være store variasjoner i hvor mye kunnskap vi har om ekteskap i nær slekt i en rekke land og befolkningsgrupper.

Behov for kunnskap og videre forskning

Retten til å bestemme over eget liv

Vi finner at litteraturen som omhandler ekteskap i nær slekt i mindre grad tematiserer tvang og ufrivillighet eksplisitt. Vi har også funnet svært få studier som eksplisitt undersøker sammenhengen mellom innflytelse på valg av ektefelle og det å gifte seg med en i nær slekt. Her ser vi behov for videre forskning. Her vil det være fruktbart med et interseksjonelt perspektiv som også inkluderer handlingsrommet forut for ekteskapsinngåelsen for ektefellen som kommer til Europa, samt situasjonen for lesbiske og homofile.

Kunnskapen om konsekvenser av tiltak som settes inn for å begrense eller forebygge ekteskap i nær slekt er noe mangelfull. Her tenker vi særlig på tiltak som er knyttet opp til innvandringslovgivning. Vi har kun funnet enkelte studier fra Danmark, Nederland og Norge som undersøker konsekvensene av slike tiltak. Det vil for eksempel være nyttig å undersøke hvilke erfaringer som er gjort etter at retningslinjene for paragraf 51 annet alternativ har vært i bruk i flere år. Et underliggende spørsmål her er i hvilken grad denne typen reguleringer også kan være med på å begrense retten til å selv bestemme over eget liv og hvem man skal gifte seg med.

Forskning viser at den offentlige debatten om ekteskap i nær slekt påvirker holdninger til denne formen for ekteskap, i både majoritets- og minoritetsbefolkningen. Det er behov for mer kunnskap om hvilke implikasjoner dette har for de som er gift med en i nær slekt og barna deres. Hvilken sammenheng er det for eksempel mellom stigmatisering og opplevelse av utenforskap?

Komparative studier

Generelt ser vi et behov for flere komparative studier. Komparative studier er særlig fruktbare for å øke kunnskapen om, og forståelsen av, kompleksiteten av et fenomen. Komparative studier vil for eksempel kunne være med å synliggjøre om endringsprosesser skyldes forhold i ulike land, eller forhold i enkelte minoritetsgrupper, og eventuelt sammenhengen mellom disse. Det er behov for en sammenlikning av forekomst og utviklingstendenser mellom ulike land, og her vil vi særlig trekke frem forskjellene mellom Norge og Storbritannia. Mangel på sammenlikning på tvers av land kan føre til at ting som handler om aspekter ved det aktuelle landet tilskrives minoritetsgruppen snarere enn ulikheter mellom land.

Det er videre behov for mer kunnskap om utviklingen av lovgivningen i ulike land, samt hvordan disse påvirker hverandre. Som et eksempel på dette kan vi trekke frem innføringen av «formodningsregel mot tvangsekteskap» i Danmark. Litteraturen viser hvordan endringene i Danmark har ført til at danske borgere velger å flytte til Sverige for å tilpasse seg lovendringene. En lovendring innført i ett land vil følgelig også kunne ha konsekvenser for andre land. Videre trekker litteraturen frem at lovendringen i Danmark har vært med på å bevege diskusjoner og lovendringer også i andre land i Europa. I denne sammenheng ser vi også behov for analyse av, og sammenlikning mellom, de generelle debattene rundt temaet ekteskap i nær slekt i ulike europeisk land. Som vi har vært inne på har for eksempel den danske debatten i liten grad dreid seg om de medisinske aspektene, mens dette har vært en sentral del av debatten i både Norge og Storbritannia. Sverige derimot ser ut til å ha liten forskning på og offentlig debatt om de ikke-medisinske aspektene ved ekteskap i nær slekt.

Vi har også sett at de ulike befolkningsgruppene i stor grad behandles som homogene grupper i litteraturen, basert på landbakgrunn. Vi ser et behov for flere studier som inkluderer og synligjør hvordan ulike sosiale kategorier som for eksempel klasse og slektsgrupper samt ulik geografisk bakgrunn i opprinnelseslandet og nåværende hjemland også spiller inn og er avgjørende for å kontekstualisere og forstå funnene.

Summary

In this study we review Norwegian, Scandinavian and European research, within the field of social science, done on close kin marriages over the past twenty years. Emphasis is placed on the relation between close kin marriages and the right to decide about one's own life.

The report summarizes, analyses and systematizes research on close kin marriages as well as research on measures aimed at preventing close kin marriages. Furthermore, the report identifies key researchers and research communities.

The report is commissioned by Norwegian Ministry of Education and Research. The need for more knowledge on close kin marriages, and on the relation between close kin marriages and forced marriages in particular, is related to the Ministry's role as coordinator of *The action plan to combat negative social control, forced marriage and female genital mutilation 2017-2020. The right to decide about one's own life*. Over the past 20 years, there has been a growing awareness of issues such as forced marriage, honour-related violence and negative social control. The topic of cousin marriages was raised relatively early in the debate on forced marriages.

– Ekteskap i nær slekt–

Litteratur

- Abdul-Rida, C., & Baykara-Krumme, H. (2016). Staying in Turkey or Marrying to Europe? Understanding Transnational Marriages from the Country-of-Origin Perspective. *European Sociological Review*, 32(6), 704–715. <https://doi.org/10.1093/esr/jcw026>
- Agha, N. (2016). Kinship in rural Pakistan: Consanguineous marriages and their implications for women. *Women's Studies International Forum*, 54, 1–10. <https://doi.org/10.1016/wsif.2015.10.005>
- Ali, N., McLean, C., & Rehman, H. (2012). Faulty genes: Consanguinity in the Pakistani community. *Ethnicity and Inequalities in Health and Social Care*, 5(2), 43–51. <https://doi.org/10.1108/17570981211286787>
- Andersen, A. M. N., Granlund, A., & Villadsen, S. F. (2016). Stillbirth and congenital anomalies in migrants in Europe. *Best Practice & Research Clinical Obstetrics & Gynaecology*, 32, 50–59.
- Bacchi, C. L. (1999). *Women, policy and politics: The construction of policy problems*. London: Sage.
- Basch, L., Glick Schiller, N., & Blanc, C. S. (1994). *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States*. London: Routledge.
- Baykara-Krumme, H. (2015). Three-generation Marriage Patterns: New Insights from the «Dissimilation» Perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 41(8), 1324–1346. <https://doi.org/10.1080/1369183x.2014.980720>
- Baykara-Krumme, H. (2016). Consanguineous Marriage in Turkish Families in Turkey and in Western Europe. *International Migration Review*, 50(3), 568–598. <https://doi.org/10.1111/imre.12176>
- Bhopal, R. S., Petherick, E. S., Wright, J., & Small, N. (2014). Potential social, economic and general health benefits of consanguineous marriage: Results from the Born in Bradford cohort study. *The European Journal of Public Health*, 24(5), 862–869.
- Bittles, A. H. (2012). *Consanguinity in context*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bittles, A. H. (2015). The Prevalence and Outcomes of Consanguineous Marriage in Contemporary Societies. I A. Shaw & A. E. Raz (Red.), *Cousin Marriages: Between Tradition, Genetic Risk and Cultural Change* (s. 33–45). New York: Berghahn Books.
- Bittles, A. H., & Egerbladh, I. (2005). The influence of past endogamy and consanguinity on genetic disorders in Northern Sweden. *Annals of Human Genetics*, 69(5), 549–558. <https://doi.org/10.1046/j.1529-8817.2005.00179.x>
- Bittles, A., & Small, N. (2016). Consanguinity, Genetics and Definitions of kinship in the UK Pakistani Population. *Journal of Biosocial Science*, 48(6), 844–854. <https://doi.org/10.1017/S0021932015000449>
- Bjørnholt, M. (2011). Den norske likedelingsmodellen – fra samfunnskritikk til hege-
monisk styringsmodell. *Sosiologi i dag*, 40(1–2), 35–56.
- Borchgrevink, T. (1999). *Multikulturalisme: tribalisme, bløff, kompromiss?: debatter om det flerkulturelle samfunnet*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

- Bredal, A. (1998). *Arrangerte ekteskap og tvangsekteskap blant ungdom med innvandrerbakgrunn*. Oslo: Kompetansesenter for likestilling.
- Bredal, A. (2005). Tackling forced marriages in the Nordic countries: Between women's rights and immigration control. I L. Welchman & S. Hossain (Red.), «Honour» Crimes, Paradigms, and Violence against Women. London, New York: Zed Books Ltd.
- Bredal, A. (2006a). «Vi er jo en familie»: Arrangerte ekteskap, autonomi og fellesskap blant unge norsk-asiater. Oslo: Unipax.
- Bredal, A. (2006b). Utlendingsloven mot tvangsekteskap: Om kunnskapsgrunnlaget for menneskerettslige avveininger. *Nordisk Tidsskrift for Menneskerettigheter*, 24(3), 218–231.
- Bredal, A. (2011). *Mellom makt og avmakt: Om unge menn, tvangsekteskap, vold og kontroll* (ISF-rapport Nr. 4). Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Bredal, A., & Lidén, H. (2015). *Hva med 2017? Første delrapport i følgeevalueringen av Handlingsplan mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet 2013–2016* (ISF-rapport Nr. 3). Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Brettell, C. B. (2017). Marriage and Migration. *Annual Review of Anthropology*, 46, 81–97. <https://doi.org/10.1146/annurev-anthro-102116-041237>
- Bråten, B., & Elgvin, O. (2014). *Forskningsbasert politikk? En gjennomgang av forskningen på tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet, og av de politiske tiltakene på feltet*. (Fafo-rapport Nr. 16). Oslo: Fafo.
- Bufdir. (2012). *Tvangsekteskap og æresrelatert vold – en veileder til barneverntjenesten* (Rapport). Oslo: Bufdir.
- Buunk, A. P. (2017). All in the family: Attitudes towards cousin marriages among young Dutch people from various ethnic groups. *Journal of Evolutionary Psychology*, 15(1), 1–15. <https://doi.org/10.1556/2050.2017.0001>
- Carsten, J. (1997). *The heat of the heart: The processes of kinship in Malay fishing village*. Oxford: Clarendon Press.
- Carsten, J. (2000). *Cultures of relatedness: New approaches to the study of kinship*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Charsley, K. (2003). *Rishtas: Transnational Pakistani marriages*. University of Edinburgh.
- Charsley, K. (2005b). Unhappy husbands: Masculinity and migration in transnational Pakistani marriages. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 11(1), 85–105.
- Charsley, K. (2005a). Vulnerable Brides and Transnational Ghar Damads: Gender, Risk and 'Adjustment' among Pakistani Marriage Migrants to Britain. *Indian Journal of Gender Studies*, 12(2–3), 381–406. <https://doi.org/10.1177/097152150501200210>
- Charsley, K. (2007). Risk, trust, gender and transnational cousin marriage among British Pakistanis. *Ethnic and Racial Studies*, 30(6), 1117–1131. <https://doi.org/10.1080/01419870701599549>
- Charsley, K. (Red.). (2012). *Transnational marriage. New Perspectives from Europe and Beyond*. New York: Routledge
- Charsley, K. (2013). *Transnational Pakistani Connections: Marrying 'Back Home'*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315886435>

- Charsley, K. (2018). Closeness and distance in Pakistani transnational cousin marriage. *Families Relationships and Societies*, 7(3), 521–526. <https://doi.org/10.1332/204674318x15384699567174>.
- Charsley, K., & Liversage, A. (2013). Transforming polygamy: Migration, transnationalism and multiple marriages among Muslim minorities. *Global Networks*, 13(1), 60–78.
- Charsley, K., Bolognani, M., & Spencer, S. (2017). Marriage migration and integration: Interrogating assumptions in academic and policy debates. *Ethnicities*, 17(4), 469–490. <https://doi.org/10.1177/1468796816677329>
- Chaudhry, F. A., Heiberg, A., & Sajjad, T. A. (2013, 9 november). Søskenbarn-ekteskap og barns helse. *Aftenposten*.
- Dalgard, A. B. (2018). *Levekår blant norskfødte med innvandrereforeldre i Norge 2016* (Rapport Nr. 20). Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Darr, A., Small, N., Ahmad, W. I. U., Atkin, K., Corry, P., Benson, J., Morton, R., & Modell, B. (2013). Examining the family-centred approach to genetic testing and counselling among UK Pakistanis: A community perspective. *Journal of Community Genetics*, 4(1), 49–57. <https://doi.org/10.1007/s12687-012-0117-x>
- Das, V. (1976). Masks and faces: An essay on Punjabi kinship. *Contributions to Indian Sociology*, 10(1), 1–30.
- Daugstad, G. (2009). *Søker krake make? Ekteskap og pardannelse blant unge med bakgrunn fra Tyrkia, Pakistan og Vietnam*. (Rapport Nr. 33). Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- de Koning, M., Storms, O., & Bartels, E. (2014). Legal «ban» on Transnational Cousin-Marriages: Citizen Debate in the Netherlands. *Transnational Social Review*, 4(2–3), 226–241. <https://doi.org/10.1080/21931674.2014.964048>
- Delaney, C. (1991). *The seed and the soil: Gender and cosmology in Turkish village society*. Berkeley: University of California Press.
- Egerbladh, I., & Bittles, A. H. (2011). Socioeconomic, demographic and legal influences on consanguinity and kinship in northern coastal Sweden 1780–1899. *Journal of Biosocial Science*, 43(4), 413–435. <https://doi.org/10.1017/s0021932011000125>
- Elgvin, O., & Grødem, A. S. (2011). *Hvem bestemmer? Ektefellevalg blant unge med innvandrerbakgrunn* (Rapport Nr. 25). Oslo: Fafo.
- Engebriqtsen, A. (2007a). Kinship, gender and adaptation processes in exile: The case of Tamil and Somali families in Norway. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 33(5), 727–746. <https://doi.org/10.1080/13691830701359173>
- Engebriqtsen, A. (2007b). *Exploring gypsiness: Power, exchange and interdependence in a Transylvanian village*. New York: Berghahn Books.
- Engebriqtsen, A. (2011). Within or Outside? Perceptions of self and other among Rom groups in Romania and Norway. *Romani studies*, 21(2), 123–144. <https://doi.org/10.3828/rs.2011.5>
- Erdal, M. B., & Oeppen, C. (2013). Migrant Balancing Acts: Understanding the Interactions Between Integration and Transnationalism. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(6), 867–884. doi:10.1080/1369183X.2013.765647
- Eriksen, T. H. (1993). *Små steder, store spørsmål. Innføring i sosialantropologi*. (1. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.

- Falch-Eriksen, A. (2018). *Stabilitet i fosterhjem: Internasjonal forskning om barnets behov for trygghet og forutsigbarhet* (Rapport nr. 4). Oslo: NOVA.
- Familiesammenføringskontoret. (2009). *Notat om praksis etter bestemmelsen i udlændingelovens 9, stk Indledning*. Familiesammenføringskontoret.
- Fernandez, N. T., & Jensen, T. G. (2014). Intimate Contradictions: Comparing the Impact of Danish Family Unification Laws on Pakistani and Cuban Marriage Migrants. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40(7), 1136–1153.
- Friberg, J. H., & Bjørnset, M. (2019). *Migrasjon, foreldreskap og sosial kontroll* (Faforapport Nr. 1). Oslo: Fafo.
- Grijbovski, A., Magnus, P., & Stoltenberg, C. (2009). Decrease in consanguinity among parents of children born in Norway to women of Pakistani origin: A registry-based study. *Scandinavian Journal of Public Health*, 37, 232–238.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Giddens, A. (1992). *The transformations of intimacy*. Cambridge: Polity Press.
- Gullestad, M. (1996a). From obedience to negotiation. Dilemmas in the transmission of values between the generations in Norway. *The Journal of the Royal Anthropological Institute*, 2(1).
- Gullestad, M. (1996b). *Hverdagsfilosofier: verdier, selvforståelse og samfunnssyn i det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gulløy, E. (2008). *Levekår blant unge med innvandrerbakgrunn 2006* (Notat Nr. 31). Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Hamamy, H., & Alwan, S. (2016). The Sociodemographic and Economic Correlates of Consanguineous Marriages in Highly Consanguineous Populations. I D. Kumar & R. Chadwick (Red.), *Genomics and Society: Ethical, Legal, Cultural and Socioeconomic Implications* (s. 335–361). <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-420195-8.00018-5>
- Hamamy, H., Antonarakis, S. E., Cavalli-Sforza, L. L., Temtamy, S., Romeo, G., Kate, L. P. T., Bennett, R. L., Shaw, A., Megarbane, A., Van Duijn, C., Bathija, H., Fokstuen, S., Engel, E., Zlotogora, J., Dermitzakis, E., Bottani, A., Dahoun, S., Morris, M. A., Arsenault, S., Bittles, A. H. (2011). Consanguineous marriages, pearls and perils: Geneva International Consanguinity Workshop Report. *Genetics in Medicine*, 13(9), 841–847. <https://doi.org/10.1097/GIM.0b013e318217477f>
- Justis- og beredskapsdepartementet (2017). *Retten til å bestemme over eget liv. Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2017–2020)*.
- Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with Patriarchy. *Gender & Society*, 2(3), 274–290.
- Kavli, H. C., & Nadim, M. (2009). *Familiepraksis og likestilling i innvandrede familier* (Rapport nr. 39). Oslo: Fafo.
- Kinge, J. M., Surén, P., & Stoltenberg, C. (2014). *Inngifte i Norge. Omfang og medisinske konsekvenser. Oppfølging av rapport fra 2007*. Oslo: Folkehelseinstituttet. Hentet fra https://www.fhi.no/globalassets/dokumenterfiler/rapporter/2014/inngifte-2014-12-09_oppfolging-av-2007-rapport-om-inngifte.pdf
- Kuper, A. (2008). Changing the subject – about cousin marriage, among other things. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 14(4), 717–735. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9655.2008.00527.x>

- Kuper, A. (2015). The Marriage of cousins in Victorian England. I A. Shaw & A. E. Raz (Red.), *Cousin Marriages: Between Tradition, Genetic Risk and Cultural Change* (s. 218–228). New York: Berghahn Books.
- Levitt, P., & Schiller, N. G. (2004). Conceptualizing simultaneity: A transnational social field perspective on society 1. *International Migration Review*, 38(3), 1002–1039.
- Lidén, H. (2017). *Barn og migrasjon: Mobilitet og tilhørighet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lidén, H., & Bredal, A. (2017). *Fra særtiltak til ordinær innsats: Følgeevaluering av handlingsplanen mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet* (ISF-rapport Nr. 1). Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Lidén, H., Bredal, A., Pedersen, A. W., Igesund, S., & Staver, A. (2015). *Tiltak mot tvangsekteskap i utlendingsregelverket*. (ISF-rapport Nr. 4). Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Liversage, A. (2012). Gender, Conflict and Subordination within the Household: Turkish Migrant Marriage and Divorce in Denmark. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38(7), 1119–1136.
- Liversage, A., & Jakobsen, V. (2010). Sharing space—gendered patterns of extended household living among young Turkish marriage migrants in Denmark. *Journal of Comparative Family Studies*, 41(5), 693.
- Liversage, A., & Petersen, J. (2020). *Etniske minoritetskvinder og skilsmisse —Med fokus på muslimske praksisser* (Rapport). København: Det nationale forsknings- og analysecenter for velfærd.
- Liversage, A., & Rytter, M. (2014a). Formodning om tvang: Fætter-kusin-ægtenskaber og omlagte livsbaner. I A. Liversage & M. Rytter (Red.), *Ægteskab og migrasjon. Konsekvenser af de danske familiesammenføringsregler* (s. 221–243). Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Liversage, A., & Rytter, M. (Red.). (2014b). *Ægteskab og migration: Konsekvenser af de danske familiesammenføringsregler 2002–2012*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Liversage, A., & Rytter, M. (2015). A cousin marriage equals a forced marriage: Transnational Marriages between Closely Related Spouses in Denmark. I A. Shaw & A. Raz (Red.), *Cousin marriages: Between tradition, genetic risk and cultural change* (s.130-153). New York: Berghahn Books.
- Mahler, S. J., & Pessar, P. R. (2001). Gendered geographies of power: Analyzing gender across transnational spaces. *Identities*, 7(4), 441–459.
- Mahler, S. J., & Pessar, P. R. (2006). Gender Matters: Ethnographers Bring Gender from the Periphery toward the Core of Migration Studies. *International Migration Review*, 40(1), 27–63.
- Molstad, C. S., & Steinkellner, A. (2020). *Familieinnvandring og ekteskapsmønster 1990–2018* (Rapport nr. 5). Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- NOU 1999:20. (1999). *Å vite eller ikke vite – gentester ved arvelig kreft*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no>
- NOU 2004:20. (2004). *Ny utlendingslov*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no>
- Olofsson, G. (2007). Invandring och ingifte. I *Att byta land och landskap. : En vänbok till Jan Ekberg Växjö* (s. 95–110). Växjö: Växjö University Press.

- Orupabo, J. (2014). Interseksjonalitet i praksis: Utfordringer med å anvende et interseksjonalitetsperspektiv i empirisk forskning. *Sosiologisk tidsskrift*, 22(4), 329–351.
- Paul, D. B., & Spencer, H. G. (2008). «It's Ok, We're Not Cousins by Blood»: The Cousin Marriage Controversy in Historical Perspective. *Plos Biology*, 6(12), 2627–2630. <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.0060320>
- Payton, J. L. (2017). For the Boys in the Family: An Investigation Into the Relationship Between «Honor»-Based Violence and Endogamy. *Journal of Interpersonal Violence*, 32(9), 1332–1357. <https://doi.org/10.1177/0886260515588918>
- Prager, L. (2015). «Dangerous Liaisons»: Modern Biomedical Discourses and Changing Practices of Cousin Marriage in Southeastern Turkey. I A. Shaw & A. E. Raz (Red.), *Cousin Marriages: Between Tradition, Genetic Risk and Cultural Change* (s. 88–110). New York: Berghahn Books.
- Qureshi, K., Charsley, K., & Shaw, A. (2014). Marital instability among British Pakistanis: Transnationality, conjugalities and Islam. *Ethnic and Racial Studies*, 37(2), 261–279. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01419870.2012.720691>
- Reniers, G. (2001). The post-migration survival of traditional marriage patterns: Consanguineous marriages among Turks and Moroccans in Belgium. *Journal of Comparative Family Studies*, 32(1), 21–45.
- Rytter, M. (2012). Between preferences: Marriage and mobility among Danish Pakistani youth. *Journal of the royal anthropological institute*, 18(3), 572–590.
- Rytter, M. (2013). *Family upheaval. Generation, mobility and relatedness among Pakistani migrants in Denmark*. New York: Berghahn.
- Rytter, M. & Liversage, A. (2014). Inledning: ægteskab, migration og familiedannelse. I A. Liversage & M. Rytter (Red.), *Ægteskab og migrasjon. Konsekvenser af de danske familiesammenføringsregler* (s. 7–30). Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Sajjad, T. A. (2011b). En kritisk analyse av begrepet stigma knyttet til debatten om ekteskap mellom slektninger. *Michael quarterly*, 8(4), 545–560.
- Sajjad, T. A. (2011a). «Hvis det fødes et sykt barn, hva tror du det skyldes?» En medisinskanthropologisk studie av genetisk veiledning blant pakistansk-norske familier (Doktoravhandling). Universitetet i Oslo, Oslo.
- Sajjad, T. A. (2012a). Er dere i slekt? – Om slektskap og genetisk veiledning blant pakistansk-norske familier. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 23(1), 16–24.
- Sajjad, T. A. (2012b, 21. april). Slektskap eller ikke slektskap. *Morgenbladet*.
- Sajjad, T. A., Chaudhry, F. A., & Heiberg, A. (2010, 28. august). Problematisk samrøre. *Aftenposten*.
- Sandnes, T. (2013). Kjenner kjærligheten ingen grenser? Ekteskap og skilsmisser blant innvandrere og deres norskfødte barn. *Samfunnsspeilet*, 27(5), 38–42.
- Schackt, J. (2017). *Slektskap, familie og kjønn. Antropologiske perspektiver*. Oslo: Cappelen damm.
- Schlytter, A. (2012). Om ett tvångs-, barn- och kusinäkenskap. I *Äkta Makar*. (s. 73–88). Stockholm: Ungdomsstyrelsen. Hentet fra: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-84226>
- Schmidt, G., & Jakobsen, V. (2004). *Pardannelse blandt etniske minoriteter i Danmark*. (Rapport nr. 9) København: SFI. Hentet fra <https://www.vive.dk/media/pure/3059/294605>

- Schmidt, G., Liversage, A., Graversen, B. K., Jensen, T. G., & Jakobsen, V. (2009). *Ændrede familiesammenføringsregler: Hvad har de nye regler at betydet for pardannelsesmønsteret blandt etniske minoriteter?* (Rapport Nr. 28). København: SFI. Hentet fra https://pure.vive.dk/ws/files/257874/0928_familiesammenfoering.pdf
- Seland, I., Persson, M., & Eriksen, I. M. (2019). *Barn og unges fritid i et kjønns- og likestillingsperspektiv. Litteraturgjennomgang.* (Rapport nr. 5). Oslo: NOVA.
- Selby, J. A. (2009). Marriage-partner Preference among Muslims in France: Reproducing Tradition in the Maghrebian Diaspora. *Journal of the Society for the Anthropology of Europe*, 9(2), 4–16. <https://doi.org/10.1111/j.1556-5823.2010.00009.x>
- Shaw, A. (2000). *Kinship and continuity: Pakistani families in Britain.* Amsterdam: Harwood Academic Publ.
- Shaw, A. (2001). Kinship, cultural preference and immigration: Consanguineous marriage among British Pakistanis. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 7(2), 315–334. <https://doi.org/10.1111/1467-9655.00065>
- Shaw, A. (2006). The arranged transnational cousin marriages of British Pakistanis: Critique, dissent and cultural continuity. *Contemporary South Asia*, 15(2), 209–220. <https://doi.org/10.1080/09584930600955317>
- Shaw, A. (2009). *Negotiating Risk. British Pakistani experiences of genetics.* New York: Berghahn Books.
- Shaw, A. (2014). Drivers of Cousin Marriage among British Pakistanis. *Human Heredity*, 77(1–4), 26–36. <https://doi.org/10.1159/000358011>
- Shaw, A. (2015). British Pakistani cousin marriages and the negotiation of reproductive risk. I A. Shaw & A. E. Raz (Red.), *Cousin marriages: Between tradition, genetic risk and cultural change.* (s. 113–129). New York: Berghahn Books.
- Shaw, A., & Charsley, K. (2006). Rishtas: Adding emotion to strategy in understanding British Pakistani transnational marriages. *Global Networks*, 6(4), 405–421. <https://doi.org/10.1111/j.1471-0374.2006.00152.x>
- Shaw, A., & Hurst, J. A. (2008). «What is this genetics, anyway?» Understandings of genetics, illness causality and inheritance among British Pakistani users of genetic services. *Journal of Genetic Counseling*, 17(4), 373–383. <https://doi.org/10.1007/s10897-008-9156-1>
- Shaw, A., & Raz, A. (2015a). Introduction. I A. Shaw & A. E. Raz (Red.), *Cousin Marriages: Between Tradition, Genetic Risk and Cultural Change* (s. 1–32). New York: Berghahn Books.
- Shaw, A., & Raz, A. E. (Red.). (2015b). *Cousin marriages: Between tradition, genetic risk and cultural change.* New York: Berghahn Books.
- Siim, B., & Skjeie, H. (2008). Tracks, intersections and dead ends Multicultural challenges to state feminism in Denmark and Norway. *Ethnicities*, 8(3), 322–344.
- Small, N., Bittles, A. H., Petherick, E. S., & Wright, J. (2017). Endogamy, consanguinity and the health implications of changing marital choices in the UK Pakistani community. *Journal of Biosocial Science* 49(4), 435–446. <https://doi.org/10.1017/s0021932016000419>
- Smette, I., & Rosten, M. G. (2019). *Et iakttatt foreldreskap. Om å være foreldre og minoritet i Norge* (Rapport Nr. 3). Oslo: NOVA.

- Strathern, M. (1992). *After nature: English kinship in the late twentieth century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Steen-Johnsen, K., Lidén, H., & Aarset, M. F. (2011). *Offentlig innsats mot tvangs-ekteskap: Sluttrapport – evaluering av handlingsplanen mot tvangsekteskap*. (ISF-rapport Nr. 7). Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Stoltenberg, C. (1998). Birth defects, stillbirth and infant death. Epidemiological studies of effects of consanguinity and parental education on stillbirth in Norway 1967–1995. *Norsk epidemiologi*, 8(2)
- Storms, O., & Bartels, E. (2015). Changing patterns of partner choice? Cousin marriage among Turks and Moroccans in the Netherlands. I A. Shaw & A. Raz (Red.), *Cousin Marriages: Between tradition, genetic risk and cultural change* (s. 154–172). New York: Berghahn.
- Sundström, G. (2010). Kusingifte går an – Men inte som regel. *Forskning och framsteg*, 7, 54–57.
- Surén, P., Grijbovski, A., & Stoltenberg, C. (2007). *Inngifte i Norge: Omfang og medisinske konsekvenser* (Rapport Nr. 2). Oslo: Folkehelseinstituttet.
- Teeuw, M. E., Borry, P., & ten Kate, L. P. (2015). Preconception care for consanguineous couples in the Netherlands. I A. Shaw & A. Raz (Red.), *Cousin Marriages: Between tradition, genetic risk and cultural change* (s. 202–217). New York: Berghahn.
- Therborn, G. (2004). *Between sex and power. Family in the world, 1900–2000*. London: Routledge.
- Tønnessen, M. (2014). *Fruktbarhet og annen demografi hos innvandrere og deres barn født i Norge* (Rapport Nr. 4). Oslo: Statistisk sentralbyrå. Hentet fra https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/_attachment/159524?_ts=143d903c2f8
- Wadley, S. (2010). One Straw from a Broom Cannot Sweep: The Ideology and Practice of the Joint Family in Rural North India. I D. P. Mines & S. Lamp (Red.), *Everyday Life in South Asia* (2.utg.), (s. 14–25). Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press.
- Weimer, L. (2019). *Consanguinity and Intimate Partner Violence*. ProQuest Dissertations Publishing. Hentet fra <http://search.proquest.com/docview/2284212986/>
- Wiik, K. A., & Holland, J. A. (2018). Partner choice and timing of first marriage among the children of immigrants in Norway and Sweden. *Acta Sociologica*, 61(2), 143–162. <https://doi.org/10.1177/0001699317718611>
- Aarset, M. F. (2015). *Hearts and roofs: Family, belonging and (un)settledness among descendants of immigrants in Norway*. (Doktoravhandling). Universitetet i Oslo, Oslo.
- Aarset, M. F., & Sandbæk, M. L. (2009). *Foreldreskap og ungdoms livsvalg i en migrasjonskontekst* (ISF-rapport Nr. 7). Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Aarset, M. F., Lidén, H., & Seland, I. (2008). *Ungdom med innvandrerbakgrunn. Verdier, normdannelse og livsvalg – En kunnskapsstatus* (IMDi-rapport Nr. 10). Oslo: IMDi.

Vedlegg 1: Søkeord og søkestrenger

1) Ekteskap i nær slekt

Norsk:

søskenbarneekteskap, «konsangvine ekteskap», «slektsbaserte ekteskap», «ekteskap med søskenbarn», «ekteskap i nær slekt», inngifte, inngifte-ekteskap, blodsekteskap

Svensk:

kusinäkenskap, kusingifte, «äktenskap med en kusin», «äktenskap i nära släkt», ingifte, familjefifte, blodsäktenskap

Dansk:

«fætter-kusine ægteskab», fætter-kusine-gift, fetter-kusine-ægtespar, «konsangvine ægteskab», «beslægtede ægteskaber», «ægteskab mellom fætre og kusiner», «ægteskab i nær slægt», indgift, indgifteægteskaber, indgifte-forbindelse, «blodsbeslægte ægteskaber»

Engelsk:

«cousin marriage», «consanguineous marriages», consanguinity, «marriage between cousins», «second cousins», «close-kin marriages», «marriage with blood relations», «shared blood marriages»

2) Kombinasjonssøk

Engelsk

(consangu* AND marri* AND transnational), («cousin marri*» AND transnational), («cousin marri*» AND migra*), («consangu* AND marri*» OR «cousin marri*» OR «kin marri*» OR «close-kin marri*») AND (forced OR arranged* OR freedom OR autonomy), («consangu* AND marri*» OR «cousin marri*» OR «kin marri*» OR «close-kin marri*») AND (migra* OR ethnicity* OR transnational* OR minority* OR Europe OR immigrant*)